



Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

# EĞİTİM MATERYALİ



## TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE DUYARLI VERİ VE GÖSTERGELER

2021

DOĐ. DR. İLKNUR YÜKSEL-KAPTANOĞLU  
DR. HİLAL ARSLAN  
OĞUZHAN AKYILDIRIM

## **Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II**

# **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri ve Göstergeler**

**Eğitim Materyali**

**Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu**

**Dr. Hilal Arslan**

**Oğuzhan Akyıldırım**

**Mart 2021**

## CEİD YAYINLARI

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri ve Göstergeler

Eğitim Materyali

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-05-3



Yıldızevler Mah. 721. Sokak, No: 4/9 Çankaya, 06690

Ankara, Türkiye

Tel: 0 312 440 04 84

[www.ceid.org.tr](http://www.ceid.org.tr)

[www.ceidizler.ceid.org.tr](http://www.ceidizler.ceid.org.tr)

Kapak Fotoğrafı: Canva Pro Stock Media

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

**DOÇ. DR. İLKNUR YÜKSEL-KAPTANOĞLU** Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde, Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Enstitü'nün yürüttüğü Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları başta olmak üzere nicel ve nitel yaklaşımı olan birçok araştırmada yer almıştır. CEİD, Kadın Dayanışma Vakfı, Nüfusbilim Derneği, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Derneği, IUSSP ve EAPS üyesi olan İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, kadınlara yönelik şiddet konusunda 2016 yılından beri Dünya Sağlık Örgütü'nün Kadına Yönelik Şiddet Verisi ve Tahminleri Teknik Danışma Grubu üyesidir.

**DR. HİLAL ARSLAN** Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisidir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji Bölümü'nden lisans, yüksek lisans ve İstatistik bölümünden yan dal diplomalarıyla mezun olan Arslan, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Doktora eğitimini Jacobs Üniversitesi Bremen, BIGSSS, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda post-sosyalist ülkelerde mutluluk eşitsizliği üzerine yazdığı tezle tamamladı. Arslan'ın araştırma ilgi alanları; yaşam kalitesi, beşerî refah, sosyal göstergeler, toplumsal eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet istatistikleridir. Akademik çalışmalarının yanı sıra ulusal ve uluslararası kurumların desteklediği 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2014 Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması gibi çeşitli hanehalkı araştırmaları ve diğer araştırma projelerinde görev almıştır. CEİD ve Nüfusbilim Derneği yönetim kurulu üyesidir.

**OĞUZHAN AKYILDIRIM** ODTÜ İstatistik Bölümü mezunudur. 1992-2006 yılları arasında Türkiye İstatistik Kurumu'nda uzman olarak görev yapmış olan Akyıldırım, 2007 yılından beri 25 ülkede ulusal ve uluslararası kurumların desteklediği 100'ün üzerinde araştırma projesinde istatistik yöntem uzmanı olarak danışmanlık vermiştir. Halen çeşitli projelerde danışmanlık yapmaktadır.

## İçindekiler

Kısaltmalar	6
Kutu Listesi	8
Şekil Listesi	9
Giriş	10
Bu Eğitim Materyalini Neden Yazdık? .....	10
Bu Eğitim Materyalini Kimler için ve Nerede Kullanılmak Üzere Yazdık? .....	10
Eğitim Materyalinde Nelere Yer Verdik? .....	10
Bölüm 1: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri	12
Veri Nedir? .....	12
Nicel veri .....	13
Nitel Veri.....	14
Nitел ve Nicel Verinin Birbirini Desteklemesi .....	18
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri .....	18
Hak Temelli İzleme ile Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri İlişkisi .....	24
CEİD'in Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Hak Temelli İzleme Göstergelerinden Örnekler .....	26
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Verinin Kullanıcıları ve Kullanım Alanları .....	29
Bölüm 2: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Kaynakları	34
Nüfus Sayımları .....	34
İdari Kayıtlar .....	36
Araştırmalar.....	37
Nicel Araştırmalardan Örnekler.....	39
Hanehalkı İşgücü Araştırmaları.....	40
Zaman Kullanımı Araştırmaları.....	41
Nüfus ve Sağlık Araştırmaları .....	42
Kadınlara Yönelik Şiddet Araştırmaları .....	43
Diğer Araştırmalardan Örnekler.....	44
Bölüm 3: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Üretimi	48
Nitел Verinin Üretimi: Nitел Araştırma Yöntemleri.....	48
Derinlemesine Görüşme .....	48
Odak Grup Görüşmesi .....	49
Gözlem .....	50
Araştırmalar ile Nicel Veri Üretimi .....	51

İstatistik ve Örneklemeler .....	51
Araştırma Sorularının Hazırlanması (Anket/Soru Kâğıdı/Form) .....	55
Görüşmecilerin Seçimi/Eğitimi .....	56
Saha Uygulamaları .....	57
Analizlerde Kullanılan İstatistikler.....	59
İstatistiklerin Kullanımı ve Yorumlanması .....	64
Bölüm 4: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Göstergeler ve Endeksler .....	69
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Gösterge Nedir? .....	69
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksleri .....	73
Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksine İlişkin Çalışmalar .....	73
Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksine İlişkin Çalışmalar .....	76
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Gösterge ve Endeks Üreten Uluslararası ve Ulusal Kurum ve Kuruluşlar .....	78
Türkiye İstatistik Kurumu .....	79
Ulusal İstatistik Sistemlerine Toplumsal Cinsiyetin Entegre Edilmesi .....	80
Bölüm 5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Verinin Yaygınlaştırılması .....	82
Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veritabanları .....	85
Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veri Portalları .....	87
Bölüm 6: Veri Görselleştirme .....	89
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Tabulasyonu .....	91
Grafikler ve Şekiller .....	93
Çizgi Grafikler .....	94
Çubuk (Sütun) Grafikler .....	97
Yaş Piramitleri .....	100
Nokta Grafikleri .....	101
Pasta (Dilim) Grafikleri .....	102
Halka (Donut) Grafikleri .....	103
Serpilme Grafikleri .....	104
Dalga Grafikler .....	105
Haritalar .....	106
Kelime Bulutu .....	107
Bilgi Notu Hazırlama .....	108
İnfografik .....	110
Kaynakça .....	112

## Kısaltmalar

<b>AB</b>	Avrupa Birliği
<b>AÇEV</b>	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
<b>AÇSHB</b>	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
<b>ADNKS</b>	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
<b>BM</b>	Birleşmiş Milletler
<b>CAPI</b>	Bilgisayar Destekli Kişisel Görüşmeler
<b>CEDAW</b>	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
<b>CEDAW-GTK</b>	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi Genel Tavsiye Kararları
<b>CEİD</b>	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
<b>DHS</b>	Nüfus ve Sağlık Araştırmaları
<b>DB</b>	Dünya Bankası
<b>DİE</b>	Devlet İstatistik Enstitüsü
<b>EIGE</b>	Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
<b>ESS</b>	Avrupa İstatistik Sistemi Standardı
<b>EUROSTAT</b>	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
<b>FRA</b>	Temel Haklar Ajansı
<b>GGG</b>	Küresel Cinsiyet Uçurumu
<b>HİA</b>	Hanehalkı İşgücü Araştırması
<b>HÜNEE</b>	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
<b>IMAGES</b>	Uluslararası Erkek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması
<b>ILGA-Europe</b>	Uluslararası Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği Avrupa Bölgesi
<b>ILO</b>	Uluslararası Çalışma Örgütü
<b>İBBS</b>	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
<b>KEİG</b>	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu
<b>KSGM</b>	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
<b>LGBT</b>	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Trans
<b>LGBTi+</b>	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender, İnterseks
<b>MEB</b>	Milli Eğitim Bakanlığı
<b>OECD</b>	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
<b>RİP</b>	Resmi İstatistik Programı
<b>SKA</b>	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
<b>SPoD</b>	Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
<b>STEM</b>	Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik
<b>STK</b>	Sivil Toplum Kuruluşu
<b>TBMM</b>	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<b>KEFEK</b>	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

<b>TCDV</b>	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri
<b>TCE</b>	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
<b>TEPAV</b>	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
<b>TNSA</b>	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
<b>TÜBİTAK</b>	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
<b>TÜİK</b>	Türkiye İstatistik Kurumu
<b>UN</b>	Birleşmiş Milletler
<b>UN-ECLAC</b>	Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri
<b>UN-ESCWA</b>	Birleşmiş Milletler Batı Asya Sosyal ve Ekonomik Komisyonu
<b>UNECE</b>	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
<b>UNESCO</b>	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
<b>UNFPA</b>	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
<b>UNSD</b>	Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu
<b>UN WOMEN</b>	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
<b>WVS</b>	Dünya Değerler Araştırması
<b>YÖK</b>	Yükseköğretim Kurulu
<b>ZKA</b>	Zaman Kullanımı Araştırması



## Kutu Listesi

<b>Kutu 1</b> Nicel ve Nitel Yaklaşımlar.....	13
<b>Kutu 2</b> Nitel Verinin Özellikleri.....	15
<b>Kutu 3</b> CEDAW 9 Sayılı Tavsiye Kararı (8. Oturum, 1989) .....	19
<b>Kutu 4</b> Toplumsal Cinsiyetle İlgili Veri Kavramları.....	19
<b>Kutu 5</b> 17 Sayılı Tavsiye Kararı (10. Oturum, 1991) .....	22
<b>Kutu 6</b> Pekin Eylem Planı'nda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin Olarak Belirlenen 12 Kritik Alan (1995).....	25
<b>Kutu 7</b> Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Kapsamında 10 Tematik Alana İlişkin Gösterge Özeti .....	26
<b>Kutu 8</b> CEİD Projesi Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair 10 Tematik Alana İlişkin Gösterge Örnekleri .....	27
<b>Kutu 9</b> Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar .....	32
<b>Kutu 10</b> Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) .....	35
<b>Kutu 11</b> TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri'nde Kullanılan İdari Kayıtlar .....	36
<b>Kutu 12</b> TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerinde Kullanılan Araştırmalar.....	38
<b>Kutu 13</b> Uluslararası Hanehalkı Örneklem Araştırmaları .....	39
<b>Kutu 14</b> Hanehalkı İşgücü Araştırmalarında Kullanılan Terimler .....	41
<b>Kutu 15</b> Türkiye Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması Soru Kâğıdı Başlıkları.....	44
<b>Kutu 16</b> Nicel Araştırma Aşamaları .....	51
<b>Kutu 17</b> Kapalı ve Açık Uçlu Soru Örnekleri .....	55
<b>Kutu 18</b> Büyük Verinin SKA için Kullanımı.....	59
<b>Kutu 19</b> Ortalama ve Ortanca Kullanımına Karar Vermek.....	62
<b>Kutu 20</b> İyi Bir Göstergenin Özellikleri .....	69
<b>Kutu 21</b> Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Uygun Göstergeleri Belirlenmesine İlişkin İlkeler: ..	71
<b>Kutu 22</b> Uluslararası ve Bölgesel Kuruluşların Oluşturduğu Endekslere Örnekler .....	73
<b>Kutu 23</b> 2020 Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (TEPAV) .....	76
<b>Kutu 24</b> Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Gösterge ve Endeks Üreten Uluslararası Kuruluşlardan Örnekler .....	78
<b>Kutu 25</b> TCE Duyarlı İstatistiklerin Yayımlanma Yöntemleri.....	82
<b>Kutu 26</b> Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerine İlişkin Seçilmiş Veritabanlarından Örnekler....	85
<b>Kutu 27</b> Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerine İlişkin Seçilmiş Veri Portallarından Örnekler...87	
<b>Kutu 28</b> Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerinin Kullanıcı Dostu Bir Biçimde Sunumunda Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar .....	89
<b>Kutu 29</b> Feminist Veri Görselleştirme.....	90
<b>Kutu 30</b> İyi Bir Bilgi Notunun Olmazsa Olmazları.....	108
<b>Kutu 31</b> İnfografiğin Temel Unsurları .....	110

## Şekil Listesi

<b>Şekil 1</b> 18 Yaş ve Üzeri Nüfusta Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski.....	94
<b>Şekil 2</b> Kadınlar ve Erkekler için Çalışma Hayatı Süresi, 2013-2018 .....	95
<b>Şekil 3</b> ADNKS 2019 Kadın ve Erkeklerin Ortanca Yaşlarındaki Değişim.....	96
<b>Şekil 4</b> Katılımcıların Çocuk Bakımıyla İlgili Görüşleri.....	97
<b>Şekil 5</b> Güncel Filmlerde Cinsiyet Eşitliği, 1991-2016 .....	98
<b>Şekil 6</b> Kadının Çalışmak için Eşinden İzin Almasına Dair Görüşler, 2008-2018 .....	99
<b>Şekil 7</b> ADNKS 2019 Türkiye Nüfus Piramidi (2007-2019).....	100
<b>Şekil 8</b> Büyük Şirketlerin CEO veya Yönetici Düzeyinde ya da Yönetici Statüsü Olmadan Karar Alma Yetkisi Olan Organlarında Kadın ve Erkek Dağılımı .....	101
<b>Şekil 9</b> Kadın Doğum Bölümüne Sahip Kürtaj Hizmeti Veren Devlet Hastaneleri .....	102
<b>Şekil 10</b> Erkeklerin Kadınları Öldürme Bahaneleri.....	103
<b>Şekil 11</b> Ülkelere Göre Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı ve Toplam Doğurganlık Hızı .....	104
<b>Şekil 12</b> Türkiye’de Kadınların ve Erkeklerin Bir Gün İçerisinde Yaşamsal Faaliyetlerine Ayırdıkları Zaman .....	105
<b>Şekil 13</b> Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, 2015 .....	106
<b>Şekil 14</b> Belediye Stratejik Planlarında “Kadın” Kelimesine İlişkin Kelime Bulutu Örnekleri, 2015.....	107
<b>Şekil 15</b> EIGE Medya Kuruluşlarında Karar Vermede Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Bilgi Notu.....	109

## Giriş

### Bu Eğitim Materyalini Neden Yazdık?

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin (TCE) sağlanması için çeşitli verilerin kullanıldığı ve veriye dayalı politika söyleminin sık sık dile getirildiği bir dönemdeyiz. Gösterge, endeks gibi istatistikler ülkeler arasındaki ve ülke içindeki toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin durum karşılaştırmalarında kullanılıyor. Küresel ölçekte kullanımı artan nicel veriye dayalı bu yaklaşım, ulusal düzeyde kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından hazırlanan eylem planlarına da yansıyor. "Veri ile toplumsal cinsiyet duyarlılığı arasında nasıl bir ilişki var?", "Cinsiyet ayrımındaki her veri toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunur mu?", "Hangi göstergeler, endeksler TCE sağlanmasında etkilidir?" gibi sorular veri çokluğunun ve karmaşasının olduğu bir ortamda oldukça anlamlı. Bu eğitim materyalinde, yukarıdaki sorulara ilişkin yanıtlar vermeyi ve hem nicel verinin, hem de nitel verinin TCE'ye duyarlı politika ve programlarda yaygın olarak kullanılabilmesine yönelik açıklayıcı bilgi sunmayı hedefliyoruz. CEİD olarak daha önce yürüttüğümüz eğitimlerde, bu eğitim materyalinin önemli bir ihtiyaç olduğunu gördük. Bu sebeple verinin TCE'nin sağlanmasında nasıl bir işlevi ve katkısı olacağını göstermenin bu alanda çalışanlara yardımcı olacağını düşünüyoruz.

### Bu Eğitim Materyalini Kimler için ve Nerede Kullanılmak Üzere Yazdık?

Toplumsal cinsiyete duyarlı veriyi sadece politika yapımcılar değil, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını hedefleyen tüm kesimler kullanmaktadır. O yüzden, bu eğitim materyali toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışan, hizmet sunan ve talep eden herkesin kullanımını içindir. Bu eğitim materyalini, politika yapımcılar, hak savunucuları, sivil toplumun her kesiminden aktivistler, üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri ve öğrenciler, kamu kurumlarında bu alanda veri üretenler ve veriyi kullananlar, medya ve özel sektör temsilcileri olmak üzere oldukça geniş bir grubun toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin çalışmalarında yararlanacağı bir kaynak olması amacıyla yazdık.

### Eğitim Materyalinde Nelere Yer Verdik?

Bu eğitim materyali altı bölümden oluşmaktadır. Materyalde, toplumsal cinsiyete duyarlı verinin ne anlama geldiğine yer verdik. Nicel ve nitel veriye dair kısa bilgilerin yer aldığı ilk bölümde, verinin toplumsal cinsiyet açısından önemini vurgulamaya çalıştık. Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izlemede veriyi örnekledik. Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı verinin kullanıcıları ve kullanım alanlarına değindik.

İkinci bölümü, toplumsal cinsiyete duyarlı veri kaynaklarına ayırdık. Bu bu alanda en çok kullanılan araştırmalardan örnekler sunduk. Üçüncü bölümde, nitel ve nicel veri üretimine değindik. Özellikle nicel verinin üretim aşamalarına eleştirel bir gözle bakılmasına katkıda bulunacağını düşündüğümüz örneklerle yer verdik. Dördüncü bölümde, toplumsal cinsiyete

duyarlı göstergeler ve endekslere odaklandık. Veri yaygınlaştırılması beşinci bölümün, verinin görselleştirilmesi ise altıncı bölümün konuları oldu. Konu anlatımlarını örneklerle desteklediğimiz eğitim materyalinde, önerdiğimiz etkinlikler aracılığıyla toplumsal cinsiyete duyarlı verinin anlaşılmasını pekiştirmeyi hedefledik.

## Bölüm 1: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri

### Veri Nedir?

Veri, 21. yüzyılda daha sık duyduğumuz ve kullandığımız bir kelime haline geldi. “Veri nedir?” sorusu zihinlerde ilk olarak istatistiksel veriyi çağırır. Bugün “veri devrimi” diye tabir edilen “büyük veri”nin önplanda olduğu bir çağda yaşıyoruz. Verinin, daha çok matematik ve istatistikle sınırlı olarak algılanması, aslında yaygın olarak kullanıldığı alanla ilişkilidir. Ancak, daha genel olarak ele alındığında, veri sadece sayılarla sınırlı değildir. Bir edebiyat eserinde kullanılan ana ilkeler, bir tartışmada gündeme gelen ana öğeler de veridir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde, verinin farklı tanımları yer alıyor. Veri, gözlem, deney ve araştırma sonuçları, kavram ve olguların elverişli biçimde gösterilmesi ve bilgi olarak farklı boyutları ile tanımlanmıştır. Aslında gündelik hayatımızda öğrendiğimiz birçok bilgi, sayısal olsun ya da olmasın, toplumsal ilişkilerimizde kullandığımız çeşitli kaynaklardan gelen çok sayıda veriden oluşuyor. Bu eğitim materyalinde söz edeceğimiz veri ise bilimsel yöntemler kullanılarak, bir amaca yönelik olarak sistematik biçimde üretilen veridir.

Verinin en çok “istatistiksel veri” olarak algılanması, veri ile aramıza mesafe koymayı ve ona eleştirel yaklaşmayı beraberinde getirir genellikle. Çoğumuzun aşına olduğu “*üç çeşit yalan vardır: yalan, kuyruklu<sup>2</sup> yalan ve istatistik*” ifadesi, istatistiğe ve veriye olan güvensizliğe işaret eder. Bu ifadenin kime<sup>3</sup> ait olduğu tartışılabilir da 19. yüzyılda İngiltere’de siyasetle ilgili konularda gündeme geldiği konusunda bir uzlaşma vardır. Bu ifade, kelime anlamıyla, istatistiklere, rakamlara yönelik bir güvensizlik ve şüpheyle birlikte nicel verinin ve bu veri aracılığıyla üretilen bilginin ikna edici etkisine, gücüne ve siyasetle ilişkisine de gönderme yapar.

Veri deyince, ilk olarak sayılar akla gelir. Oysa sosyal bilimler alanında bilgi farklı yaklaşımlarla elde edilir. Pozitivist, yorumlayıcı, eleştirel, feminist ve postmodernist yaklaşımlar sosyal dünyaya farklı açılardan bakar (Neuman, 2014). Toplumsal yaşamın bilimsel çalışmalar ve araştırmalara dayanmasını öngören bilim anlayışı, aydınlanma teorisine uygun biçimde gelişmiştir. Bu temelde şekillenen geleneksel bilim anlayışı ise, evrenselliği esas alan, değer yargılarından bağımsız, gelişmeci bir yaklaşımla ikiliklere vurgu yapar. Veri kavramından sayıların anlaşılmasında, fizik, kimya gibi doğa bilimlerinin yaklaşım ve yöntemini kullanan pozitivistin daha baskın olmasının önemli etkisi vardır. Pozitivism, tek bir sosyal gerçeklik olduğunu ve bu gerçekliğin sorulara verilen cevapların sayısallaştırılmasıyla anlaşılabilirliğini iddia eder.

**Veri sadece sayısal yani nicel değildir; veri, bir olguya ilişkin gerçekleri ortaya koymak, anlamak ve anlamlandırmak amacıyla üretilen her türlü bilgidir.**

1970’li yıllardan itibaren yükselen feminist hareket, geleneksel bilim anlayışını ve pozitivist sorgulamıştır. Bu sorgulama, kadınların deneyimlerinin görünür kılınması ve kadınların bilgisinin ortaya çıkarılması açısından sosyal bilime önemli katkı sağlamıştır. Feminist araştırmacılar bilim anlayışına getirdikleri temel eleştirilerle bilimin sosyal ve kültürel normlardan etkilenen, yansızlık iddiasına rağmen önyargılı olan, kadınları birey olarak kabul

etmeyen cinsiyetçi yapısına dikkat çeker (Mies, 1983; Harding, 1987; Stanley and Wise, 1990). Nitel veri, kadınların deneyimlerini görünür kılmak için daha elverişli olması nedeniyle feminist çalışmalarda öncelikli olarak tercih edilse de, nicel veri kullanımı da son dönemde yaygınlaşmıştır. Feminist araştırma yöntemlerine ve yöntembilime ilişkin tartışmalara bu eğitim materyalinde yer verilmemekle birlikte, bu alandaki gelişim ve tartışmalar için bölüm sonunda yer alan kaynaklara bakılabilir (Tanesini, 2012).

Toplumsal cinsiyet ile ilgili tüm çalışmalar feminist ideolojiyle temellenmemiştir, ancak, feminist çalışmalar toplumsal cinsiyet kavramının gelişmesinde kuramsal açıdan önemli bir açılım sağlamış ve güçlü bir altyapı sunmuştur. Toplumsal cinsiyete ilişkin nicel ve nitel veri üretilmesinin yaygınlaşması, bu açılımın önemli sonuçlarından biridir. Nicel ve nitel veri üretilmesi, veri üretenlerin dünyaya bakış açılarına, varsayımlarına, seçtikleri araştırma yöntemlerine ve analiz tekniklerine göre farklılaşmaktadır. Veri görmek istediğimiz, anlamak istediğimiz ve odaklandığımız konuda bize bilgi sunar. Bu nedenle nicel ya da nitel bir veri yorumlarken ilk olarak neyi ortaya koymayı hedeflediğimize odaklanmak gerekir. Kutu 1'de, Neuman'ın çeşitli yazarlardan derlediği nitel ve nicel yaklaşımlara ilişkin bir karşılaştırma yer almaktadır (Neuman, 2014).

### Kutu 1 Nicel ve Nitel Yaklaşımlar

#### Nicel yaklaşım

- Nesnel olguları ölçer.
- Değişkenlere odaklanır.
- Güvenilirlik, kilit önemdedir.
- Değerden bağımsızdır.
- Kuram ve veriler ayrıdır.
- Bağlamdan bağımsızdır.
- Çok sayıda olay, özne söz konusudur.
- İstatistiksel analiz gerektirir.
- Araştırmacı tarafsızdır.

#### Nitel yaklaşım

- Toplumsal gerçeklik, kültürel anlam inşa eder.
- Etkileşim içindeki süreçlere, olaylara odaklanır.
- Hakiki olma kilit önemdedir.
- Değerler vardır ve açıkça görünür.
- Kuram ve veriler kaynaşmıştır.
- Durumla sınırlıdır.
- Az sayıda olay, özne söz konusudur.
- Tema analizi gerektirir.
- Araştırmacı saha ile ilişki içindedir.

**Kaynaklar:** (Creswell, 1994; Denzin ve Lincoln, 2003a; Guba ve Lincoln, 1994; Marvasti, 2004; Mostyn, 1995; Tashakkiri ve Teddlie, 1998).

### Nicel veri

Sayılar, oranlar/yüzdeler, göstergeler ve endeksler gibi istatistikler biçiminde ifade edilir. Nicel yaklaşımın temelinde, değer yargılarından bağımsız bilgi üretileceği, tek bir gerçeklik olduğu ve bu gerçekliğin insanlara yöneltilen sorulara verilen cevaplardan elde edilebileceği varsayımı yatar. Gerçekliğe ulaşmak için, kişilerin kayıt sisteminde var olan bilgileri ya da araştırmalarda sorulara verdikleri yanıtların sayısallaştırılmış biçimleri kullanılır. Nicel veri istatistiksel analizler aracılığıyla daha kalabalık nüfus grupları için

genelleme yapma amacına hizmet ettiğinden, bu gruplara ait bilgiyi özetlemeye yöneliktir. Bu genellemeyi yaparken, bir zaman aralığı ve mekân belirtilmesi gereklidir. Nicel veri bize en basit anlamıyla “ne, kaç, ne kadar yaygın, ne kadar sık” gibi soruların cevaplarını verir. Eğitim materyalinin üçüncü bölümünde nicel veri üretimine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir. Örneğin, kadınlara yönelik şiddet konusundaki nicel araştırma verisi, kadınların maruz kaldıkları şiddet yaygınlığı hakkında bilgi verir. Aşağıdaki örnekte fiziksel ve/veya cinsel şiddet yaygınlığı gösterilmektedir.

### Örnek 1: Nicel veri

Türkiye genelinde, 2014 yılında 15-59 yaş grubundaki kadınların yüzde 38'i yaşamları boyunca en az bir kez birlikte oldukları erkeklerin (eş/partner) fiziksel ve/veya cinsel şiddetine maruz kalmıştır.

**Kaynak:** Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 (HÜNEE, 2015)

### Nitel Veri

Sayısal olmayan gözlemler, sohbetler, günlükler, konuşmalar, fotoğraflar, videolar gibi sözel ve görsel malzemelerden elde edilmektedir. Nitel verinin üretildiği nitel araştırmaların tanımını, Strauss ve Corbin en genel anlamda “istatistiksel süreçler dışında bilgi üreten sosyal araştırma” olarak tanımlamaktadır (Strauss ve Corbin, 1998). Nitel verinin amacı, sosyal ve kültürel yaşam içinde yaşanan gerçekliğin anlaşılması ve bireylerin duygularını, düşüncelerini, eylemlerini, inançlarını, kişisel özelliklerini ve içinde buldukları ilişkileri birlikte ele alarak, toplumsal gerçekliğin anlaşılmasına yönelik bilgi üretmektir. Tek bir toplumsal gerçeklik olmadığını savunan nitel veri, değer yargılarının önemli olduğunu, toplumsal gerçekliğin insanlar arasındaki ilişkiler aracılığıyla üretildiğini ve birçok farklı durum/grup olabileceğini ve bu grupların deneyimlerinin hepsinin önemli olduğunu savunur. Nitel veri, olayların bunu deneyimleyen kişiler tarafından nasıl anlamlandırıldığını göstermeye yardımcı olur. Nitel verinin asıl amacı, büyük nüfuslar dışında kalan grupların, daha az gündeme gelen, hassas konuların detaylarının ve daha az görünür olan deneyimlerin görünmesini sağlamaktır. Bu nedenle, nüfus adına bir genelleme iddiasında değildir. Nitel veri, araştırma yapılan gruba yönelik bir genelleme yapar elbette, ancak bu daha küçük gruplar için söz konusudur. Nitel veri, normlar, değerler, tutumlar, davranışlar, inançlar ve kültür gibi birbirini etkileyen pek çok faktörün sosyal ilişkilerdeki etkisini ortaya koymaya çalışır. Nitel veri, sayıların ötesindeki anlamları aramaya odaklandığından, basitçe “nasıl” ve “niçin” sorularına cevap arar; konuşul(a)mayan, dile getiril(e)meyen konuların ve bazı hassas konuları gündeme getirmeye çekinen grupların bilgisini açığa çıkarmaya katkıda bulunur (Kümbetoğlu, 2005; Strauss ve Corbin, 1998; Mason, 1996). Öznelliğe değer veren bir yaklaşımın benimsenmesiyle üretilen nitel veri, disiplinlere göre farklılaşır (Kutu 2). Örneğin, etnografik araştırma, fenomenolojik araştırma, temellendirilmiş kuram, söylem analizi, konuşma analizi en yaygın olarak kullanılan yorumlayıcı analizlere örnektir.

## Kutu 2 Nitel Verinin Özellikleri

Nitel veri insanlar, olaylar, eylemler, duygular, bağlamlar ve etkileşimler arasındaki ilişkileri kurmaya çalışarak;

- Anlamayı
- Anlamlandırmayı
- Keşfetmeyi
- Tanımlamayı
- Görünmeyeni göstermeyi
- Duyulmayanın sesini duyurmayı sağlar.

Araştırmacının da içinde olduğu karşılıklı bir etkileşim içinde, araştırmacı ve araştırılanın güçlenmesine katkıda bulunur. Bu nedenle nitel veri, daha eleştirel sonuçlar üreten, daha çarpıcı ve ezber bozan veridir.

Bir nitel çalışmada "nasıl", "hangi bağlamda" gibi araştırma sorularının yer alması, süreç içindeki değişime odaklanmayı gerektirir. Nitel verinin üretim sürecinde, sadece veriyi üretenin bakış açısının baskın olduğu statik bir bakış açısı yerine, bağlamları, dönemi ve koşulları dikkate alan bir yaklaşım kullanılır. Araştırmacının derinlemesine görüşme, odak grup görüşmeleri ya da katılımcı gözlem gibi yöntemleri kullandığı araştırmalarda, araştırmacı ile araştırma özneleri arasında önemli bir etkileşim söz konusudur. Kadınların gündelik yaşam içindeki etkinliklerini ve deneyimlerini göz ardı eden nicel veriye kıyasla, feministler tarafından daha çok tercih edilmesindeki etkenlerden biri de budur. Bireylerin deneyimlerini, içinde yaşadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel ortamla ilişkilendirerek anlama çabasını temel alan bir yaklaşımı benimsemesi, görünenin ötesindeki anlamaya ve anlamlandırmaya çalışması nedeniyle nitel veri, oldukça zengin ve derinlikli bilgi üretilmesini sağlar. Nitel veri, görünenin arkasındaki anlamların ortaya çıkarılmasında keşfedici bir rol üstlenir. Öyle ki, araştırma öncesinde hem araştırmacının hem de araştırma öznesinin daha önce farkında olmadıkları, tam olarak dillendirmedikleri, kendilerine bile ifade edemedikleri durumların netleşmesine katkıda bulunur. Örnek 2'de, Suriye'den iç savaş sonrasında göç eden kız ve oğlan çocuklarıyla yapılan nitel araştırmada, savaşın nasıl farklı biçimde algılandığı ve yaşandığını, toplumsal cinsiyete göre mekânsal farklılaşmaları ortaya koyması açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin çok boyutlu yapısını göstereni nitel veri üretilmiştir.

## Örnek 2

*Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği* başlıklı doktora tez çalışmasında, savaş sonrasında Türkiye'de yaşamaya başlayan kız ve oğlan çocukları ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ankara'da yapılan görüşmelerden birinde 13 yaşındaki bir kız çocuğunun savaşa dair anlatımında "...Suriye'yi özlüyorum. Ya en azından savaştan önce iyiydi. Savaştan sonra oyun yerlerimiz evlerimiz her şey bitti.



*Savaştan önce arkadaşlarım vardı, onlarla oynuyordum ama savaştan sonra ne arkadaşlarım var ne de oynayacağım bir yer var. Savaştan sonra evden çıkmadım, anlatması zor. Çünkü savaştan sonra evin içindeydim. Uçak sesleri ve bomba sesleri vardı. Artık sadece sesleri duyuyordum, görmüyordum” ifadesi kız çocuklarının savaşa tanıklığının sadece sesler aracılığıyla olduğuna dikkat çekmesi açısından çarpıcıdır.*

**Kaynak:** Gencer, T. E. (2019) Göç süreçlerindeki çocukların karşılanamayan gereksinimleri, haklara erişimleri ve beklentileri: Ankara ve Hatay'da yaşayan Suriyeli çocuklar örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Nitel verinin, eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların görünürlüğüne katkısı anlamında toplumsal cinsiyete duyarlılığı yüksektir. Toplumsal cinsiyete duyarlı nitel veri, süreci daha çok dikkate aldığından süreç içinde hem araştırmacının hem de araştırma öznesinin yaşadıklarını önemseyerek, her ikisinde de değişime neden olabilmektedir. Nitel çalışmalar, özellikle derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmelerinde yaşamlarından deneyim aktaran bireylerin güçlenmesine katkı sunar.

Öte yandan, nitel veri her zaman karşılıklı etkileşime dayalı biçimde üretilen veriyle sınırlı değildir. Fotoğraf, film, kayıtlar, dokümanlar, kitaplar, dergiler gibi daha önce üretilmiş olan kaynaklar da nitel araştırmanın verisi olarak kullanılabilir. Örnek 3'te “*Kapitalizm ve Ağız Kokusu: 1920'li Yıllarda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Listerine Reklamları Üzerinden İzlemek*” başlıklı makalede reklamlar incelenmiştir. Araştırmacı, hastanelerde tıbbi bir malzeme olarak kullanılan gargaranın nasıl günlük bir tüketim alışkanlığına dönüştüğünün tarihsel arkaplanını vermiştir. Bu ürünün reklamlarında dönemin toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıpyargılarının yeniden üretilmesi ve bunun günümüzdeki toplumsal cinsiyet eşitliğine olan etkisinin izlerini sürmüştür.

**Often a bridesmaid but never a bride**

EDNA'S case was really a pathetic one. Like every woman, her primary ambition was to marry. Most of the girls of her set were married—or about to be. Yet not one possessed more grace or charm or loveliness than she.

And as her birthdays crept gradually toward that tragic thirty-mark, marriage seemed farther from her life than ever.

She was often a bridesmaid but never a bride.

That's the trouble with being a bridesmaid (emphasize breath). You yourself rarely know when you have it. And even your closest friends won't tell you.

Sometimes, of course, brides come from some depressed or unengaged disordered state requiring professional advice. But usually—and fortunately—brides are only a local condition that yields to the regular use of Listerine as a mouth wash and gargle. It is an interesting thing that this well-known, common, that has been in use for years for surgical dressings, possesses these unusual properties for a tooth powder.

It kills each bacterium in the mouth and leaves the breath sweet, fresh and clean. And by substituting some other odor but by really removing the old one. The Listerine odor itself quickly disappears, for the systematic use of Listerine puts you on the safe and safe side. Lambert Pharmaceutical Company, St. Louis Mo.



**THE HIT OF PALM BEACH**

For sore throats, tooth powder, tooth and other ailments in the mouth.

At your druggist's while they last  
This offer good in U. S. A. only.

This smart Moire  
Cosmetic Bag **FREE** →  
WITH PURCHASE OF LARGE SIZE LISTERINE

### Örnek 3

"...görseli kullanılan reklamda, Eleanor'un hikâyesi anlatılmaktadır. Çalışmanın zamansal sınırını, 1920'li yılları aşan bu reklam Listerine'in en bilinen görsellerinden biri olduğu için ve hikâyeleştirmede kullanılan karakterler, Edna ile Eleanor arasındaki devamlılığı göstermesi bakımından kullanılmıştır. Selefî olan Edna'nın devamı olan bir anlatıdır Eleanor'un. Yaratılan Edna karakteri her zaman nedime iken asla bir gelin olamamaktadır. Aradığı aşkı bulamayan Edna'nın yalnızlığa mahkûm oluşunun sebebi halitosis, kötü ağız kokusu iken bu sorunların çözümü Listerine'dir. 1950'lere geldiğinde halefi Eleanor, aynı sorun ve çözüm ile karşılaşacaktır... Görselde kullanılan güzel ama mutsuz kadın bize, popüler kültür aracılığıyla sağlaştırdığımız kadının toplumsal hayattaki yerine ve ondan beklenenlere dair bir arda alan bilgisi sunmaktadır..."

**Kaynak:** Şendeniz, Ö. Kapitalizm ve Ağız Kokusu: 1920'li Yıllarda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Listerine Reklamları Üzerinden İzlemek. Fe Dergi 10 (2018): 98-110, s. 103.  
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/935274>

Kadınlara yönelik şiddete ilişkin aşağıdaki nitel veri örneği, fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalan bir kadının bunu nasıl yaşadığını aktarmaktadır. Örnek 4'te ifade edildiği gibi şiddete maruz kalan bir kadının deneyimini kendi ifadeleriyle aktarması, hem sorunun daha iyi anlaşılmasına fırsat sunar, hem de daha önce gündeme gelmeyen konuları açığa çıkarma potansiyeli taşır. Alıntılarda yanlış kelimelerin düzeltilmemesi, değiştirilmemesi ve söylendiği biçimiyle aktarılması gerekir. Görüşmeyi olduğu gibi aktaran alıntılar olayın nasıl algılandığına ve açıklandığına dair önemli ipuçlarıdır.

### Örnek 4

"... evliliğim yirmi üç yıl sürdü, yirmi üç yıldan sonra, zaten bu dönemde hep şiddet görüyordum yani cinsel yönden de böyle. İstemediğim zaman, nasıl istemediğim derken; mesela kumar oynuyordu, e parayı kaybettiği zaman gelip beni dövüyordu, bu dayaktan sonra da mesela beraber olmak istiyordu, itiraz ettiğim zaman gene dayak yiyordum... Ters tepki verdiğim zaman, mesela istemediğimi söylediğim zaman, hani bi de cinsellik sonuçta bir paylaşım dır yani karşılıklı olması lazım. En ufak şeyde de döverdi beni. Hem döverdi hem de amacını gerçekleştirirdi".

(46 yaşında, evli/eşinden ayrı yaşayan, 2 çocuk sahibi, lise mezunu kadın)

**Kaynak:** Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması, 2008, sayfa:114 (HÜNEE, 2009).

## **Nitel ve Nicel Verinin Birbirini Desteklemesi**

Farklı yaklaşımlar ile elde edilen nitel ve nicel verinin sonuçları zaman zaman birbirini destekler. Örnek 4'te şiddete maruz kaldığını açıklayan bir kadının yaşadıkları, cinsel ve fiziksel şiddetin bir arada yaşandığına dikkat çekmektedir. Nitel verinin keşfedici özelliği, bu alandaki nicel veri sonuçlarının da fiziksel ve/veya cinsel şiddet biçiminde sunulmasına yol açmıştır. Nirengi/üçleme (triangulation) olarak tanımlanan her iki yaklaşımın farklı sıralamalar ile kullanıldığı çalışmalar, nicel ve nitel yaklaşımın sonuçlarından öğrenmeyi ve bu sonuçlara göre ilerlemeyi öngörür (Kümbetoğlu, 2000; Neuman, 2014). Daha önce nicel araştırmanın yapılmadığı ya da sınırlı yapıldığı alanlarda nitel araştırma yapılarak hangi soruların sorulacağına belirlenmesi yoluna gidilebilir. Öte yandan, nicel araştırma sonuçlarında nedenlerin anlaşılması konular nitel veri üretilmesi ihtiyacı olduğuna dikkat çekebilir.

Karma araştırma yöntemleri yaklaşımı da nitel ve nicel yaklaşımların avantajlarından yararlanmayı hedefleyen ve sosyal gerçekliğe farklı açılardan bakmayı öngören bir yaklaşım olarak daha çok tercih edilmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2015; Tashakkori ve Teddlie, 2015). Nicel, nitel ya da karma yaklaşımlar ile üretilen verinin gündelik yaşamımızdaki veriden en önemli farkı, sistematik olarak analiz edilmek üzere toplanan, derlenen ve üretilen veri olmalarıdır.

## **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri**

**Toplumsal cinsiyet sosyal olarak inşa edilen, bu nedenle de zamana, topluma ve kültüre göre farklılaşan cinsiyet kimliğidir.** Biyolojik cinsiyetin dışında toplum tarafından bireylere yüklenen roller, sorumluluklar, kalıpyargılar ve değer yargılarına ilişkindir. Kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları eşitsizlikler onların tarih boyunca sosyal, kültürel ve siyasal yaşam başta olmak üzere pek çok alana eşit katılamamalarına ve karar mekanizmalarında yeterince yer alamamalarına neden olmuştur. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınların kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde önemli bir engeldir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadınların tarihsel süreçte karşılaştıkları ayrımcılıklara ve eşitsizliklere karşı yürüttükleri mücadelenin sonucunda, bunları değiştirme ve dönüştürme çabaları temelinde gelişmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi Eğitim Materyali 1'de verilmiştir (Ecevit, 2020).

Kadınların deneyimlerinin veri ile görünür olması konusu, kadın haklarıyla ilgili uluslararası belgelerde uzun zamandır dile getirilmektedir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve sözleşmenin belirli alanlara ilişkin yayınladığı Genel Tavsiye Kararları (CEDAW-GTK) ile Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Eylem Planı (Pekin Konferansı), bu konuya 1990'lı yıllarda değinmiştir. Uluslararası belgeler, taraf devletlere veri üretmenin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için öncelikli önlemlerden biri olduğunu hatırlatmaktadır. Ayrıca, verinin kamuoyu ile paylaşılması da gündeme getirilmektedir (Kutu 3).

### **Kutu 3 CEDAW 9 Sayılı Tavsiye Kararı (8. Oturum, 1989)**

#### **Kadınların durumuna ilişkin istatistiki veriler**

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, İstatistiki verilerin, Sözleşmeye taraf her bir Devletteki kadınların gerçek durumunu anlamak için zaruri olduğunu göz önünde bulundurarak, Komiteye incelenmesi için rapor sunan pek çok taraf Devletin istatistiki bilgi sağlamadığını gözlemlemiş olarak, Taraf Devletlerin, genel nüfus sayımı ve diğer sosyal ve ekonomik anketleri planlamakla sorumlu ulusal istatistik kurumlarının soru formlarını, verilerin toplumsal cinsiyete göre, hem rakamsal hem de yüzdesel olarak ayrıştırılabilmesine olanak verecek ve böylelikle ilgili kullanıcıların belirli bir sektördeki kadınların durumuna ilişkin bilgileri kolaylıkla elde etmelerini sağlayacak şekilde biçimlendirmelerini sağlamak için her türlü çabayı göstermelerini tavsiye etmektedir.

**Kaynak:** <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/722>

CEDAW'ın son yıllarda yayımlanan<sup>1</sup> iklim değişikliği, eğitim, şiddet, adalete erişim, mültecilik ve çocuklara yönelik zararlı uygulamalar gibi farklı alanlardaki GTK'larında veri ve veri izleme konusu daha fazla gündeme gelmektedir.

Toplumsal cinsiyetle ilgili veri, farklı terimler biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde, bu alandaki politikalarda göze çarpan eksikliklere daha çok vurgu yapan "duyarlılık" kavramı da eklenmiştir (Kutu 4).

### **Kutu 4 Toplumsal Cinsiyetle İlgili Veri Kavramları**

- Toplumsal cinsiyet verisi (gender data)
- Toplumsal cinsiyete dayalı/temelli veri (gender-based data)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı veri tabanı/portali (gender sensitive database/portal)
- Toplumsal cinsiyetle ilişkili veri (gender-related data)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı veri (gender sensitive data)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı araştırma (gender sensitive research)

#### **İstatistik ve göstergeler**

- Toplumsal cinsiyet istatistikleri (gender statistics)
- Toplumsal cinsiyet göstergeleri (gender indicators)
- Toplumsal cinsiyet endeksi (gender index)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı istatistik (gender sensitive statistics)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler (gender sensitive indicators)

<sup>1</sup> CEDAW GTK-37/2018, CEDAW GTK-36/2017, CEDAW GTK-35/2017; CEDAW GTK-34/2016; CEDAW GTK-33/2015, CEDAW GTK-32/2014; CEDAW GTK-31/2014

Toplumsal cinsiyet duyarlılığı, özel ya da kamusal yaşama ilişkin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklerini yaratan ve pekiştiren sosyal ve kültürel faktörlerin dikkate alınması, anlaşılması ve dönüştürülmesi çabası olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerle mücadelede etkili bir araç olan toplumsal cinsiyete duyarlı veri buna paralel olarak,

- Özellikle gizli kalmış eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları görünür kılmayı,
- Mevcut veriyi eşitsizlik ve ayrımcılık açısından sorgulamayı,
- Eşitsizlik ve ayrımcılıkları değiştirme/dönüştürme ve ortadan kaldırmaya yönelik politika üretilmesini öncelemeyi,
- Eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalan grupları güçlendirmeyi amaçlar.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretiminin her aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan bir bakış açısı gereklidir. Başlangıç aşamasında kullanılan kavramlar, tanımlar, (eğer varsa) saha çalışmasının tüm evreleri, analiz, yorumlama, verinin kullanımı ve yaygınlaştırılması aşamaları buna dahildir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tanımlarının farkının bilinmesi, verinin üretildiği alan ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin doğru biçimde kurulması ve bunun eşitsizlikleri değiştirmeye olan katkısının dikkate alınması önemlidir (Callamard, 1999; Leduc, 2009; Decataldo ve Ruspini, 2014, 2016).

Birçok alanda *cinsiyet ayrımında/kırılımında* ya da *cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistik* terimleriyle ifade edilen istatistikler mevcuttur. Bu istatistikler genellikle kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşama eşit katıldıkları varsayımına dayanmaktadır. Cinsiyet ayrımındaki veri kuşkusuz toplumsal cinsiyete duyarlı analizler için gereklidir, ancak toplumsal cinsiyete duyarlı veri her zaman cinsiyet ayrımında olmak zorunda değildir. Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşlarının bu alanda sık verdikleri örneklerden biri anne ölümlerine ilişkindir. Anne ölümü istatistikleri, cinsiyet ayrımında bir veri olmasa da kadınların deneyimlerini yansıtmaları nedeniyle toplumsal cinsiyet temelli ve buna duyarlı bir veridir. Benzer biçimde, sadece erkeklerin yaşadığı sağlık sorunlarından olan prostat kanserine ilişkin istatistikler de toplumsal cinsiyet verisidir. Sadece cinsiyet ayrımında sunulan cinayet istatistikleri, kadınların kadın olmalarından kaynaklı olarak öldürülmelerine ilişkin yeterli bilgi vermez. Kadınların kimler tarafından öldürüldükleri, failerin özellikleri, fail ile kadınlar arasındaki akrabalık ilişkisi, faille ilişkiye dair ayrıntılı bilgi ve öldürülen kadınların toplumsal konumlarıyla ilişkilendirilen veri, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine daha duyarlıdır.

Mevcut veri üretiminde kullanılan kavramların ve tanımların eleştirilerek yeniden tanımlanması ve yeni yaklaşımlar geliştirilmesi, mevcut verinin değiştirilmesine ve dönüştürülmesine katkıda bulunur. Bu katkı, bazen yeni yöntemler ve yaklaşımlar geliştirilmesi, bazen de yeni sorular eklenmesi ya da verinin cinsiyet ayrımında derlenmesi düzeyindedir. Örneğin, nüfus temelli örneklem araştırmalarından zaman kullanımı araştırmaları (ZKA), toplumsal cinsiyet istatistikleri ve analizleri konusunda önemli bir veri kaynağı olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren kullanılmaya başlayan ZKA'da, 24 saat dilimi içinde bireylerin gerçekleştirdikleri faaliyetlere ne kadar zaman ayırdığına ilişkin bilgi toplanmaktadır. Ekonomik faaliyet ve bunların dışındaki faaliyetlere ilişkin bilgi toplanan

ZKA, kadınların özellikle ev içinde harcadıkları emeğin görünür olmasına ve iş-yaşam dengesine ilişkin bilgi üretilmesine önemli katkıda bulunur. Örnek 5'te Avustralya Zaman Kullanımı Araştırması'ndan elde edilen veri ve kullanım alanları özetlenmiştir. Türkiye'de 2006 ve 2014-2015 yıllarında yürütülen ZKA'ya ileride değinilecektir.

## Örnek 5

### Avustralya ZKA'da elde edilen bilgiler

- Kadınlar ve erkekler tarafından ev içindeki ücretsiz işlere ayrılan zaman.
- Hane içinde ve dışında çocuk bakımı ve diğer bağımlı kişilerin bakımı.
- Hanehalkı üyeleri ayrımında işgücüne katılım ve ev içi bakım arasındaki ilişki.
- Kadınlar ve erkekler tarafından ücretli emeğe ayrılan zaman, işgücüne katılımın önündeki engeller.
- Ücretli emek ile yaşamın diğer alanları arasındaki denge.
- Ev işleri için dışarıdan alınan hizmetler.
- Boş zaman faaliyetleri örüntüsü (dinlenme, fitness ve sağlıkla ilgili faaliyetler, spor ve kültürel faaliyetlere katılım).
- Yaşam döngüsünün farklı aşamalarında bireylerin yaşam tarzları.
- Yaşlılar, işsizler ve engelliler gibi özel gruplardaki kadınların ve erkeklerin günlük yaşam örüntüleri içindeki destek ihtiyaçları.
- Ulaşım ve seyahat bilgisi.
- Hane içinde teknolojiye erişim, teknoloji kullanımı ve bireylerin nasıl etkilendikleri.
- Aynı hanedeki aile bireyleri, akrabalar ve arkadaşlarla kurulan sosyal bağlara ilişkin bilgi.
- Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı var olan bilgilerin yaş ve diğer demografik özellikleri, hane büyüklüğü, gelir ve hane kompozisyonu gibi sosyoekonomik özellikler.

**Kaynak:** UNECE ve World Bank Institute, 2010

Kadın emeğinin sorgulanmasına yönelik tartışmalar ve eleştiriler sonucunda kalkınma literatürüne ev içi emeğin dahil edilmesi de bu alandaki bir başka kazanımdır. CEDAW 17 sayılı GTK'da, kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümü ve niceliğinin belirlenmesi ve gayri safi milli hasılda dikkate alınması tavsiye edilmiştir (Kutu 5).

### **Kutu 5 17 Sayılı Tavsiye Kararı (10. Oturum, 1991)**

#### **Kadınların Ücretsiz Ev İçi Faaliyetlerinin Ölçümü ve Niceliğinin Belirlenmesi ve Gayri Safi Milli Hasılda Dikkate Alınması**

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 11. Maddesini göz önünde tutarak, Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejilerinin 120. paragrafını dikkate alarak, Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümünün, her ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacağını ve kadınların fiili ekonomik rolünü ortaya çıkaracağını teyit ederek,

Bu ölçümlerin, kadınların ilerlemesine yönelik başka politikalar geliştirmek için temel hazırlayacağına inanarak, İstatistik Komisyonunun 25. oturumunda, kadınlarla ilgili istatistiklerin geliştirilmesinde mevcut Ulusal Hesaplama Sisteminin gözden geçirilmesine ilişkin tartışmaları göz önünde tutarak, Taraf Devletlere şunları tavsiye etmektedir:

(a) Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümü ve değerlendirilmesiyle ilgili araştırmaların ve deneysel çalışmaların teşvik edilip desteklenmesi; örneğin, ulusal hanehalkı araştırma programlarına zaman kullanımı araştırmalarının katılması ve gerek ev içinde gerekse işgücü piyasasındaki faaliyetler için harcanan zaman hakkında cinsiyete göre istatistiki bilgi toplanması;

(b) Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçülmesi ve gayri safi milli hasılaya dahil edilmesi amacıyla, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri hükümleri ışığında tedbirler alınması;

(c) Sözleşmenin 18. Maddesi uyarınca sunulan raporların, ücretsiz ev içi faaliyetlerini ölçmek ve değerlendirmek üzere gerçekleştirilen araştırma ve deneysel çalışmalarını ve ayrıca kadınların ev içi faaliyetlerinin ulusal hesaplamalara dahil edilmesi yönündeki gelişmeleri ihtiva etmesi.

**Kaynak:** CEDAW- GTK 17, 1991

Toplumsal cinsiyetle ilgili veri öncelikli olarak kadınların sağlık, istihdam, eğitim, aile yaşamı, medya ve siyaset alanlarında karşılaştıkları eşitsizliklere odaklanmıştır. Zaman içinde spor, insan ticareti ya da bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM<sup>2</sup>) gibi yeni alanlar da dahil edilmeye başlanmıştır. Bu alandaki gelişmelere rağmen, ulusal politikalar için veri üreten kamu kurumları ve politika yapımcılar her zaman toplumsal cinsiyete ilişkin verinin üretilmesi ve kullanılması konusunda istekli ve destekleyici değildir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyete duyarlı verinin üretilmesi, kullanılması ve yaygınlaştırılması için özel bir çaba harcanması gerekmektedir (UNECE ve World Bank Institute, 2010). Bu çabanın, toplumsal cinsiyete duyarlı veri kullanılarak oluşturulacak politikalar aracılığıyla eşitsizlik ve ayrımcılık yaşayan grupları güçlendirme hedefi taşıdığı da unutulmamalıdır.

Buradan hareketle, toplumsal cinsiyete duyarlı veriyle ilgili olarak aşağıdaki noktalara dikkat edilmesi önemlidir:

<sup>2</sup> Science, Technology, Engineering and Mathematics



- ✓ Katılımcı yaklaşım
- ✓ Farklı kesimlerin dikkate alınması
- ✓ Kesişimsellik
- ✓ Nicel ve nitel verinin birbirini desteklemesi

Katılımcı veri üretiminde, veriyi kullanan ve üretenler arasındaki işbirliği ve diyalogun olması gereklidir. Bu alana ilişkin politikaların sonuçlarından etkilenecek grupların veri üretimine ilişkin taleplerinin göz önünde bulundurulması ve sürece dahil olmaları sağlanmalıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı istatistikler/göstergeler, toplumsal yaşamdaki ilişkilerden, uygulamalardan ve politikalardan tüm cinsiyetlerin nasıl etkilendiklerini göstermeyi amaçlar. Ancak, kadınlar ve erkeklere ilişkin, yaygın biçimde kullanılan tanımlamalarda bile, bu grupların homojen olmadığı unutulmamalıdır. Yaş, eğitim, gelir düzeyi, engellilik, cinsel kimlik, göçmenlik, mültecilik ve etnik kökenlere ilişkin aidiyetler, farklı deneyimler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu faktörlerin birden fazla olması ise, yaşanan ayrımcılıkların ve eşitsizliklerin artması anlamına gelmektedir. Crenshaw'ın hukuk alanındaki çalışmalarında tanımladığı kesişimsellik, siyah kadınların deneyimlerinin, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin toplamından daha fazla olduğunu göstermiştir (Crenshaw, 1989). Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin, kesişimsellikleri dikkate alan bir bakış açısını benimsemesi beklenir. Göçmen bir kadın ile yaşı daha ileri ve engelli bir göçmen kadının maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve eşitsizliklerin aynı olmadığı bilgisi dikkate alınmalıdır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri, nitel ve/veya nicel veri olabilir. Özellikle, bireylerin deneyimlerine, duygularına, tutum ve davranışlarına, yaşadıkları sorunlara ve deneyimlerine ilişkin bilgi sunması açısından nitel veri önemli bir yol göstericidir. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın<sup>3</sup> yürüttüğü 2012 yılı Avrupa LGBT Araştırması, uzman grubun tavsiyeleri doğrultusunda LGBT bireylerle ilgili nitel araştırma sonuçlarından yararlanarak tasarlanması açısından iyi bir örnektir. Nitel araştırmada gündeme gelen, işyerinde maruz kalınan negatif tutumlar ve ayrımcılıklar dikkate alınarak, bu konuyla ilgili ölçek geliştirilmiştir (Örnek 6).

### Örnek 6

"Son altı ay içinde (transseksüel/transseksüel geçmişi olan kadın/transseksüel geçmişi olan erkek/cinsiyeti uyumsuz olan kişi/karşı cins gibi giyinen kişi /kuir/vd.) olduğunuz için işyerinizde olumsuz yorumlar aldınız mı ya da kötü bir davranışa maruz kaldınız mı? (nadiren, sıklıkla, sürekli, hiç, uygun değil)".

**Kaynak:** <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/953>

<sup>3</sup> Fundamental Rights Agency (FRA)



## Hak Temelli İzleme ile Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri İlişkisi

Belirlenen bir alana ilişkin izleme, sistematik bir çalışmayla o alana yönelik hedeflerin ne düzeyde gerçekleştiği ve gerçekleşmesinin önünde ne tür engeller olduğu, nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiği hakkında bilgi verir. İzleme birçok alanda yapılır; teknik olarak herhangi bir proje bütçesine ilişkin harcamaların doğru yapıp yapılmadığının takip edilmesi de bir izleme çalışmasıdır. Hak temelli izleme, insan haklarına yönelik hak ihlallerini ortaya koymak, bu ihlalleri önlemek ve temel olarak insan haklarını korumak ve güvenceye almak amacıyla yürütülen bir izlemedir. Bu nedenle, hak temelli izlemenin, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılıklara odaklanması kaçınılmazdır. Kadınların insan haklarına yönelik ihlallerin ortadan kaldırılması amacıyla yürütülen izleme çalışmaları, toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izlemedir. Hak temelli izleme, kadınların insan haklarının gerçekleştirilmesine yönelik ihlallerin ve sorunların görünür olmasına yönelik bilgi sunar, hak ihlallerine yönelik çalışmaların görünür olmasına ve etkinliğinin artmasına katkıda bulunur. Yasa ve yönetmeliklerdeki hakların yaşama geçirilmesine yönelik kamuoyu oluşturur, devletlerin bu alandaki çalışmalarını değerlendirme aracı olarak hesap verebilmelerini sağlar ve bu alandaki savunuculuk faaliyetlerini güçlendirir. Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme, toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması ve kadınların insan haklarının önündeki engellerin ortadan kaldırılması için önemli bir araç işlevi görür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Eğitim Materyali 2'ye bakabilirsiniz.

Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme, geleneksel olarak izlemenin daha yaygın olarak kullanıldığı nicel veriden gelen göstergelerle sınırlı değildir. Amaç toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması olduğu için, toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme, yapıları, süreçleri ve sonuçları dikkate alan daha kapsamlı bir izleme faaliyetidir. **Yapısal izleme**, kamu politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin yasal çalışmaların izlenmesidir ve daha çok devletlerin sorumluluk alanına odaklanır. **Süreç izleme**, eşitliğin sağlanabilmesi için uygulama alanındaki değişimlerin takip edilmesi hedefiyle, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasından sorumlu olan aktörlerin faaliyetlerine ilişkin bir izlemedir. **Sonuca odaklı izleme** ise, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak belirlenen hedeflere ne kadar ulaşıldığına dair bilgi veren ve temel haklara erişimdeki başarının düzeyini gösteren bir izleme çalışmasıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme yapıları, süreçleri ve sonuçları izlemeye yönelik bir izleme çalışması olarak izlemeyi biraz daha karmaşık hale getiren, bir yandan da eşitliğin sağlanabilmesi için birçok paydaşın sorumluluğunu da dikkate alan bir izlemedir (Bkz. Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme yaklaşımları ve teknikleri konulu eğitim materyali).

Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme için, kadınların insan haklarını güvence altına alan uluslararası sözleşmeler ve belgelerde belirlenen normlar, hakların hayata geçirilmesi için belirlenen standartlar, ölçütler ve önerilen göstergeler kullanılır. CEDAW ve Pekin Eylem Planı, kadınların insan haklarının ihlaline yönelik alanları tanımlayan temel uluslararası belgeler niteliğindedir. Pekin Eylem Planı'nda Kutu 6'da belirtilen 12 kritik alan tanımlanmıştır. Bu alanlara yeni konular ekleyen ve kapsamı genişleten birçok uluslararası ve bölgesel sözleşme ve eylem planında, bu iki belge temel referans noktası alınmaktadır.

### **Kutu 6 Pekin Eylem Planı'nda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin Olarak Belirlenen 12 Kritik Alan (1995)**

1. Kadınlar ve yoksulluk
2. Kadınların eğitimi ve öğretimi
3. Kadınlar ve sağlık
4. Kadınlara yönelik şiddet
5. Kadınlar ve silahlı çatışma
6. Kadınlar ve ekonomi
7. Yetki ve karar alma süreçlerinde kadınlar
8. Kadınların insan hakları
9. Kadınların ilerlemesi ve kurumsal mekanizmalar
10. Kadınlar ve medya
11. Kadınlar ve çevre
12. Kız çocukları

**Kaynak:** Pekin Eylem Planı, 1995, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/733>

Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme, nicel veri aracılığıyla izlendiğinde, uluslararası normlar, standartlar ve ölçütler çerçevesinde geliştirilen göstergeler kullanılmaktadır. CEİD'in sağlık, eğitim, istihdam, medya, siyasete katılım, kadınlara yönelik şiddet, din hizmetleri, insan ticareti ve kentsel haklar konularındaki raporları<sup>4</sup> hem yapısal izleme, hem de gösterge ile hak temelli izleme konusunda önemli bir birikim oluşturmuştur.

<sup>4</sup> Göstergelerin yer aldığı izleme ve haritalama raporları için bkz. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/48>

## CEİD'in Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Hak Temelli İzleme Göstergelerinden Örnekler

Ulusal düzeyde bağımsız sivil örgüt Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği tarafından "Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projeleri" kapsamında hazırlanan tematik haritalama raporları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hak temelli izlenmesi için hem yapısal hem de göstergelerle ilgili izleme çalışmalarına referans kaynak olma niteliğindedir.

### Kutu 7 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Kapsamında 10 Tematik Alana İlişkin Göstergeler Özeti

Tematik Alan	Mevcut göstergeler	Önerilen göstergeler
Din Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	46	13
<b>Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</b>	<b>72</b>	<b>101</b>
İnsan/Kadın Ticareti ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	18	71
<b>İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</b>	<b>88</b>	<b>89</b>
Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	40	84
<b>Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</b>	<b>33</b>	<b>38</b>
Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	25	89
<b>Medyada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</b>	<b>44</b>	<b>31</b>
Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	119	130
<b>Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği</b>	<b>30</b>	<b>174</b>
Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Disiplinlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*	-	-
Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*	-	-
Gelir, Yoksulluk ve Sosyal Adalet Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*	-	-
Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*	-	-
Erkeklik ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*	-	-
<b>Toplam</b>	<b>515</b>	<b>820</b>

\* Projenin Faz II çalışmasında yeni eklenen tematik alanlar, haritalama çalışmaları devam etmektedir.

Projenin Faz I aşamasında uluslararası normlar, standartlar ve ölçütler göz önünde bulundurularak 10 tematik alanda haritalama raporları hazırlanmıştır. Raporlarda, tematik alanlar özelinde yasal mevzuat, politika belgeleri ve kamu kurumlarının stratejik planları ve çalışmalarına ilişkin değerlendirmeler ile sivil toplum örgütleri ve diğer kamusal aktörlerin çalışmaları yapısal izleme başlığı altında ele alınmıştır. Ayrıca, her tematik alan için mevcut verisi olan ve kullanılan toplam 515 göstergeye ek olarak 820 yeni gösterge önerilmiştir (Kutu 7).

### **Kutu 8 CEİD Projesi Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair 10 Tematik Alana İlişkin Gösterge Örnekleri**

<b>Tematik Alan</b>	<b>Örnek Göstergeler</b>
<b>Eğitimde TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Okul öncesi eğitimde cinsiyete göre okullaşma oranı (%)</li><li>● Ortaokul düzeyinde resmi/özel eğitim kurumlarına göre öğrenci sayısı ve oranı</li><li>● Açık öğretimde kayıtlı öğrenciler arasında kadın ve erkek öğrenci sayıları ve oranları</li></ul>
<b>İstihdamda TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Cinsiyete göre çalışanların günlük istihdam süreleri</li><li>● Cinsiyete göre sosyal güvenlik kapsamında çalışan sayısı ve oranı</li><li>● Üç yaş altı bakım hizmetlerinden yararlanma sayısı ve oranı</li></ul>
<b>Sağlık Hizmetlerine Erişimde TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Cinsiyete göre obez olarak tanımlanan yetişkinlerin yüzdesi</li><li>● Cinsiyete göre birinci basamak sağlık kuruluşu kullanımı (%)</li><li>● Adolesan doğurganlık hızı (%)</li></ul>
<b>Siyasal Kararlara Katılımda TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Belediyeler/il genel meclisi başkanları ve üyeleri içinde kadın-erkek oranı</li><li>● Seçimlerde siyasi parti aday listelerinden aday olan/kazanan kadın oranı</li><li>● Devlet egemenlik yetkisi kullanan görevliler arasında kadın-erkek oranı</li></ul>
<b>İnsan/Kadın Ticareti ve TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● İnsan ticareti mağdurlarının cinsiyete ve yaş grubuna göre sayısı ve oranı</li><li>● İnsan ticareti mağdurlarına sunulan destek hizmetlerinin varlığı ve erişim sağlayan insan ticareti mağduru sayısı/oranı</li><li>● İnsan ticareti mağdurlarının kurumsal destek mekanizmalarına erişim yöntemlerinin cinsiyete göre dağılımı (sayı/oran)</li></ul>
<b>Kadınlara Yönelik Şiddet ve TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Yaşamının herhangi bir döneminde duygusal şiddete/istismara maruz kalmış 15-59 yaş grubundaki kadınların oranı (%)</li><li>● Gebeliği sırasında eşi/birlikte olduğu kişi tarafından fiziksel şiddete maruz kalan 15-49 yaş grubundaki en az bir kez hamile kalmış kadınların oranı -yaş ve medeni duruma göre- (%)</li><li>● Sığınmaevinde bir süre kalan kadınların şiddet mağdurları içindeki oranı (%)</li></ul>
<b>Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Tapu sahibi kadın sayısı/oranı</li><li>● Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin cinsiyete göre dağılımı</li></ul>

	<ul style="list-style-type: none"><li>● Kentte kaldırım genişliği açısından puset ve tekerlekli sandalye dostu olan kaldırımların oranı</li></ul>
<b>Medyada TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Yazılı basında çalışanların cinsiyete göre dağılımı</li><li>● Düzenleyici kurullardaki ve devlete bağlı medya kuruluşlarındaki personelin cinsiyete göre dağılımı</li></ul>
<b>Din Hizmetlerine Erişimde TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● İletişim fakültelerinde akademik personelin cinsiyete göre dağılımı</li><li>● Diyanet İşleri Başkanlığı yönetim kademelerinde kadın/erkek oranı</li><li>● DİB merkez ve taşra teşkilatlarında çalışan personel arasında kadın/erkek oranı</li><li>● YÖK-İlahiyat fakülteleri öğretim üyeleri arasında kadın/erkek oranı</li><li>● Aile rehberlik birimlerine başvuranların kadın/erkek oranı</li></ul>
<b>Sporda TCE</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>● Lisanslı kadın/erkek sporcu oranı</li><li>● Spor dallarına göre kadın/erkek sporcu oranı</li><li>● Her bir spor dalında antrenörlük sertifikasına sahip olanların cinsiyete göre dağılımı</li></ul>

## Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Verinin Kullanıcıları ve Kullanım Alanları

Yirminci yüzyılda genel olarak veri üretimi ve kullanımı daha çok politika yapıcıların elinde iken, bugün sivil toplum örgütlerini de içerecek biçimde daha çok kurum ve kuruluş, grup ya da birey tarafından veri üretilmekte ve kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmeler, veriye erişime ve veri kullanımının yaygınlaşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Covid-19 salgını sürecinde günlük test sayısı ve vaka sayılarının paylaşılmasıyla verinin eksikliği ya da güvenilirliği konusundaki tartışmalar, verinin gündelik yaşamımıza daha fazla girdiğine dair yakın döneme ait bir örnektir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin kullanıcıları arasında sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları, medya temsilcileri, özel sektör, diğer kamusal aktörler ve bireyler gelmektedir. Teknolojik gelişmelerin de katkısıyla, veri, bugün sadece belirli grupların elinde olan bir bilgi konumunda değildir. Bütün grupların veriye erişim imkânları ve donanımları eşit olmasa da veriye erişimin arttığı söylenebilir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyete duyarlı verinin yaygın kullanımında, kamu, özel sektör ve STK işbirliği önemlidir. Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik ve ayrımcılıkları ortadan kaldırmaya hizmet eden toplumsal cinsiyete duyarlı veri temel olarak;

1. Farkındalık geliştirme
2. Bu alandaki kuramsal çalışmaları geliştirme
3. Savunuculuk yapma
4. Politika geliştirme alanlarında kullanılmaktadır (UNECE ve World Bank Institute, 2010).

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri, politika yapıcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının, istatistik ofislerinin, medyanın, STK'ların yanı sıra toplumun genelinin de toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığını artırmak amacıyla kullanılır. Ayrımcılıklara ve eşitsizliklere ilişkin veri ile mevcut durumun ortaya konması, farkındalığın ilk adımıdır. Durum tespitinin ardından, düzenli aralıklarla verinin izlenmesi de farkındalığın sürekliliğini sağlar. Uluslararası standartlara uygun birçok veri, endeksler ve göstergeler aracılığıyla hem ülkeler arasındaki, hem de ülke içindeki toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin karşılaştırmalarda kullanılmaktadır. Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi<sup>5</sup> en çok bilinen ve yaygın olarak kullanılan küresel endekslerden biridir. Endeks, toplumsal cinsiyet uçurumundaki değişimlere yönelik farkındalık yaratmayı sağlamaktadır (GGG, 2020). Uluslararası gösterge ve endeksler, büyük oranda ülkelerin resmi istatistik ofisleri tarafından üretilen, derlenen ve yayınlanan verileri temel alınarak oluşturulmaktadır. Uluslararası çalışmalar, resmi istatistik ofislerindeki farkındalığı da olumlu yönde etkileyerek istatistik sistemlerinin gelişmesine katkıda bulunur.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri aracılığıyla sağlanan farkındalık, bu alanda çalışan STK'lar, kamu kurum ve kuruluşları, resmi istatistik ofisleri, medya, üniversiteler ve araştırma merkezlerinin yanı sıra genel toplum düzeyindeki farkındalığı da etkilemektedir.

<sup>5</sup> WEF (2019). Global Gender Gap Report 2020. World Economic Forum. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/930>)

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri, yeni kavramlar ve tanımlara ilişkin bilgi üreterek, bu alandaki çalışmaların gelişimine katkıda bulunur. Kuramsal çalışmaların nicel veriye dönüştürülmesi sürecinde hangi soruların ve ifadelerin kullanılacağı konusunda da geliştirici bir etkisi vardır (Örnek 7).

### Örnek 7

Chicago Üniversitesi ve Ulusal Kamuoyu Araştırma Merkezi tarafından yürütülen Amerika Genel Sosyal Araştırması'nda katılımcıların cinsel kimlikleri iki soru ile ölçülmüştür:

#### Doğduğunuzda size hangi cinsiyet verildi?

1. Kadın
2. Erkek
3. İnterseks

#### Şu andaki cinsiyetiniz nedir?

1. Kadın
2. Erkek
3. Transseksüel
4. Listede yer almıyor ===(Belirtiniz.....)

**Kaynak:** US General Social Survey Soru Kâğıdı

<http://gss.norc.org/Documents/quex/GSS2018%20Ballot%201%20-%20English.pdf>

Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin değişimini en çok talep eden hak temelli örgütler, kadın örgütleri, LGBTİ+ örgütleri, dini örgütler, platformlar ve meslek örgütleri, savunuculuk faaliyetlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı veriyi kullanmaktadır. Geniş kitlelere erişim açısından oldukça etkin bir rolü olan medya, bu alanda farkındalığın artırılması kadar savunuculuk faaliyetlerinin güçlendirilmesi açısından da önemli bir platformdur. Özellikle kadın örgütleri, savunuculuk faaliyetlerinde medyanın da desteğini kullanarak, alternatif yaklaşımlar ile toplumsal cinsiyet alanında eksik olan verinin üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin resmi rakamlarına yansıyan kadın cinayetleri verisi güncel durumu yansıtmamaktadır. Bu konuyla ilgili ilk veri talebi, cinsiyet ayrımındaki doğru verinin belirli zaman aralıklarıyla kamuoyu ile paylaşılmasıdır. İkinci talep ise, cinayet sonucu ölen kadınların failleriyle ilişki düzeyi, nerede öldürüldüğü, nasıl öldürüldüğü gibi cinayete ilişkin ayrıntıların da bu veriye eklenmesidir. Kadın örgütleri ve konuya duyarlı medyanın kadın cinayetlerine ilişkin ürettiği alternatif veri, bu alana ilişkin iyi bir savunuculuk örneğidir (Örnek 8).

## Örnek 8 Kamu kurumlarına alternatif Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri (TCDV) Üretimi

- Bianet'in Erkek Şiddeti Çetelesi medyaya yansıyan haberleri derleyerek aylık ve yıllık olarak kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddet verilerini yayınlamaktadır.  
<http://bianet.org/konu/erkek-siddeti-cetelesi>
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu ise dava izleme ve veri temelli izleme yaparak hem medyada yer alan, hem de kendilerine ulaşan haberler üzerinden elde ettikleri kadın cinayetleri verilerini düzenli olarak derlemekte ve kamuya paylaşmaktadır.  
<http://kadincinayetleriniDurduracagiz.net/kategori/veriler>

Toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığın artırılması, bu alanın gelişmesi ve konuyla ilgili savunuculuk faaliyetlerinin üretilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasına yönelik politikaları etkilemeyi amaçlar. Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin politikalara entegre edilebilmesi için politika yapımcılarla birlikte çalışılması önemlidir. Örneğin, UNECE ve World Bank Institute çalışması, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin politikalarda kullanılması için

- Toplumda toplumsal cinsiyetle ilgili konuların tanımlanması
- Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesi
- Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yaygın biçimde kullanımı
- Toplumsal cinsiyet ve politika analizlerinin yapılması
- Politik faaliyetlerde toplumsal cinsiyet analizlerinin kullanılması
- Bu alandaki boşlukların tanımlanması ve yeni soruların formüle edilmesi aşamalarını önermektedir (UNECE ve World Bank Institute, 2010).

Eşitsizlik ve ayrımcılıkların görünür olması amacını taşıyan toplumsal cinsiyete duyarlı veri, doğrudan politika yönelimlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakım politikalarda dikkate alınması, toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretilmesini gerektirir. Kadınlar ve kalkınma arasındaki ilişkinin tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların benimsenmesini ve gösterge üretilen alanların genişlemesini sağlamıştır. 2000 yılında Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri<sup>6</sup> içinde sadece sağlık ve eğitim ile göstergelere yer verilmişken, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nda (SKA) toplumsal cinsiyet daha kapsamlı biçimde ele alınmıştır.<sup>7</sup> SKA'nın küresel düzeyde başarılması hedeflenen 17 amacından beşinci amacı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınlar ve kız çocuklarının güçlenmesidir. Ayrıca, diğer amaçların altında da toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler bulunmaktadır (Kutu 9).

<sup>6</sup> Bkz. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/214>

<sup>7</sup> Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları için <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>



## Kutu 9 Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar

5. Amaç: Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek:

- 5.1.** Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde sona erdirilmesi,
  - 5.2.** Kamu alanları ve özel alanlarda, bütün kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, kadın ticareti, cinsel ve her türlü istismarı da kapsayan şiddetin her türünün ortadan kaldırılması,
  - 5.3.** Çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması,
  - 5.4.** Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi,
  - 5.5.** Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması,
  - 5.6.** Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferansları sonucunda ortaya çıkan konferans çıktılarına uygun olarak cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına evrensel erişimin sağlanması,
  - 5.a.** Kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerlerinde kontrol kurabilme, finansal hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimleri gibi konularda ulusal yasalara uygun olarak eşit haklara sahip olmaları için reformlar yapılması,
  - 5.b.** Kadınların güçlenmelerinin ilerletilmesi için özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere etkinleştirme teknolojisinin kullanımının geliştirilmesi.
- 5.c. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi.

Birleşmiş Milletler'in yanı sıra Avrupa Birliği (AB) içinde de bölgesel düzeyde politikaların belirlenmesi ve ortaklaştırılması amaçlı yayınların sayısı 2000'li yıllardan itibaren artmıştır. Avrupa Parlamentosu önergesiyle, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin veri konusunda çalışmalar yapmak üzere 2006 yılında bağımsız Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü<sup>8</sup> (EIGE) kurulmuştur. Böylece, toplumsal cinsiyet eşitliğinin öncelikli olduğu politikalar için veri üretilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politikaların yürütülmesinden sorumlu temel kurum, bir başka ifadeyle söylersek Pekin Eylem Planı'ndaki tanımlandığı biçimiyle bu alandaki ulusal mekanizma Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür (KSGM). KSGM, 1990'lı yıllardan itibaren farklı bakanlıklara bağlı çalışan bir genel müdürlük olarak, toplumsal cinsiyete ilişkin veri üretimi konusunda önemli katkılarda bulunmuştur. Eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), şimdiki adıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bünyesinde toplumsal cinsiyet istatistikleri üreten bir birim oluşturulmasında da katkısı vardır.

<sup>8</sup> EIGE- European Institute for Gender Equality.

Günümüzde TÜİK bünyesinde, demografi istatistikleri biriminin altındaki toplumsal yapı ve cinsiyet birimi, kadınlar ve erkeklere ilişkin istatistiklerin yayınlanması ve bu alandaki eksiklerin gündeme getirilmesi konusunda çalışmaktadır. Bu çalışmalar, uluslararası istatistikleri takip ederek yürütülmektedir. TBMM bünyesinde 2009 yılında kurulan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) da bu alanda verinin üretilmesine destek vermekte ve toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalar yapmaktadır. Politikaları kamu kurumları düzeyinde oluşturulan merkezler ve birimler ile üniversiteler, özel araştırma şirketleri, diğer kamusal aktörler ve STK'lar tarafından üretilen bilginin katkısı da unutulmamalıdır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri ile ilgili politikaların geliştirilmesinde sivil örgütler, kamu ve özel sektör işbirliği önemlidir. Türkiye'de sayıları sınırlı olmakla birlikte, kamu, sivil toplum ve özel sektör işbirliğiyle yürütülen çalışmalara ilişkin örnekler mevcuttur (Örnek 9).

### Örnek 9

#### Sivil örgüt, kamu ve özel sektör işbirliği

Çocuk yaşta evlilikler konusunu kamuoyunun gündemine getiren Uçan Süpürge, 2009-2011 tarihleri arasında Sabancı Vakfı Hibe Programları'nın desteğiyle "Çocuk Gelinler: Yıkıcı Gelenekler ve Ataerkil Sosyal Mirasın Mağdurları" projesini hayata geçirmiştir. Projenin çıktılarında biri, pilot il olarak belirlenen Konya ilinde bir yıllık bir çalışma yürütülmesi ve çalışma sonuçlarından elde edilen verinin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın il eylem planlarının içine dahil edilmesidir.

<http://hayirdiyencocuklarolalim.blogspot.com/>

Sivil toplum işbirliği çalışmalarına örnek bir diğer çalışma Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın (AÇEV) Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'yla (UNFPA) yürüttüğü "AÇEV Özel Sektörle İlgili Babalığı! Konuşuyor" isimli farkındalık yaratma çalışmasıdır. Bu çalışmanın amacı ilgili babalığın önemine vurgu yapmak ve babaların çocuk yetiştirme sorumluluklarını eşit bir şekilde üstlenmesini sağlayarak özel sektörün cinsiyet eşitliği konusunda öncü bir rol üstlenmesine ortam yaratmaktır.

<https://turkey.unfpa.org/tr/news/%C3%B6zel-sekt%C3%B6r-ile-ilk-babal%C4%B1-%C4%9F-%C4%B1-konu%C5%9Fuyor>

## Bölüm 2: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Kaynakları

Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı veri üretiminin tüm aşamaları toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan eleştirel bir perspektifle yapılmalıdır. Nicel ve nitel veri üretiminde kullanılan mevcut yaklaşım ve yöntemlerden yararlanılsa bile, toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretiminde;

- Toplumsal cinsiyetle ilgili alan ve konu seçimi,
- Kullanılan kavramlar ve tanımlar, etik kaygılar,
- Verinin elde edilme yöntemi,
- Veri analizi,
- Sonuçların yorumlanması,
- Sonuçların görselleştirilmesi ve yaygınlaştırılması

aşamalarında bireylerin toplumsal cinsiyetleri nedeniyle yaşadıkları farklı deneyimlerin yansıtılıp yansıtılmadığı dikkate alınmalıdır. Ayrıca, verinin elde edildiği grupların haklarının gözetilmesi, deneyimlerini anket soruları ya da görüşmeler başta olmak üzere farklı yöntemlerle aktaran bireylerin bu süreçten zarar görmemelerini sağlamak gibi etik kurallara uygunluk da veri üretiminin önemli konularındandır. Verinin politikalar aracılığıyla toplumsal yaşamı etkilediği noktasından hareket edilerek, toplumsal cinsiyete duyarlı veri üreten kurum, kuruluş ve bireylerin toplumsal cinsiyet konusundaki bilgi düzeyleri ve donanımlarının etkili olduğu da unutulmamalıdır.

Eğitim materyalinin bu bölümünde, toplumsal cinsiyete duyarlı veri kaynaklarına kısaca değinildikten sonra, bu alandaki nitel veri üretimi ile "Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri" başlığı altında nicel veri üretimine dair açıklamalara yer verilmiştir. Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri başlığı altında, özellikle istatistiksel yöntemlerle toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretilmesi ve endeksler ve göstergeler çeşitli örneklerle aktarılmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin yaygınlaştırılması ve görselleştirilmesi ise bu materyalin 5. ve 6. bölümlerinde daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Veri kaynakları genel olarak nüfus sayımları, idari kayıtlar ve araştırmalardır. Toplumsal cinsiyete duyarlı veri, bu üç kaynaktan gelen verinin toplumsal cinsiyet açısından yanlı olup olmadığını sorgulayarak, bu kaynaklardan elde edilen verinin varsayımlarını, kavramlarını, tanımlarını ve yöntemini eleştirerek ve geliştirerek kullanmaktadır.

### Nüfus Sayımları

Nüfus sayımları, belirli bir alanda yaşayan tüm bireylerin bilgisini toplaması nedeniyle kapsamı en geniş olan veri kaynağıdır. Nüfus sayımlarının tarihsel süreci incelendiğinde, kadınların nüfusa dahil edilmediği, sadece askere gidecek ve vergi verecek erkek nüfusun sayıldığı dönemler olduğu görülmektedir. Modern nüfus sayımlarında ise, sayımın yapılacağı alandaki herkes sayım kapsamına dahil edilmektedir. Ulusal düzeyde yürütülecek politikalar açısından önemli bir veri kaynağı olan nüfus sayımları, geleneksel olarak belirli

bir gün içinde herkesin yaşadığı yerde sayılmasına dayalı olarak yapılır. Nüfus sayımlarında, yaş ve cinsiyet bilgisinin yanı sıra doğum yeri, ikametgâh bilgisi, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu gibi temel demografik bilgilerle hane kompozisyonu ve gelire ilişkin bilgi üretilmektedir. Sayımın yapıldığı tüm alandaki bireylere ilişkin bilgi toplanması, kadınlar ve erkeklere ilişkin en kapsamlı bilginin üretilmesini sağlar. Sayımların maliyetinin yüksek olması, sınırlı bilgi içermeye neden olsa da, yaş grupları, farklı nüfus grupları, bölgeler ve sosyoekonomik gruplara göre bilgi sunması açısından avantajlıdır. Nüfus sayımlarında kullanılan kavramların ve tanımların toplumsal cinsiyet bakış açısıyla gözden geçirilmesi, yeni sorular eklenmesi sayımların toplumsal cinsiyete duyarlı olmasına katkıda bulunabilir. Örneğin, farklı hanehalkı tiplerine ilişkin soruların eklenmesi ya da hanehalkı reisi kavramının kullanılmamasının sağlanması, sayımların cinsiyete duyarlılığını artırır (UNECE ve World Bank Institute, 2010). Doğrudan nüfus sayımlarından elde edilen bilgi, günümüzde birçok ülkede kayıt sistemindeki iyileşmelerle birlikte dolaylı olarak kayıt sistemleri üzerinden elde edilmeye başlanmıştır. Türkiye'de en son nüfus sayımı 2000 yılında yapılmış, o tarihten itibaren Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) aracılığıyla her yılın sonunda (31 Aralık) nüfusa ilişkin bilgi açıklanması biçimine dönüşmüştür. Türkiye'de genel nüfus istatistikleri, ADNKS üzerinden üretilmektedir (Kutu 10).

#### **Kutu 10 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)**

ADNKS'de, Ulusal Adres Veri Tabanı'nda tanımlı adreslerde ikamet eden T.C. vatandaşları ile yabancı uyrukluların ikamet adresleri tespit edilmiş ve bu bilgiler T.C. kimlik numarasına göre Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanındaki nüfus kütükleriyle eşleştirilmiştir. TÜİK tarafından düzenli bültenlerle ve veri portalı üzerinden paylaşılan veriler, cinsiyet kategorisi gözetilerek sunulmaktadır. Örneğin, TÜİK veri portalı üzerinden ADNKS verileriyle hesaplanmış

- Yaş grubuna göre cinsiyet oranı,
- Yıllara ve cinsiyete göre il/ilçe merkezleri,
- Belde/köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu,
- Yıllara ve cinsiyete göre ortalama yaş,
- Doğum yeri ve cinsiyete göre nüfus,
- İllere ve tekli yaşlar ve cinsiyete göre nüfus,
- İllere, yasal medeni duruma ve cinsiyete göre nüfus,
- İllere ve cinsiyete göre yabancı nüfus,
- Yaş grubu ve cinsiyete göre yurtdışı doğumlu nüfus,
- Yurtdışında doğanların doğum yeri ve cinsiyete göre dağılımı,
- En çok tercih edilen kız ve oğlan çocuk isimleri,
- Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısına ilişkin güncel verilere cinsiyete göre ayrıştırılmış halde ulaşılabilir.

**Kaynak:** <https://adres.nvi.gov.tr/Home>,  
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2019-33705>

## İdari Kayıtlar

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri açığının boyutları göz önünde tutulduğunda toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretiminde ikincil veri kaynağı olarak idari kayıt verilerinden yararlanılması hayati bir öneme sahiptir. İdari kayıtlar temel olarak kurum ve kuruluşların mevzuatları gereği kendi çalışmalarını organize etmek amacıyla tutmakla yükümlü oldukları kayıtlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, kişi ya da kurum özelinde hazırlanan belge ve raporları (hastalık raporu, tapu belgesi, doğum izni belgesi, vb.) içermektedir. İdari kayıt verileri, belirlenmiş konulara ilişkin eldeki kayıtların derlenip işlenmesi sonucunda üretilir. İdari kayıtları temel alan toplumsal cinsiyet istatistiklerinin düzenli aralıklarla yayınlanması ve kurum dışından kişiler ve diğer kurumlarla paylaşılması bu istatistiklerin kullanımını yaygınlaştırır. Ayrıca, kullanılacak veri kalitesi de dikkate alınmalıdır. ADNKS örneğinde olduğu gibi idari kayıt sistemleri birden fazla alanda idari kayıt veri setlerinin birleştirildiği ve sistematik bir biçimde istatistiklerin üretilmesi amacıyla oluşturulan sistemlerdir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), toplumsal cinsiyete ilişkin istatistikleri, ilgili alanlarda faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarının idari kayıtlarından ve bu kurumlar ve üniversiteler tarafından yürütülen araştırmalardan derlemektedir. TÜİK bünyesinde Demografi İstatistikleri Daire Başkanlığı Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri Çalışma Grubu, idari kayıt sisteminden gelen verileri derleyip yayınlamakta ve eksik olan alanlara ilişkin çalışmalar yürütmektedir.<sup>9</sup> Bu kapsamda, Türkiye geneli için BM Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri<sup>10</sup> ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ilişkin göstergeler hesaplanmaktadır. Çalışma grubu nüfus, doğurganlık, sağlık, engellilik, evlenme, aile yaşamı, boşanma, eğitim, işgücü, seçilmiş meslekler, iş ve kazanç memnuniyeti, siyasal yaşam, şiddet, zaman kullanımı, yoksulluk ve ölüm olmak üzere 16 başlık altında toplumsal cinsiyet istatistiği üretmektedir. Kutu 11'de Resmi İstatistik Programı<sup>11</sup> (RİP) kapsamında üretilen toplumsal cinsiyet istatistiklerinin hangi idari kayıtlardan elde edildiği görülmektedir.

### **Kutu 11 TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri'nde Kullanılan İdari Kayıtlar<sup>12</sup>**

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- Hayati İstatistikler (doğum, ölüm, evlenme, boşanma, intihar)
- Ölüm Nedenleri İstatistikleri
- Ulusal Eğitim İstatistikleri
- Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri
- Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı İstatistikleri
- TBMM, Merkez Bankası, YÖK
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü

<sup>9</sup> Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri her yıl hazırlanan bir yayındır.

<sup>10</sup> Minimum 52 gösterge seti olarak tanımlanmaktadır.

<sup>11</sup> Resmi istatistikler kurum ve kuruluşların Resmi İstatistik Programı kapsamında derlediği, işlediği ve yayımladığı verilerdir. RİP ile şeffaf, tarafsız, güncel veri üretilmesi, mükemmellikler ve farklı veri üretiminin önlenmesi ve ihtiyaç duyulan istatistiklerin belirlenmesi amaçlanır. RİP ile ilgili yayınlar: TÜİK, 2007, 2012, 2017

<sup>12</sup> Resmi İstatistik Programı Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri Çalışma Grubu'nun 31 Ekim 2019 tarihinde düzenlediği toplantıdaki sunumdan alınmıştır.

Örneğin, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yıllık yayımlanan örgün eğitime dair istatistikler ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde okula devam eden ya da mezun olan kadın ve erkek öğrenciler için zengin toplumsal cinsiyet istatistikleri üretilebilecek birer veri kaynağıdır.<sup>13</sup> Millî Eğitim Bakanlığı bu istatistikleri web sayfasında "Resmi İstatistik Kalite Belgesi Alınmıştır" ibaresi ile yayınlamış; İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) ve yerleşim yeri düzeyinde tüm verileri TÜİK tarafından yürütülen ulusal RİP kapsamında dolaşıma sokmuştur. 2018-2019 yılı Millî Eğitim İstatistikleri'ne göre, 2018-2019 öğretim yılı İBBS 1. düzey ve eğitim seviyesine göre okul öncesi net okullaşma oranı oğlan çocuklar için yüzde 51,2 iken kız çocuklar için yüzde 50,3'tür. Öte yandan, cinsiyete göre ilköğretimi tamamlama oranı ve cinsiyete göre ilköğretimin ilk sınıfına net girişlerin (kayıtlılık) oranı halen elde edilemeyen göstergeler arasındadır.

İdari kayıt sisteminden toplumsal cinsiyete duyarlı veri elde edebilmek için, veri kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan (AÇSHB) elde edilen "3 yaşın altında kurumsal bakım hizmeti alan çocukların oranı" göstergesi kapsam açısından eksiktir. Sadece AÇSHB izniyle açılan kreş hizmetlerini içeren gösterge, MEB izniyle açılan kreşlerin sayısı dahil edilmediği için kapsam açısından sorunludur. İdari kayıtlardan veri elde edilmesi için kurumların veri sistemlerinin de gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. SKA'nın 5.a.1. (a) göstergesi "cinsiyet ayrımında tarımsal arazi üzerinde mülkiyet veya güvenceli haklara sahip toplam tarımsal nüfus oranı ve (b) kullanım hakkı ayrımında, tarım arazisi sahipleri veya hak sahipleri arasında kadınların oranı" Türkiye için halen mevcut değildir (TÜİK, 2019).

## Araştırmalar

Nüfus sayımları ve idari kayıt sisteminden elde edilemeyen nicel ve nitel veri, büyük oranda araştırmalar aracılığıyla elde edilmektedir. Nitel ve/veya nicel araştırmalar, daha güncel ve detaylı bilgi üretmesi nedeniyle toplumsal cinsiyete ilişkin zengin veri kaynaklarıdır. Nüfus temelli örneklem araştırmaları, farklı örnekleme yöntemleri aracılığıyla belirli nüfus gruplarına ilişkin tahminler üretilmesini hedefler. Olasılıklı örneklem ve olasılıksız örneklem (kota örnekleme, amaçlı örneklem, vb.) olarak gruplandırılan yöntemlere göre tasarlanan araştırmalar arasında, olasılıklı örneklem araştırmaları, araştırma evreninin geneli yansıtması açısından daha çok tercih edilir. Örneklem araştırmaları içinde hanehalkı örneklem araştırmaları yaygın olarak kullanılmaktadır. Olasılıklı örnekleme yönteminin kullanıldığı bu araştırmalarda, araştırma evreninde yer alan her haneye ve bireye (örneklem birimine göre değişecek şekilde) eşit seçilme şansı verilir. Böylece, araştırma evrenindeki tüm farklı bireylere ya da hanelere ilişkin tahmin üretilmesi sağlanır. Bu nedenle araştırma evrenini temsil etme gücü olan daha güvenilir bilgi üretilmiş olur. Yüz yüze veya telefonla bireylerin kendilerinin doldurdukları formlar biçimlerinde yürütülen bu araştırmalarda, son dönemde çevrimiçi bilgi üretilmeye başlanmıştır. Hanehalkı örneklem araştırmaları, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farklı alanlarda farkındalık ve savunuculuk faaliyetlerinin

<sup>13</sup> MEB İstatistikleri için bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/841>

yürütülebilmesine önemli katkıda bulunur. Hanehalkı örneklem araştırmalarının aşamalarına ilişkin ayrıntılı bilgi bir sonraki bölümde sunulmaktadır.

Kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler gibi birçok kurumun yürüttüğü nicel araştırmaların yanı sıra sivil toplum örgütleri, akademisyenler de toplumsal cinsiyete ilişkin araştırmalar yürütmektedir. Özellikle kamu kurumları tarafından üretilen veri, nicel araştırmaların sonuçlarını yansıtmakta ve bunların bir kısmı da resmi istatistik ofisleri tarafından yayınlanmaktadır. Örneğin, Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA), Türkiye'de düzenli olarak TÜİK tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmaların kadınların ve erkeklerin ekonomik yaşama katılımına dair toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretiminde önemli bir rolü vardır. Bunun yanı sıra sadece toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretmeyi hedefleyen hanehalkı örneklem araştırmalarının sayısı da giderek artmaktadır. Kutu 12'de TÜİK'in uluslararası karşılaştırmalarda ülke verisi olarak sunduğu toplumsal cinsiyet istatistiklerinde yararlandığı araştırmalar yer almaktadır. Bu araştırmalar, TÜİK, ilgili bakanlıklar ve üniversiteler tarafından belirli zaman aralıklarında gerçekleştirilmektedir.

#### **Kutu 12 TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerinde Kullanılan Araştırmalar<sup>14</sup>**

- Yaşam Memnuniyeti Araştırması
- Zaman Kullanımı Araştırması
- Aile Yapısı Araştırması
- Hanehalkı İşgücü Araştırması
- Hanehalkı Bütçe Araştırması
- Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
- Türkiye Sağlık Araştırması
- Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Araştırması
- Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretildiği araştırmalara ayrılan kaynakların artırılmasına yönelik uluslararası çaba, ülkelerin çalışmalarını da teşvik etmektedir. Uluslararası sözleşmeler, bu alana ilişkin taahhütlerin yerine getirilmesini göstergeler ve istatistikler aracılığıyla izleme talebiyle bu alanın ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. Bunun küresel düzeydeki örnekleri arasında SKA çerçevesindeki 17 amaçtan 1'inin, 232 göstergeden 14'ünün özel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olması vardır. Benzer biçimde, BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine ilişkin Minimum 52 Göstergesi de ülkelerin ulusal istatistik ofislerini bu alanda veri üretmeye teşvik etmektedir.

Akademik kurumlar, araştırma merkezleri ve enstitüler de büyük ve küçük çaplı nicel/nitel veri üreten önemli kurumlar olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı verinin önemini açıklamaya katkı sağlamaktadır. Farklı disiplinlerin bakış açılarının dahil edildiği bu

<sup>14</sup> Resmi İstatistik Programı Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri Çalışma Grubu'nun 31 Ekim 2019 tarihinde düzenlediği toplantıdaki sunumdan alınmıştır.



çalışmalar, toplumsal cinsiyete duyarlı verinin gelişimi açısından önemlidir. Özellikle üniversiteler bünyesindeki toplumsal cinsiyet ve kadın araştırma/uygulama merkezleri sadece nicel veri ile sınırlı olmayan bilgi üretimiyle sorunun farklı boyutlarına dikkat çekmektedir. Ayrıca, akademisyenler üniversite kaynaklarına ya da TÜBİTAK gibi ulusal kaynaklara başvurarak bu alana katkıda bulunmaktadır.

Kadın örgütleri, feminist örgütler, hak temelli çalışan sivil toplum kuruluşları da çeşitli araştırmalar yürütmektedir. Ancak, araştırma maliyetlerinin yüksek olması, kamu kurumlarından yeterli destek alınamaması bu örgütler açısından önemli bir sorundur. Türkiye özelinde düşünüldüğünde, özellikle Birleşmiş Milletler kuruluşları, Avrupa Birliği fonları ve elçiliklerden elde edilen fonlar küçük çaplı araştırmaların desteklenmesine katkıda bulunmaktadır. Son dönemde, özel araştırma şirketleri de toplumsal cinsiyete ilişkin araştırmalar yürütmekte, özel sektör sınırlı da olsa bu araştırmalara katkıda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretilmesinde kaynak sorununun önemli olduğu unutulmamalı ve uluslararası taahhütler dikkate alınarak kadın örgütleri, merkezler ve bireylerin araştırmalarının desteklenmesine önem verilmelidir (Pekin Eylem Planı, Stratejik Hedef 3).

## Nicel Araştırmalardan Örnekler

Bu bölümde, toplumsal cinsiyet istatistiği üreten hanehalkı örneklem araştırmaları ile diğer araştırmalara ilişkin uluslararası ve ulusal örneklere yer verilmiştir. Uluslararası standartlara uygun biçimde yürütülen ve ülke düzeyinde temsil niteliği olan hanehalkı örneklem araştırmaları, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin ülkeler arasında da karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. Dünya Bankası Uluslararası Hanehalkı Araştırmaları Ağı'na<sup>15</sup> göre Kutu 13'te yer alan araştırmalar, ülke genelini temsil eden ve karşılaştırılabilirliği olan hanehalkı örneklem araştırmaları olarak toplumsal cinsiyet istatistiklerini üretmektedir.<sup>16</sup>

### Kutu 13 Uluslararası Hanehalkı Örneklem Araştırmaları

- Yaşam Standartları Ölçümü Araştırmaları (Living Standards Measurement Survey-LSMS)
- Küresel Finansal Tabana Yayılma Araştırmaları (Global Findex)
- Çok Göstergeli Kümeleme Araştırmaları (Multiple Indicator Cluster Surveys-MICS)
- Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (Demographic and Health Surveys -DHS)
- Üreme Sağlığı Araştırmaları (Reproductive Health Surveys-RHS)
- AIDS Göstergeleri Araştırmaları (AIDS Indicator Survey -AIS)
- Sıtma Göstergeleri Araştırması (-Malaria Indicator Surveys-MIS)
- İşgücü Araştırmaları (Labor Force Surveys-LFS)
- Hanehalkı Bütçe/Tüketim Araştırmaları (Household Budget/Consumption Survey)
- Özel konulu araştırmalar (Enerji, kadınlara yönelik şiddet, zaman kullanımı)

<sup>15</sup> International Household Survey Network, <https://ihsn.org/>

<sup>16</sup> TÜİK, toplumsal cinsiyet istatistikleri üretiminde bu araştırmalardan Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, İşgücü Araştırmaları, Hanehalkı Bütçe/Tüketim Araştırmaları, Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları ve Zaman Kullanımı Araştırmaları verilerinden faydalanmaktadır (Bkz. Kutu 12).



Bu kısımda, Türkiye’de RİP kapsamında (Kutu 12) toplumsal cinsiyet istatistikleri üreten ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan hanehalkı araştırmalarına dair ayrıntılı bilgi sunulmaktadır.

### **Hanehalkı İşgücü Araştırmaları**

Hanehalkı İşgücü Araştırmaları, işgücünün yapısı ve bileşimi hakkında cinsiyet, yaş grubu ve diğer bireysel özelliklere göre ayrıştırılmış veri sağlamaktadır. Bu veriler, istihdam yaratma ve istihdamda eşit fırsatlara yönelik hükümet politikalarının tasarımı ve değerlendirilmesi için gereklidir. İşgücü verileri eğitim, sağlık, kentsel haklar, kadına yönelik şiddet gibi toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili alanlardaki verilerle birlikte kullanıldığında daha ayrıntılı bilgi sunabilir. Birleştirilen bilgiler, işgücüne katılımdaki toplumsal cinsiyet temelli farklılıkları anlamak için yararlı olabilir. Örneğin, kadınların çalışma hayatına katılımının engellenmesi gibi ekonomik şiddet verisi ile işgücü araştırmalarından elde edilen işgücü ve istihdama katılım verilerinin birlikte değerlendirilmesi sonucunda toplumsal cinsiyete duyarlı veri elde edilebilir.

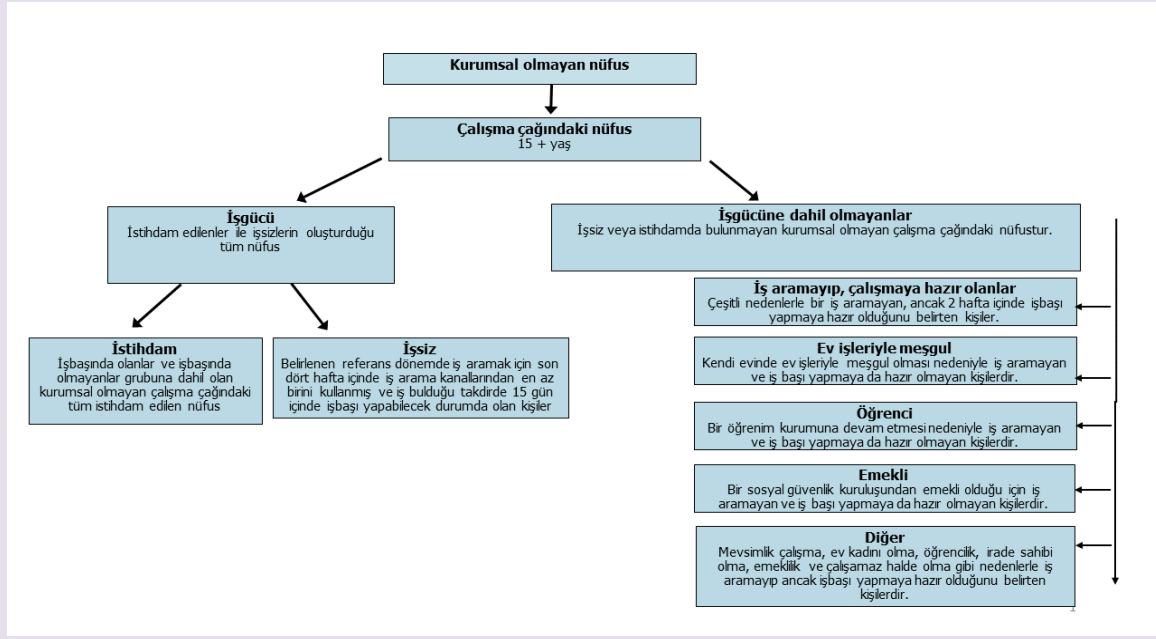
Türkiye’de HİA, 1988 yılından itibaren, çalışma çağındaki nüfustan (15 yaş ve üzeri) yılda bir kez ülke geneli ve kent/kır düzeyinde bilgi toplamaktadır. Bu veri, 2000 yılından itibaren üç aylık, 2005 yılından itibaren aylık dönemler halinde üretilmeye başlanmıştır. Hanehalkı İşgücü Araştırmaları’nda Uluslararası Çalışma Örgütü<sup>17</sup> (ILO) ve EUROSTAT<sup>18</sup> tarafından hazırlanan rehberler dikkate alınarak uluslararası çalışmalarla uyumlu biçimde karşılaştırılabilir veri üretilmektedir. Bu veriler düzenli olarak haber bültenleriyle paylaşılmaktadır.<sup>19</sup> Araştırmada kullanılan terimler Kutu 14’te verilmektedir.

<sup>17</sup> ILO’nun Ekonomik Olarak Aktif Nüfus, İstihdam, İşsizlik ve Eksik İstihdam Araştırmaları İçin Tanım ve Kavramlar rehberi, [http://www.ilo.ch/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms\\_087481.pdf](http://www.ilo.ch/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087481.pdf)

<sup>18</sup> EUROSTAT’ın Avrupa Birliği İşgücü Araştırması, Yöntem ve Tanımlar adlı rehberi, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/950>

<sup>19</sup> Bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Eylul-2020-33793>

## Kutu 14 Hanehalkı İşgücü Araştırmalarında Kullanılan Terimler



**Kaynak:** Taştı, E. (2012). "İşgücü İstatistikleri Nasıl Hesaplanıyor?" TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Bilgilendirme Toplantısı.

İşgücüne katılım oranlarının 2020 yılı verisine göre kadınlar için yüzde 29,7, erkekler için ise yüzde 65,8 olduğu Türkiye genelinde,<sup>20</sup> kadınların istihdama katılmama nedenleri toplumsal cinsiyete duyarlı veri açısından önemlidir. Hanehalkı işgücü araştırmalarında, 2011 yılına kadar kadınların istihdama katılmama nedenleri "ev kadını" olarak tanımlanırken, bu tanımın "ev işleriyle meşgul" olarak değiştirilmesi toplumsal cinsiyete duyarlılıkla ilgili bir gelişmedir. Öte yandan, "diğer" kategorisinde hâlâ "ev kadını" ifadesinin yer alması düşündürücüdür. HİA'da toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretimi bağlamında bir diğer eksiklik "iş bulma ümidi olmayanlar" kategorisinin tanımıyla ilgilidir. Bu tanımda, yaşadıkları bölgede iş bulunmadığına veya bölgede kendisine uygun iş olmadığına inandığı ya da nereden iş arayacağını bilmediği için iş aramayıp, ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilere ev kadını olarak kodlanan kadınlar dahil edilmemiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretilmesi açısından HİA'nın 2018 yılında İş-Yaşam Dengesi konusunda ilk kez bir modül eklemesi olumlu bir adımdır.<sup>21</sup> Bu olumlu adımların devam etmesine, özellikle kavramlar ve tanımlarla ilgili çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

### Zaman Kullanımı Araştırmaları

Zaman kullanımı araştırmaları (ZKA), hanehalkı araştırmaları içinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretimi konusundaki en gelişmiş araştırmalardır. Örnek 5'te belirtildiği gibi, bu araştırmalarda 10 yaş üzerindeki kadınların ve erkeklerin 24 saat içinde yaptıkları tüm

<sup>20</sup> Bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Eylul-2020-33793>

<sup>21</sup> Bkz. RIP programı, <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/940>

faaliyetlere ilişkin bilgi toplanmaktadır. Zaman kullanımı araştırmalarında, ekonomik faaliyetlerin yanı sıra ekonomik olmayan faaliyetler ve boş zamanlara ayrılan zamanın da kaydedildiği günlükler aracılığıyla bilgi elde edilmektedir. Örnek 5’te Avustralya Zaman Kullanımı Araştırması’ndan elde edilen veri ve kullanım alanları özetlenmiştir. ZKA bağımsız araştırmalar olarak yürütüldüğü gibi, diğer hanehalkı araştırmalarına ek modüller biçiminde de yapılabilmektedir. BM İstatistik Birimi birçok ülkede uygulanan bu araştırmaların üretilmesi,<sup>22</sup> araştırma verilerinin uyumlaştırılması<sup>23</sup> konusunda rehberlik eden çalışmalar yayınlamaktadır. ZKA kadınların ev içinde harcadıkları bakım emeğine toplumsal cinsiyete duyarlı veri üreten önemli bir araştırmadır. Ayrıca, kadınların zaman açısından yoksul oldukları tespiti de araştırmanın önemli verileri arasındadır.

Türkiye’de, ülke genelini temsil eden ilk zaman kullanımı araştırması TÜİK tarafından 2006 yılında yapılmıştır. İkinci araştırma ise 2014-2015<sup>24</sup> yıllarını kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. RİP 2017-2021 çerçevesinde, araştırma serisinin 10 yıllık aralıklarla yürütülmesi belirlenmiştir. Her iki araştırmada, örneklem olarak seçilen hanelerde hanehalkı üyeleriyle soru kâğıtları kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş ve 10 yaş üzerindeki bireylerden hafta içi ve hafta sonu bir gün boyunca yaptıkları faaliyetleri, 10 dakikalık zaman dilimleri ile hazırlanmış günlüklere kaydetmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan ve günlük dolduran bireylerin faaliyetleri EUROSTAT tarafından hazırlanmış faaliyet sınıflamasına göre kategorize edilmektedir. TÜİK Zaman Kullanımı Araştırması 2014-2015 bulgularına göre hanehalkı ve aile bakımına ayrılan zaman çalışma durumuna ve cinsiyete göre incelendiğinde; kadınlar hanehalkı ve aile bakımına günde ortalama 3 saat 31 dakika, çalışan erkekler ise 46 dakika ayırmaktadır.

## **Nüfus ve Sağlık Araştırmaları**

Nüfus ve sağlık araştırmaları<sup>25</sup> küresel ölçekte, 90’dan fazla ülkede 400’den fazla saha araştırması aracılığıyla nüfus, sağlık, HIV ve beslenmeyle ilgili ülke genelini temsil eden hanehalkı araştırmalarındandır. Araştırmada hanehalkı, üreme çağındaki kadınlar (15-49 yaş grubu) ve erkekler (kadınların eşleri) olmak üzere üç temel soru kâğıdı vardır. Yoğunluklu olarak gelişmekte olan ülkelerde yürütülen araştırmalarda kadın soru kâğıdı, öncelikli olarak anne ve çocuk sağlığı, doğurganlık ve üreme sağlığıyla ilgili bilgilere odaklanmaktadır. Nüfus ve sağlık araştırmalarına farklı alanlardaki bilgi ihtiyacını karşılamak üzere modüller de eklenmektedir. Örneğin, kadınlara yönelik şiddet modülü birçok ülkede uygulanmaktadır. Ayrıca, ülkelerin veri ihtiyacına uygun olarak sorular eklenmesi de mümkündür.

Türkiye’de 1968 yılından itibaren beşer yıllık aralıklar ile yürütülen demografik araştırmalar serisi içindeki araştırmalar, 1993 yılından itibaren Macro DHS kapsamındadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE)

<sup>22</sup> Bkz. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/968>

<sup>23</sup> Bkz. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1339>

<sup>24</sup> Bkz. [https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/PDF\\_Detay](https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/PDF_Detay)

<sup>25</sup> Demographic and Health Survey (DHS) araştırmaları Macro International tarafından yürütülmektedir.

tarafından yürütülmektedir. Araştırmalarda, kadınların temel demografik özellikleri, evlilik tarihçesi, çalışma tarihçesi, üreme sağlığı, anne ve çocuk sağlığı, kadının statüsü ile toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlara ilişkin bilgi toplayan bölümler yer almaktadır. Türkiye'de yürütülen araştırmalarda, kadına yönelik şiddet modülü uygulanmamıştır. TNSA evlilikler ve üreme sağlığı konusunda detaylı bilgi sunmaktadır; ancak bu bilgi sadece üreme çağındaki kadınlar için toplanmaktadır. 2018 TNSA'da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın 5.6.1. No.lu göstergesi "Gebelik önleyici uygulamaların kullanımı, cinsel ilişkilerine ve üreme sağlığına ilişkin kendi bilinçli kararlarını veren 15-49 yaş kadınların oranı" hesaplanmıştır. Türkiye örneklemini için bu değer yüzde 49,8, Suriyeli göçmen örneklemini için yüzde 37,8'dir (HÜNEE, 2019a ve 2019b).

### **Kadınlara Yönelik Şiddet Araştırmaları**

Zaman kullanımı araştırmaları örneğinde olduğu gibi kadınlara yönelik şiddet araştırmaları da tek başına bir araştırma ya da diğer hanehalkı araştırmalarında (nüfus ve sağlık araştırmaları, sağlık araştırmaları, suç araştırmaları vb.) ek bir modül olarak belirli dönemlerde uygulanabilmektedir. Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları<sup>26</sup>, Çoklu Ülke Kadın Sağlığı ve Aile İçi Şiddet Araştırmaları<sup>27</sup> ile Avrupa ülkelerini kapsayan Temel Haklar Ajansı Kadına Yönelik Şiddet Araştırması<sup>28</sup> bu alanda yürütülen standart araştırmalara örnek olarak verilebilir. Şiddet vakalarının raporlanmasındaki eksiklikler ve idari kayıtlardaki yetersizlikler nedeniyle, ülke temsil yeteneği olan kadına yönelik şiddet araştırmaları fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete dair geçerli ve güvenilir veri sağlamada hayati bir öneme sahiptir. Bu araştırmalarda şiddete maruz kalan kadınlar, şiddet uygulayan kişiler, şiddet sonucu yaralanmalarda tıbbi destek ihtiyacı ve şiddet sonucu bireysel ve kurumsal destek mekanizmalarına erişim gibi konularda elde edilen veri, şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadelede erken müdahale stratejileri geliştirmek için kullanılabilir.

Türkiye'de kadınlara yönelik aile içi şiddet konusunda ülke genelini temsil eden iki araştırmanın ilki 2008 yılında HÜNEE, ICON ve BNB Danışmanlık AŞ. tarafından, diğeri 2014 yılında HÜNEE tarafından yürütülmüştür. Araştırmaların yararlanıcı kurumu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olmuştur. Her iki araştırmada da Dünya Sağlık Örgütü'nün Çoklu Ülke Kadın Sağlığı ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları'nda<sup>29</sup> kullanılan soru kâğıtları uyarlanmış ve belirlenen etik kurallar takip edilmiştir. Bu iki araştırmanın verisi, Resmi İstatistik Programı kapsamındadır.

<sup>26</sup> Violence Against Women Surveys <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/961>

<sup>27</sup> Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/93>

<sup>28</sup> FRA Violence Against Women Survey <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1340>

<sup>29</sup> Bkz. <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en/>

## Kutu 15 Türkiye Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Soru Kâğıdı Başlıkları<sup>30</sup>

### Hanehalkı soru kâğıdı

- o Hanehalkı üyelerinin genel sosyodemografik bilgileri
- o Konut özellikleri

### Kadınlar için bireysel soru kâğıdı

- o Kadınların demografik özellikleri
- o Evlilik tarihçesi ve çocuk yaşta evlilikler
- o Genel sağlık ve üreme sağlığı
- o Kadınların eşleri veya birlikte oldukları erkeğin demografik özellikleri ve davranış biçimleri
- o Kadınların yaşamlarının herhangi bir dönemi ile görüşme öncesindeki son 12 aylık dönemde yakın ilişki içinde oldukları erkekler (eşi veya birlikte olduğu erkek(ler)) tarafından uygulanan fiziksel ve cinsel şiddet ile duygusal ve ekonomik şiddet/istismar
- o Kadınların gebelik sırasında maruz kaldıkları şiddet
- o Şiddet sonucu yaralanmalar ve tedavi
- o Kadınların maruz kaldıkları ısrarlı takip davranışları
- o Kadınların 15 yaşından sonra yakın ilişkide olduğu erkek(ler) dışındaki erkeklerden maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, duygusal şiddet/istismar
- o Kadınların eğitim ve çalışma haklarının engellenmesi
- o Kadınların çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismar (15 yaş öncesi)
- o Toplumsal cinsiyet rolleri ve şiddet konusunda kadınların tutumları
- o Eşlerinin veya birlikte oldukları erkeklerin şiddetine maruz kalan kadınların aile içi şiddetle başa çıkma yöntemleri
- o Şiddete yönelik hizmet veren kurum/kuruluşlara başvuru
- o Kadınların evlilik ve şiddete ilişkin yasalara yönelik bilgisi

Aynı dönemde, akademisyenler Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat da TÜBİTAK desteğiyle ülke genelini temsil eden Türkiye'de Kadına Yönelik Aile Araştırması gerçekleştirmişlerdir (Altınay ve Arat, 2008).

## Diğer Araştırmalardan Örnekler

### • Avrupa Birliği LGBTİ Araştırması (EU LGBTI Survey)

2019 Avrupa Birliği LGBTİ Araştırması'nın amacı, AB ülkeleri, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'da yaşayan lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks (LGBTİ) bireylerin temel haklardan ne derece yararlandıklarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak güvenilir ve karşılaştırılabilir veri elde etmektir. Bu araştırma, ilkinden<sup>31</sup> farklı olarak interseks bireylerin de dahil olduğu, dünya çapında LGBTİ bireylerle ilgili en büyük araştırma olma

<sup>30</sup> Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/135>

<sup>31</sup> Araştırma serisinin ilki 2012 yılında 27 AB ülkesi ve Hırvatistan genelinde gerçekleştirilmiştir. Kendini lezbiyen, gey, biseksüel veya transgender olarak tanımlayan 18 yaş ve üstü LGBT bireyin algı ve tutumları, görüşleri ve deneyimleri hakkında anonim online araştırmayla veri toplanmıştır.

niteliğindedir. AB ülkeleri için Viyana merkezli bir araştırma kuruluşu olan Temel Haklar Ajansı (FRA) uzmanları tarafından tasarlanan araştırmanın verileri Gallup tarafından toplanmıştır. FRA soru kâğıdını paydaşlar ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra bağımsız akademisyenler ve cinsel kimlik ve cinsel yönelim nedeniyle ayrımcılık konusunda uzmanların oluşturduğu bilimsel komiteyle yaptığı toplantılar sonucunda hazırlamıştır. Araştırma tasarımı ve soru kâğıdının hazırlanması aşamasında, Uluslararası Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Trans ve İnterseks Derneği Avrupa Bölgesi (ILGA-Europe) ve Transseksüel Avrupa (TGEU) LGBTİ bireylere en iyi nasıl yaklaşılabileceği konusunda tavsiyeler vermiştir. Araştırmada, deneyimlenen ayrımcılık, şiddet ve taciz gibi çeşitli temel haklarla ilgili konular üzerinde durulmuştur.

İlk araştırma LGBTİ bireylerin deneyimlerine odaklanmıştır. Araştırmada,

- Toplumun homofobi ve/veya transfobiye algıları ve yanıtları,
- LGBTİ bireylerin hemcinsleriyle birliktelikleri ve ebeveynlikleri,
- Ayrımcılık,
- LGBTİ bireylerin haklarının bilincinde olmaları,
- Yaşanılan çevrenin güvenliği,
- Şiddet ve taciz,
- LGBTİ bireylerin sosyal ortamları,
- Yaşam koşulları ve yaşam memnuniyeti,
- Sağlık ve iyi oluşları,
- Konut sorunları ve sosyoekonomik özellikleri

gibi konularda veri toplanmıştır. Her iki araştırmanın da verilerine kurumun veri portalı üzerinden erişilebilir.<sup>32</sup>

### • **Uluslararası Erkek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması (IMAGES)<sup>33</sup>**

Promundo ve Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi (ICRW) tarafından yürütülen Uluslararası Erkek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması (IMAGES), toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili konularda erkeklerin ve kadınların tutum ve davranışları üzerine şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı hanehalkı çalışmalarından biridir. IMAGES cinsiyet normları, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına yönelik tutumlar, bakım emeği dahil olmak üzere ev içi iş bölümü ve erkeklerin baba olarak katılımı, partner şiddeti, sağlık ve ekonomik stresle ilgili konularda erkek ve kadınların faaliyetleri ve tutumlarıyla ilgili veri sağlamaktadır. IMAGES araştırması, Dünya Sağlık Örgütü'nün Çoklu Ülke Kadın Sağlığı ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları, nüfus ve sağlık araştırmaları gibi diğer hanehalkı araştırmalarında kullanılmıştır. 2018 yılı itibarıyla dünya çapında 27'den fazla ülkede IMAGES araştırması yürütülmüştür. Birleşmiş Milletler Erkekler ve Şiddetle İlgili Çoklu Ülkeli Araştırma da dahil olmak üzere, IMAGES'dan ilham alan çalışmalar, en az 14 ülkede daha yürütülmüştür.

<sup>32</sup> Bkz. <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer>

<sup>33</sup> International Men and Gender Equality Survey (IMAGES), <https://promundoglobal.org/programs/international-men-and-gender-equality-survey-images/>

- **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması**

Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2015 yılından itibaren her yıl düzenli olarak Türkiye’deki toplumsal cinsiyet ve kadın algısı hakkında araştırma yürütmektedir. Bu araştırma, toplumsal cinsiyet çalışmalarında karşılaştırılabilir veri üretmek, izleme için bir veri tabanı oluşturmak ve alanda çalışan ve savunuculuk yapan aktörlere temel bir başvuru kaynağı oluşturmak amacıyla yapılmaktadır. Araştırmanın verisi Türkiye genelinde yapılan yüz yüze görüşmeler ile toplanmaktadır. Araştırmanın soru kâğıdında kadın, aile ve toplum, çalışma hayatında kadınlar, iş hayatında eşit fırsatlar, sosyal roller ve çalışma ilişkileri, kadın ve LGBTİ haklarına yaklaşım, medyada kadınlar, kadınlar ve siyaset gibi konulara ilişkin sorular yer almaktadır.<sup>34</sup> 2020 Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması sonuçlarına göre, “Ev dışında çalışan bir annenin çocukları, onunla sıcak ve güvenli bir ilişki kurmakta zorlanır” ifadesine erkeklerin yüzde 42’si katılırken kadınlarda bu oran yüzde 31’dir.

- **Türkiye’de Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans (LGBT) Bireylerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması**

Türkiye’de LGBT Bireylerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması 2014 yılında Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SpoD) ve Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politik Forumu (SPF) ortaklığında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın tasarımında ve soru kâğıdının hazırlanmasında, FRA tarafından AB ülkelerinde gerçekleştirilen LGBT araştırması rehber alınmıştır. Nicel veri toplama çalışması, Infakto Araştırma ve Danışmanlık Şirketi’nin danışmanlığında; LGBT hakları dernekleri, oluşumları ve online LGBT arkadaşlık portallarının desteğiyle tamamlanmıştır. Araştırmanın nitel bileşeni, 10 şehirde odak grup görüşmeleri yapılarak gerçekleştirilmiştir. LGBT’lerin toplumsal baskı sonucu cinsel kimliklerini açıkça ifade edememelerinden kaynaklanan güçlükler yüzünden LGBT’lere yönelik ulusal temsil niteliği bulunan bir örneklem araştırması değildir. Türkiye’de yaşayan LGBT bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılık, hak ihlalleri ve toplumsal hayata katılım deneyimlerini anlamak açısından örnek bir çalışmadır. Örneğin, araştırma sonuçlarına göre, işyerindeki çalışma arkadaşlarından birinin cinsel yönelimi ve/veya cinsiyet kimliği dolayısıyla olumsuz yorum/tepki aldığını duyan/görenlerin oranı yüzde 55,7’dir.<sup>35</sup>

<sup>34</sup> Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/324>

<sup>35</sup> Bkz. <https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T.pdf>

### **ETKİNLİK 1: TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI VERİ**

**Bu etkinliğin kazanımları:** Katılımcıların toplumsal cinsiyete duyarlı verinin ne anlama geldiğini anlamalarını sağlamak.

**Etkinlik:** Katılımcılara kadın erkek ayrımı içeren istatistiklerin olduğu tablolar vererek, bunların toplumsal cinsiyete duyarlı olup olmadığını tartışmalarını ve nasıl geliştirileceğine dair öneriler geliştirmelerini isteyin.

### **ALTERNATİF ETKİNLİK 1: ERKEKLİK ARAŞTIRMASI İÇERİĞİ**

**Bu etkinliğin kazanımları:** Katılımcıların toplumsal cinsiyete duyarlı veri konusundaki farkındalığının artması ve araştırma fikri geliştirme becerisini kazanması.

**Etkinlik:** Katılımcılardan erkeklik çalışmaları alanında yapılacak bir araştırmada kendi çalışma alanlarıyla ilgili hangi konu başlıklarının yer almasını istediklerini gerekçeleri ile birlikte yazıp sunmalarını ve tartışmalarını isteyin.

**Materyaller:** Kalem, yapışkan not kâğıtları, beyaz tahta



## Bölüm 3: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Üretimi

### Nitel Verinin Üretimi: Nitel Araştırma Yöntemleri

Nitel verinin kaynağı genellikle insanlardır, ancak mektuplar, yaşam öyküleri, dokümanlar, filmler, dergiler gibi yazılı ve görsel materyaller de nitel araştırma verisi olarak kullanılmaktadır. Saha çalışmasının yürütüldüğü nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntemler derinlemesine görüşme, odak grup görüşmeleri ve katılımcı gözlemdir.

#### **Derinlemesine Görüşme**

En çok tercih edilen yöntemdir ve insanlar ile yapılan enformel sohbetlerdir. Borgess'in (1984) tanımıyla "amaçlı sohbet"tir. Arkadaşlar veya dostlarla yapılan sohbetten en önemli farkı, daha önceden tanımadığınız birisiyle yapılması, tanımamanın getirdiği rahatlıkla konuşmanın sağlanması ve bir araştırma sorusu etrafında konuşulmasıdır. Gündelik yaşama dair, anlamlara odaklanan, özgül konuları ve kişiler arası ilişkileri dikkate alan, değişimin aktarılabilirdiği, daha hassas konularda bilgi üretmeyi hedefleyen bir yöntemdir. Görüşmelerin çerçevesini belirlemek amacıyla hazırlanan görüşme formları, yapılandırılmış formattan daha esnek formlara dönüşmektedir. Süresi yarım saat ile üç saat arasında değişen derinlemesine görüşmeler güvenli bir ortamda, olumlu ilişkiler üzerinden ilerlediğinde adına yaraşır biçimde derinlemesine bilgi üretilmesine katkıda bulunur. Araştırmanın konusu ya da araştırılan insan grubu açısından hassasiyetlerin daha önplana çıktığı durumlarda, davranışlar, normlar ve geleneklerin anlaşılmasında, anlamlandırma ve algılara ihtiyaç duyulduğunda daha çok tercih edilir.

#### **Örnek 10**

##### *Derinlemesine Görüşme*

"Trans Kadınların 'Alternatif' İş Deneyimleri" araştırma projesi Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD) bünyesinde ILGA Europe desteği ile Ekim 2015-Eylül 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntemlerle yürütülen araştırmada 13'ü İstanbul, 2'si Mersin olmak üzere farklı iş ve sektörlerde çalışan 15 trans kadınla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden derlenen anahtar kelimeler, sitede yer alan kavramlar sözlüğü ile açıklanmış ve katılımcıların anlatıları direkt olarak alıntılanmıştır. Görüşmeler sırasında edinilen kişisel bilgi anonimleştirilmiş, isimler değiştirilmiş, iş yerlerinin anonim kalması amacıyla işyerini çağrıştırmayan farklı kısaltmalar kullanılmıştır."

**Kaynak:** <http://transkadinlarinistihdami.org/proje-hakkinda>

## Odak Grup Görüşmesi

Odak grup görüşmesinin amacı, araştırma konusu etrafında grup etkileşimi aracılığıyla bilgi üretmektir. Tutumlara ilişkin bilgiye, bireysel bilgi yerine kolektif bilgiye ihtiyaç duyulduğunda daha çok tercih edilir. Odak grup görüşmeleri diğer nitel araştırma yöntemleriyle birlikte kullanılabilir. Daha az çalışılmış konular, az anlaşılan konular, az çalışılmış gruplarla birlikte veri üretilmesi söz konusu olduğunda odak grup görüşmeleri keşfedici yöntemdir. Etkileşime önem verilmesi nedeniyle, grup katılımcılarının uzlaşma ve farklılaşma noktaları önplana çıkar, farklılık ve benzerlikler temelinde yürütülebilecek analizlerin sağlandığı bu görüşmelerin bir seferlik bir araya gelen katılımcılardan oluşması ve katılımcıların birbirlerini tanımamaları idealdir. Araştırma sorusuna bağlı olarak odak grup katılımcıları heterojen ya da homojen gruplardan oluşabilir. Homojen gruplarda amaç, hangi noktalarda uzlaşmanın daha güçlü olduğunu anlamak açısından, heterojen gruplarda ise çatışmanın anlaşılması açısından işlevseldir.

### Örnek 11

#### *Odak Grup Görüşmesi*

2008 yılı Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'nın niteliksel aşamasında, kadına yönelik şiddetle ilgili deneyimler, algılar, tutumlar ve çözüm yolları konusundaki bilgi, kadınlar, erkekler ve şiddete maruz kalan kadınlara danışmanlık ve destek hizmeti veren kişilerden toplanmıştır. Niteliksel araştırma kapsamında, derinlemesine ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Eşlerine şiddet uygulamış sınırlı sayıda erkek ile yapılan derinlemesine görüşmelerin yanı sıra farklı sosyaldemografik özelliklere sahip erkeklerle de odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Çalışmada, esas olarak yaş grubu (genç/yaşlı), medeni durum (evli/bekâr) ve eğitim düzeyi (lise düzeyinin altı/lise düzeyinin üzeri) kategorileri dikkate alınarak oluşturulmuş altı odak grup görüşmesinden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Odak grup görüşmeleriyle elde edilen verinin analizinde, erkeklerin gözüyle kadınlar, onların kadına yönelik şiddet konusuna yaklaşımları ve bu konudaki deneyimleri kadar şiddetin nedenleri ve sonuçları konusundaki bakış açıları ele alınmıştır.

**Kaynak:** Kardam, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2009). Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Erkeklerin Görüşleri/Deneyimleri/Algıları. Kadın/Woman 2000, 10(1).

## Gözlem

Gözlem, birçok araştırmada diğer yöntemlerle birlikte kullanılmaktadır. Saha çalışmalarında araştırma ortamı, o sırada gerçekleşen olaylar, insanların tavırları, konumları ve ne tür eylemler gerçekleştiğine dair gözlemler, araştırma açısından önemli bilgiler sağlar. Gözlem yaparken, araştırma öznelerinin konumları, kendilerini ifade etme biçimleri, mimikleri, verdikleri tepkiler ve vücut hareketleri dikkate alınır. Bu süreçte, araştırmacının kendine yönelik gözlem yapması, kendi durduğu noktaya ilişkin görüşlerini gözden geçirmesi de söz konusudur. **Katılımcı gözlem** ise, daha çok antropologların kullandığı, araştırma yaptıkları alanda bir süre bulunarak hem grubun bir üyesi gibi davranıp hem de araştırmacı kimlikleriyle gözlem yaptıkları bir yöntem olarak tanımlanmaktadır.

Derinlemesine görüşme, odak grup görüşmeleri ve gözlemler farklı nitel araştırma yaklaşımları içinde en çok tercih edilen veri üretme yöntemleridir. Dijitalleşmenin yaşamımıza daha çok girmesiyle çeşitlenen yöntemlere bir örnek olarak, video ve farklı materyallerin kullanımını içeren dijital hikâye anlatımı verilebilir. **Dijital hikâye anlatımı**, teknolojiyi kullanarak hikâye anlatımının katılımcılarının kendilerini ifade etmelerine imkân tanıyan bir yöntem olarak tanımlanabilir. Hikâye anlatıcılarının kendi hikâyelerini seslendirmelerinin yanı sıra farklı materyaller ve objeler kullanarak hikâyelerini kurgulamalarına imkân veren bu yöntem eğitim, sağlık, iletişim ve sosyoloji disiplinlerinde kullanılmaktadır. Güçlendirici bir yöntem olarak kadınlarla birlikte yürütülen çalışmalarda da kullanılan bu yöntem Türkiye'de son dönemde yaygınlaşmıştır.

### Örnek 12

#### *Dijital Hikâye Anlatımı*

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Burcu Şimşek moderatörlüğünde, çeşitli konularda dijital hikâye atölyeleri düzenlenmektedir. Bu atölyeler arasında Turuncu Dijital Hikâyeler: Doyasıya Kadınız, Gönlümüzce Varız, Elinin Hamuruyla Adam Gibi, Birlikte Güçlenen Kadınlar (HÜKSAM ile birlikte), Barışı Uman Kadınlar, Barışı Uman Kadınların Gücü, Kadın Koalisyonu I, II ve III gibi kadınların deneyimlerinin hikâyeleştirildiği çalışmalar yer almaktadır.

Dijital Hikâye Atölye Grubu'nun diğer çalışmaları için:

[http://www.iletisim.hacettepe.edu.tr/pdata/index.php?page\\_id=288](http://www.iletisim.hacettepe.edu.tr/pdata/index.php?page_id=288)

## Araştırmalar ile Nicel Veri Üretimi

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri nicel araştırmalar yoluyla elde edilirken, diğer istatistiklerin elde edildiği aşamalar takip edilmektedir. Nicel araştırmaların tasarımında aşağıda belirtilen aşamaların, toplumsal cinsiyet açısından gözden geçirilmesi gereklidir.

### Kutu 16 Nicel Araştırma Aşamaları

- Araştırma amacı ve araştırma sorusu
- Örnekleme yöntemi
- Soru kâğıdının/anketin içeriği, sorular (kavramlar, tanımlar, etik kurallar)
- Soru kâğıdının test edilmesi
- Pilot çalışma
- Saha çalışması için hazırlıklar (görüşmecilerin seçimi, eğitimi)
- İstatistiklerin üretilmesi, analiz
- Sonuçların yorumlanması
- Araştırma sonuçlarının tabulasyonu
- Araştırma sonuçlarının yaygınlaştırılması (veri tabanı, portalı ve görselleştirme) (UNECE ve World Bank Institute, 2010)

Eğitim materyalinin bu kısmında, toplumsal cinsiyet istatistikleriyle ilgili olarak daha çok teknik konulara değinilmiştir. İstatistik kavramı ve örnekleme tanımlarının aktarılmasının ardından, soru kâğıdı, görüşmecilerin seçimi ve saha çalışmasına ilişkin ayrıntılar ele alınmıştır. Araştırma analizlerinde kullanılacak olan istatistiklere ilişkin bilginin ardından, toplumsal cinsiyete duyarlı analizlerin yorumlanmasında dikkat edilmesi gereken noktalar, etik kurallar ile veri kalitesine kısaca değinilecektir. Toplumsal cinsiyet göstergeleri ve endekslere ise 4. bölümde daha detaylı biçimde yer verilmiştir.

## İstatistik ve Örnekleme

Günlük hayatta istatistik deyince aklımıza çoğunlukla belirli bir alanda özel bir amaca yönelik derlenmiş ve rakamlarla ifade edilen veri gelir. Spor istatistikleri, eğitim istatistikleri, sağlık istatistikleri ve bu materyalin yazıldığı zamanda günlük olarak yayımlanan Covid-19 istatistikleri örnek olarak verilebilir. En basit anlamıyla istatistik bize "Kaç tane?" ya da "Ne kadar?" sorularının cevabını verir. Örneğin, yaşadığımız mahallede bulunan ilköğretim okuluna devam eden öğrenci sayısının cinsiyete göre dağılımı bize ilçe, il, bölge hatta ülke düzeyinde bilgi veren önemli istatistiklerdir. İstatistik, herhangi bir alanda rastlantısal olarak meydana gelen olguları bilinebilir hale getirmenin ya da belirsiz olanın sayısal bilgisini üretip kontrol etmek için araçsallaştırmanın yöntemidir. Tarihsel olarak devletlerin gelişimi devletin sınırları içinde yaşayan nüfusun bilgisi, üretilen her türlü ürünün ve ekonomik faaliyetin kayıt altına alınması, vergiler ve sağlığa ilişkin rakamların bir defterde tutulması, kısacası etkin bir yönetim mekanizması için sayılması ve sayarak kontrol edilmesi gereken öğelerle doğrudan ilişkili olmuştur.

### **Bilim olarak istatistik**

Bir bilim dalı ya da yöntem bilim olarak istatistik sayısal verilerin toplanması, işlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanması için bilimsel yöntemleri ve teknikleri geliştirmeyi ve uygulamayı amaçlamaktadır.

Araştırmalar yoluyla elde edilen çalışmalarda, araştırma evrenine ilişkin genellemeler yapabilme imkânı sunan örnekleme yöntemi kullanılmaktadır.

### **Araştırma evreni**

Araştırma sorusuyla ilgili olarak belirli özellikleri taşıyan tüm bireylerin oluşturduğu topluluktur.

İstanbul ilinde 18 yaşının üstündeki kadınların parklarda yaşadıkları güvenlik sorunlarına ilişkin bilgi üretilmesine yönelik bir araştırmanın evreni, İstanbul ilinde yaşayan 18 yaş üzerindeki kadınların tümüdür. Bu çalışmada kadınların hepsine "parklarda güvenlik sorunu yaşayıp yaşamadıkları" sorusunun iletilmesi sayım olarak tanımlanmaktadır. Evren, araştırmanın hedefine göre değişebilir. Verdiğimiz örneği, İstanbul'un Kadıköy ilçesi olarak tanımladığımızda, araştırma evreni Kadıköy ilçesinde yaşayan 18 yaş üstündeki tüm kadınlardır. Bu ilçedeki 18 yaş üstü tüm kadınlara ulaşılması zaman, maliyet ve harcanan emek açısından çok büyük olacağından, araştırma evreni hakkında bilgi toplanması için evrenden bir grup seçilerek, sorular o gruba yöneltilir. Seçilen grup 18 yaş üstündeki tüm kadınların içinden, gene aynı yaş grubundaki kadınlardan oluşan bir gruptur.

### **Örneklem**

Araştırma evreninin sınırlı bir grubu, alt kümesidir.

### **Örnekleme**

Araştırma evrenini temsil edecek uygun örneklerin seçilmesi ve bu süreçte yürütülen işlemlerdir. Örnekleme kuramı, evrenin temsil edilmesine ilişkin kurallara uygun olarak yürütülmektedir.

Tüm evrenden bilgi toplamanın sayımlar dışındaki zorlukları nedeniyle, örnekleme yöntemleri kullanılarak evrenin içinden belirli bir grubun seçilmesi ve bunun evreni temsil edecek biçimde tasarlanması sonucunda tahminler üretilmesi yolu tercih edilmektedir.

### **Parametre ve istatistik**

Tam sayım sonucu elde edilen verilerin kullanılmasıyla hesaplanan değerlere parametre, örneklemden derlenen verilerin kullanılmasıyla hesaplanan değerlere ise genel olarak istatistik adı verilir.

Teknolojik gelişmelerin ve dijitalleşmenin getirdiği imkânlar sayesinde, günümüzde idari kayıt sistemleriyle nüfusa ait birçok özellik kayıt sisteminden kolaylıkla elde edilmektedir.

Sisteme kaydedilmiş birçok veriyi, yayınladıkları takdirde, ilgili kurumların istatistik bültenlerinden, faaliyet raporlarından elde edebiliyoruz.

Örneğin, belediyeler tarafından belirli bir döneme ait bakım destek hizmetleriyle ilgili veriler tam sayım ya da tam kayıtla üretildiği için evrene ait bu veriler parametre olarak tanımlanır. Keza bir araştırmada, parklardaki güvenlik sorunuyla ilgili bir sorunun İstanbul ilindeki tüm kadınlara eksiksiz olarak sorulduğunu varsaydığımızda, parklarda güvenlik sorunu yaşayan kadınların oranı parametre olarak tanımlanır.

Örnekleme sonucunda elde ettiğimiz oran ise istatistiktir. Örneğin, göçmen kadınlarla ilgili bir nicel saha araştırmasında, belirlenen örneklem kapsamında elde edilen veriden hesaplanan “hane içerisinde yaşayan beş yaş altı çocuk ortalaması” o örnekleme ait bir istatistiktir. Farklı bir örnekleme farklı ortalamalar elde edilebilir. Hanehalkı araştırmalarından toplumsal cinsiyet istatistikleri üretilirken, araştırmanın amacına uygun olarak araştırmanın analiz birim(ler)inin (kişi, kadın, erkek, hane, okul, vb.) belirlenmesi gerekir. Araştırmanın analiz birimi belirlendikten sonra kişilere ya da hanelere erişebilmek için önce buldukları evren tanımlanır. Örneğin, Gaziantep ilinde sağlık hizmetlerine erişimle ilgili bir araştırma yürütülecekse Gaziantep il sınırı içerisinde yaşayan tüm bireyler araştırmanın evrenini oluştururlar. Diğer bir örnekte, Türkiye’de engelli vatandaşların kentsel ulaşım deneyimleri konusunda yürütülecek bir araştırma için evren Türkiye’de yaşayan tüm engelli bireylerdir. Araştırmanın evreni tanımlandıktan sonra analiz birimine uygun ve ilgili tüm nüfusu kapsayacak biçimde örneklem çerçevesi oluşturulur. Örneklem çerçevesinin kapsama hatası içermemesi, başka bir ifadeyle, araştırma ile ilgili nüfusun hepsinin kapsanması gereklidir. Pratikte eksiksiz bir örneklem çerçevesini elde etmek her zaman mümkün olmayabilir. Örneğin, engelli bireylerle ilgili araştırma için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nden Türkiye’de yaşayan engelli vatandaşların kayıtları elde edildiğinde bir örneklem çerçevesi oluşturulabilir. Ancak ülkedeki tüm engelli bireyleri temsil edecek bir çalışma için edinilen bu kayıtların eksiksiz olması gereklidir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretecek ve bu alandaki eksiklikleri gidermeye katkıda bulunacak araştırmalarda, araştırmanın hedef grubu tespit edilirken araştırma kapsamının belirlenmesi önemlidir. Kapsamdan kaynaklı örneklem hatalarının en az olması sağlanmalıdır. İstanbul ilindeki kadınlarla yapılacak olan araştırmanın örneklem çerçevesinde kapsama ilgili hata yapılmaması için, kurumsal nüfusun (öğrenci yurtları, kıışlar, huzurevleri, cezaevleri gibi kurumlarda bulunan nüfus) dahil edilip edilmeyeceğine karar verilmelidir. Hedef örneklem çerçevesine erişimin nasıl sağlanacağı, hangi örnekleme tekniğinin kullanılacağı ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi gerekmektedir. Araştırılmak istenilen konuda yaygınlık ve dağılım istendiğinde, evreni temsil edecek olasılıklı örneklem yöntemleri seçilir. Basit tesadüfi örnekleme, sistematik tesadüfi örnekleme, tabakalı örnekleme, küme örnekleme gibi olasılıklı örnekleme yöntemleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

Örneğin, basit tesadüfi örnekleme, araştırma evreninde bulunan her bireye örnekleme eşit seçilme şansı tanır (Neuman, 2014).

Öte yandan, olasılıksız örnekleme yöntemleri (gelişigüzel örnekleme, kota örnekleme, kartopu örnekleme gibi) kullanılarak yapılan nicel araştırmalar da mevcuttur. Kartopu örnekleme yönteminde, bir katılımcıya ulaşıp, benzer özelliklere sahip diğer katılımcıya ilk katılımcıdan başlayarak diğer katılımcılar aracılığıyla ulaşılmaktadır. Örneğin, kadın ticareti konusundaki bir araştırmada, buna maruz kalan kadınlara ulaşılmasında kartopu örnekleme yöntemi tercih edilebilir.

Kota örneklemesinde ise, araştırma amaçlarına uygun olarak katılımcıların yaş, cinsiyet gibi bazı demografik özelliklerine göre önceden kotalar belirlenmesi yoluna gidilmektedir. Olasılıklı ve olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için Neuman'ın *Araştırma Yöntemleri* kitabına başvurulabilir. Olasılıklı olmayan örnekleme yönteminin kullanıldığı araştırmaların sonuçlarının evreni temsil etme niteliğinin olmadığına dikkat edilmelidir.

### Örnek 13

Antalya'da kadınların siyasetteki yerini ve önemini ölçmeyi hedefleyen, Facebook ve Twitter üzerinden kartopu örneklemeyle yürütülmüş bir nicel araştırma sonuçlarının, "Antalya'da kadınların yüzde 95'i kadınların siyasete daha fazla katılmasını onaylıyor" biçiminde sunulması birçok açıdan doğru değildir. Bu örnekte, hangi yaş grubundan kadınların araştırmaya katıldıkları bilinmemektedir. Hem Facebook, hem de Twitter hesabı olan kadınlar soruları birden fazla kez yanıtlamış olabilirler. Ayrıca, Facebook ve Twitter kullanmayan kadınlar araştırmaya dahil olmadıkları için, araştırma Antalya'daki tüm kadınları kapsamaz ve Antalya'daki kadınları temsil etme niteliğine sahip değildir.

## Araştırma Sorularının Hazırlanması (Anket/Soru Kâğıdı/Form)

Toplumsal cinsiyete duyarlı araştırmalarda, toplumsal cinsiyet odaklı kavramsallaştırmalar ve ölçümler araştırma sorularının tasarımında ve soruların formülasyonunda dikkate alınmalıdır. Sorularda kullanılan terim ve kavramların kolay anlaşılabilir biçimde ifade edilmesi ve kullanılan dilin cinsiyet yanlısı olmaması gerekir. Nicel araştırmaların soru kâğıdında kapalı uçlu ve açık uçlu sorular yer almaktadır. Kapalı uçlu sorular yanıt kategorilerinin önceden oluşturulduğu kodlanmış sorulardır. Kapalı uçlu soruları oluştururken sahadan gelecek bütün yanıtları kapsayabilmek için çoğu zaman "Diğer" seçeneği de eklenir ve katılımcılardan açıklama yazmaları istenir.

### Kutu 17 Kapalı ve Açık Uçlu Soru Örnekleri

#### Kapalı uçlu soru örneği:

"Bireyler evlenecekleri kişiyi nasıl seçmelidir, kendileri mi, aile büyükleri mi, yoksa aileleriyle beraber mi?\*"

- Kendileri
- Aile büyükleri
- Beraber
- Diğer .....

#### Açık uçlu soru örneği:

"Sizin için toplumsal cinsiyet eşitliği ne ifade ediyor?"

.....

\*2007 Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması, Nüfusbilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.

Kapalı uçlu sorularda yanıt kategorileri açık ve anlaşılır olmalı ve birbirleriyle örtüşmemelidir. Veri toplama aşamasından sonra "Diğer" kategorisinde yer alan yanıtlar, sıklığı göz önünde tutularak kodlanır ve yeni bir yanıt kategorisi olarak veriye dahil edilir. Örneğin, "Akrabalar ile birlikte" yanıtı "Diğer" kategorisine yazılabilir. Bu seçenek çok fazla belirtildiğinde, ayrı bir yanıt kategorisi olarak yeniden kodlanabilir; aksi takdirde diğer seçeneği olarak kalır.

Kapalı uçlu sorular hazırlanırken potansiyel cevaplar kategorize edildiğinde ve önceden kodlandığında, kadınlar ve erkeklerle ilgili cevaplara eşit derecede önem verilmelidir. Örneğin, aile bireylerinin günlük faaliyetlerine dair bir kodlamada "çocukla vakit geçirme" çocukla birlikte oyun oynama, parka gitme, televizyon izleme gibi faaliyetleri içerirken, ödevlerine yardımcı olma, banyo yapma gibi diğer bakım gerektiren faaliyetlerini içermediğinde ev içinde bu işleri daha fazla üstlenen kadınların harcadıkları emek ve zaman görünmeyecektir. Ayrıca kapalı uçlu sorularda yer alan "Diğer" seçeneği kodlanırken toplumsal cinsiyete duyarlı bir biçimde kodlama çalışması yapılmalı, verinin kaybolmamasına dikkat edilmelidir.



Soru kâğıtlarında düşünce ve tutum soruları genellikle kapalı uçludur. "Her şeyi göz önünde bulundurduğunuzda, aile yaşamınızdan ne derece memnun olduğunuzu söyleyebilir misiniz?" sorusu "Son derece memnunum", "Çok memnunum", "Memnunum", "Ne memnun ne değil", "Memnuniyetsiz", "Çok memnuniyetsiz", "Son derece memnuniyetsiz" yanıt kategorileriyle kapalı uçlu sorulara bir diğer örnektir.

Sorular oluşturulurken eğer sayısal ölçekler kullanılacaksa bu konuda cevaplayıcıların sayısal anlama becerileri göz önünde bulundurulmalı, sayısal ölçeklerin hem kadınlar hem de erkekler açısından aynı şekilde anlaşılması amaçlanmalıdır.

Açık uçlu sorular, kapalı uçlu sorulardan farklı olarak yanıt kategorileri önceden belli olmayan ve katılımcıların istedikleri kadar bilgi verebilecekleri sorulardır. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırma sonrasında değerlendirilerek kategoriler oluşturulur.

Araştırma sorularında "Yanıtsız", "Bilmiyor", "Yanıt vermek istemiyor" "Uygulanamaz" gibi standart olarak kullanılan kayıp veri kategorilerine dikkat edilmeli ve hem soru sorma aşamasında, hem de veri işleme sırasında bu cevap kategorilerinin kayıp veri mi, yoksa asıl yanıt kategorisi olarak mı raporlanacağına karar verilmelidir.

Sorular saha çalışması öncesinde ön denemeyle uygulanarak hem soruların anlaşılabilirliği, hem de cevap kategorilerinde toplumsal cinsiyet temelli bir yanlılık olup olmadığı, kadınların ve erkeklerin verebilecekleri cevapları içerip içermediği kontrol edilmelidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplama amacıyla ön test çalışmasının kimlere uygulanacağını belirlerken, araştırmanın örneklem hedef grubuna uygun bir biçimde, farklı katılımcıların seçilmesine özen gösterilmelidir.

Saha çalışması için hazırlanan "Görüşmeci el kitapları" soru kâğıdının akışı ve takip edilmesi gereken süreçler hakkında ve her bir soru için ayrıntılı bilgi içermelidir. Bu el kitaplarında toplumsal cinsiyet kökenli ya da diğer kimliklerden kaynaklı kalıpyargılardan bağımsız bir dil kullanılmalıdır. Ayrıca, sorularla ilgili açıklamalarda toplumsal cinsiyete dayalı önyargıları pekiştirecek örneklerin kullanılmasından kaçınılmalıdır. Soru kâğıdını hazırlayan araştırmacıların gerçekleştirdiği ön denemenin ardından araştırma sorularının son hali, pilot çalışma yaparak saha uygulamasına ilişkin bir ön çalışma yapılması gerekir.

### **Görüşmecilerin Seçimi/Eğitimi**

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplayacak saha personeli ister görüşmeci olsun, ister süpervizör, hem kadınlar, hem de erkekler işe alınacak şekilde, uzmanlık esasına göre seçilmelidir. Bazı anket türlerinde, görüşmecilerin daha dikkatli seçilmesi ve daha kapsamlı eğitilmesi gerekebilir. Görüşmecinin cinsiyeti, katılımcılardan belirli konularda hassas bilgi edinilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Örneğin, kadına yönelik aile içi şiddet araştırmalarında katılımcılar, eğer şiddet ya da istismar geçmişleri varsa bu durum hakkında kadın görüşmecilerle daha rahat konuşmaktadır. Benzer biçimde kadınların, üreme sağlığı ve cinsel sağlıkla ilgili bilgileri kadın görüşmecilere açıklama olasılıkları, erkek

görüşmecilere açıklama olasılıklarından yüksek olabilir. Araştırmanın konusuna göre katılımcıların görüşmeleri rahatlıkla yapacakları kadın ya da erkek görüşmeciye baştan tercih edebilecekleri bir saha çalışması planlamak, toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplamak için göz önünde bulundurulmalıdır.

Saha çalışanlarına yönelik eğitimlerde, araştırmanın amaç ve önemi ile araştırmanın toplumsal cinsiyet temelli veri açığının giderilmesindeki etkisi anlatılmalıdır. Konunun uzmanları tarafından araştırma içeriğine ilişkin verilecek eğitimlerde, araştırmanın öneminin saha personeli tarafından anlaşılması için gayret sarf edilmelidir. Saha çalışanlarına yönelik eğitim programının içeriği, toplumsal cinsiyetle ilgili alanda karşılaşılabilecek olası sorunları tutarlı bir şekilde ele almak için gerekli becerilerle donatmaya yönelik olmalıdır. Hem görüşmeciler için kullanılacak görsel ve işitsel eğitim materyallerinde, hem de eğitimciler arasında kadınların ve erkeklerin seçimine özen gösterilmelidir. Eğitim materyalleri ve programları toplumsal cinsiyetle ilgili ölçüm sorunlarını, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını ve toplumsal cinsiyetle ilgili hassasiyetleri göz önünde bulundurarak veri toplama yöntemlerine dair bilgiler içermelidir. Eğitim, cinsiyete dayalı klişelere ve tutumlara odaklanan genel bir bileşen içermelidir. Hanehalkı araştırmalarında hanede yaşayan tüm üyelerin kayıt altına alınmasına dikkat edilmeli, kadınların ekonomik faaliyetleriyle ilgili kendi hesaplarına ve aile hesabına yaptıkları tüm işleri anlatmaları için irdeleyici sorular sorulmasına özen gösterilmelidir.

### **Saha Uygulamaları**

Toplumsal cinsiyete duyarlı verilerin toplanması sırasında görüşmecilerden kaynaklanan yanlılığın en aza indirilmesi hedeflenmelidir. İrdeleyici soruların, görüşmecinin kendi değer yargılarından ve toplumsal cinsiyete dayalı önyargı ve önkabullerinden bağımsız bir biçimde ifadelendirilmesi sağlanmalıdır. Özellikle katılımcıları yönlendirecek sorular sorulmaması konusunda görüşmeciler bilgilendirilmelidir. Saha çalışması sırasında, kadınların ya da erkeklerin özellikle sessiz kaldığı durumlarda, unutmış olabilecekleri konuları hatırlamalarını teşvik edici, cinsiyet temelli kalıpyargıları güçlendirmeyecek biçimde irdeleyici sorular yöneltmesi yoluna gidilebilir. Bununla birlikte çoğu zaman katılımcıların sorulara yanıt vermeden sessiz kalmaları da değerli bir veridir. Veri işleme sırasında "Yanıtız" olarak kodlanan bu sorular, araştırmacıya önemli bilgi sunabilir. Görüşme esnasında yalnızca bir cinsiyeti (örneğin ev hanımı veya balıkçı) veya cinsiyet kalıpyargılarını güçlendiren anahtar kelimeler kullanmaktan kaçınılmalıdır.

Saha araştırması sırasında araştırmanın doğasının getirdiği tüm etik kuralların araştırmanın en başından titizlikle uygulanması, bu etik kurallar çerçevesinde görüşmecilerle katılımcılar arasındaki gizlilik anlaşması ve güven ilişkisinin kurulması gereklidir. Özellikle kadınların yaşam öykülerine yönelik bilgi toplanması sırasında görüşmeci ile katılımcılar arasında araştırmacı olmaktan kaynaklanan hiyerarşik bir ilişki kurulmamalı, yargılayıcı, sorgulayıcı ve öğretici bir iletişim biçimine izin verilmemelidir.

Saha personeli, toplumsal beklentilere yönelik cevaplardan kaçınılması için görüşmeleri katılımcıyla yalnız kalabileceği bir ortamda yapmaya özen göstermelidir. Görüşmeler sırasında diğer kişilerin varlığı özellikle hassas ve kişisel konulara ilişkin eksik ya da yanlış bilgi verilmesine neden olabilir. Saha araştırması öncesinde görüşülecek kişilere erişebilmenin en uygun olduğu zamanların belirlenmesi önemlidir. Örneğin, çalışan kadınlarla hafta sonları ya da izinli oldukları zamanlarda görüşülmesi tercih edilebilir. Görüşme ortamıyla ilgili dikkat edilecek bir diğer husus da görüşmecilerin kendilerini güvende hissetmeleri ve korunmalarındır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplanırken veri toplama modunun da etkisinin değerlendirilmesi önemlidir. Şu ana kadar ağırlıklı olarak hanehalkı araştırmalarında kullanılan ve yüz yüze yapılan yapılandırılmış görüşmelerle veri toplama yöntemlerine yönelik hususlardan söz edilse de, diğer veri toplama modlarında da bu uyarılar dikkate alınmalıdır. Dijitalleşmeyle birlikte internet ya da telefonlar aracılığıyla veri toplama yöntemleri yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bilgisayar destekli kişisel görüşmeler (CAPI) ve bilgisayar destekli telefon görüşmeleri (CATI) kullanılarak elde edilen veriler için de toplumsal cinsiyete duyarlılık konusunda aynı özenin gösterilmesi gereklidir. Örneğin, farklı toplumsal gruplarda bulunan kadınların bilgisayar ve internete erişimleri olmayabilir. Evlerdeki bilgisayar/internetin daha çok kimler tarafından kullanıldığı ve kadınların bu alanda becerilerinin gelişmesinin desteklenmediği düşünülerek, bilgisayar destekli görüşmelerle elde edilecek verilerin sınırlılıkları dikkate alınmalıdır.

#### Örnek 14

"Dijital Toplumsal Cinsiyet Açıkları" projesi dijital devrime rağmen kadın ve erkekler arasındaki dijital eşitsizliklere dair küresel ölçekte veri üretmeyi amaçlamaktadır. Proje Birleşmiş Milletler SKA'dan "5.b: Kadınların güçlendirilmesini desteklemek için, kolaylaştırıcı teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak" ifadelerini referans alarak internete ve cep telefonuna erişim ve kullanımını artırmayı gündeme getirmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin büyük veriyle görünür kılınması, hanehalkı araştırmaları ve kayıt sisteminde elde edilemeyen bilgi eksikliğinin tamamlanması için anlık kullanıma dair veri derlenmesi ve veri portalı aracılığıyla yayınlaması yoluna gitmektedir.

<https://www.digitalgendergaps.org/>

Örnek 14'teki gibi, geleneksel veri üretim yaklaşımlarının yanı sıra yakın dönemde toplumsal cinsiyet veri açığını gidermek amacıyla, veri madenciliğiyle büyük veriden faydalanan yenilikçi çalışmalar da yürütülmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamındaki göstergeler için önerilen büyük veri kaynakları Kutu 18'de örnek olarak verilmiştir.

<b>Kutu 18 Büyük Verinin SKA için Kullanımı</b>			
	<b>SKA göstergesi</b>	<b>Geleneksel veri kaynakları</b>	<b>Büyük veri kaynakları</b>
5.1.1	Cinsiyet temelinde ayrımcılık yapmama ve eşitliği uygulama, güçlendirme ve teşvik eden yasal çerçevelerin yürürlükte olduğu ülkelerin sayısı	Politika Analizi, CEDAW	
5.2.1.	Şiddetin türüne ve yaşa göre, son 12 ay içinde mevcut ya da eski partneri tarafından fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddete maruz kalan, daha önce ilişkisi olmuş 15 yaş ve üzeri yaştaki kadın ve kız çocukların oranı	Resmi kayıt verisi, Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, Kadına Yönelik Şiddet Araştırmaları	Sosyal medya verisi, Cep telefonu araştırmaları
5.4.1.	Cinsiyet, yaş ve yere göre ücretsiz ev işleri ve bakım emeği için harcanan zamanın oranı	Zaman Kullanımı Araştırmaları	Cep telefonu araştırmaları
5.5.1.	Ulusal parlamentolardaki ve yerel yönetimlerdeki kadınların sandalye oranı	Resmi kayıt verisi	Sosyal medya verisi, radyo yayını verisi
5.5.2.	Yönetici pozisyonlarındaki kadınların oranı	Resmi kayıt verisi hedef gruba yönelik araştırma	İş başvuruları verileri
<b>Kaynak:</b> Lopes, C. A. ve Bailur, S. (2018). "Gender Equality and Big Data: Making Gender Data Visible".			

### **Analizlerde Kullanılan İstatistikler**

Toplumsal cinsiyet perspektifinden yapılan istatistiksel analizlerde veriyi özetlemek için sayı, oran, orantı, ortalama, ortanca ve hız kullanılmaktadır.

**Oran**, en basit tanımıyla bir sayının diğer sayıya bölünmesidir. Oran hesaplanmasında, pay ve payda birbirinden bağımsızdır. Örneğin, cinsiyet oranı, nüfus içindeki erkek sayısının kadın sayısına bölünmesi ile elde edilir. ADNKS sonuçlarına göre, 2019 yılında, kadın nüfus 41 milyon 433 bin 861 kişi iken, erkek nüfus 41 milyon 721 bin 136 kişidir. Diğer bir ifadeyle; toplam nüfusun yüzde 49,8'ini kadınlar, yüzde 50,2'sini ise erkekler oluşturmaktadır. Bu nüfus için cinsiyet oranı hesapladığımızda ( $41.721.136/41.433.861=1,007$ ) elde ettiğimiz sayı 1,007'dir. Bu sayı yuvarlandığında 1,01 rakamı elde edilir. Türkiye'nin 2019 yılı için cinsiyet oranı, 100 kadına karşılık yaklaşık 101 erkeğin bulunması biçiminde yorumlanır.

### Örnek 15 Cinsiyet oranı

Bir nüfus içindeki erkek sayısının kadın sayısına bölünmesi ile elde edilir. Genellikle 100 ile çarpılarak kullanılır. Cinsiyet oranı, nüfustaki 100 kadına karşılık gelen erkek biçiminde yorumlanır.

#### Oran

Pay	$\frac{\text{Nüfus içindeki erkek sayısı}}{\text{Nüfus içindeki kadın sayısı}}$
Payda	

Toplumsal cinsiyet istatistikleri olarak *oran*, herhangi bir değişkenin kategorileri arasında ya da kategoriler içinde cinsiyete göre dağılım baz alınarak hesaplanabilir. Örneğin, herhangi bir işkolunda çalışan kadınların veya erkeklerin oranı, mecliste kadın veya erkek milletvekillerinin oranı, yalnız yaşayan yaşlı bireyler arasında kadınların ya da erkeklerin oranı toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili istatistikler olarak kullanılmaktadır. Gündelik yaşamda oran, orantı ve yüzde genellikle birbirlerinin yerine geçecek biçimde kullanılmaktadır. Tanım olarak bakıldığında, orantı oranın özel bir biçimidir. **Orantı**, bir bütünün içindeki özel bir duruma karşılık gelir ve 0 ile 1 arasında değişir. Bütünün içindeki durumu ifade ettiğinden sıklıkla yüzde biçiminde de ifade edilir ve yüzde olarak 0 ile 100 arasında değişir.

### Örnek 16

#### Orantı

Toplam çalışma çağındaki nüfus içerisinde kadınların istihdama katılım oranını emek piyasasında aktif olan kadınların sayısını toplam çalışma çağındaki kadın nüfusa bölerek hesaplanır.

#### Orantı

Pay	$\frac{\text{15-64 yaş arası çalışan kadın sayısı}}{\text{15-64 yaş arası toplam kadın nüfusu}}$
Payda	

#### Yüzde

Pay	$\frac{\text{15-64 yaş arası çalışan kadın sayısı}}{\text{15-64 yaş arası toplam kadın nüfusu}} \times 100$
Payda	

Örneğin, 2019 yılında TÜİK tarafından yayınlanan Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri'ne göre 20-24 yaş grubunda 18 yaş öncesi evliliklerle ilgili kadınlar ve erkekler için veri bulunmaktadır. 20-24 yaş grubundaki toplam evli erkekler içinde 18 yaşından önce evlenen erkeklere ilişkin orantı 0,2 ve kadınlar için ise 5,1'dir. Her ne kadar orantı, toplumsal cinsiyet istatistikleri olarak sıklıkla kullanılsa da yorumlarken, daha kolay anlaşılması için yüzde olarak sunulması tercih edilmektedir. Bu durumda, "20-24 yaş grubundaki kadınların yüzde 5,1'i,

erkeklerin ise yüzde 0,2'si 18 yaşından önce evlenmiştir" yorumunu yaparız. Örneğin, yüzde 25 her dört kişiden biri, yüzde 52 ise her iki kadından biri olarak yorumlanabilir.

### Örnek 17

Türkiye genelinde,

**"15-59 yaş grubundaki kadınların** yakın ilişkide oldukları erkeklerden maruz kaldıkları fiziksel ve/veya cinsel şiddetin oranı **yüzde 36'**dır."

veya

**"15-59 yaş grubundaki her 10 kadından yaklaşık 4'ü** yakın ilişkide oldukları erkeklerden fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmıştır" biçiminde ifade edilebilir.

Bu örnekler çoğaltılabilir. KONDA Hayat Tarzları Barometresi 2018 Toplumsal Cinsiyet Araştırması'na<sup>36</sup> göre, 15 yaş üstündeki kadınların yüzde 40'ının, erkeklerin ise yüzde 65'inin en az bir bankada hesabı bulunmaktadır. Yüzde ve oran çoğu zaman birbirinin yerine kullanılır ve bazı yüzde ölçüleri aynı zamanda oran olarak adlandırılır. Okur-yazarlık durumu yorumlanırken, "Türkiye'de 6 yaş ve üzeri nüfus içerisinde yaklaşık 2,5 milyon kişi okuma yazma bilmiyor, bu nüfusun içerisinde ise kadınların oranı yüzde 84"<sup>37</sup> şeklinde ifade edilmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı nicel verileri özetlerken en sık kullanılan istatistiklerden biri **ortalama**dır. Adından da anlaşılacağı gibi, verideki tüm değerlerin toplanarak gözlem sayısına bölünmesiyle elde edilen değer, aritmetik ortalama değildir. Ortalama değerleri her zaman veride gözlemlenen minimum değer ile maksimum değer arasında yer alırlar. Ortalama aynı değişken için farklı veri setleri arasındaki karşılaştırmayı kolaylaştırır. Ortalama, ortancadan (medyan) farklı olarak serideki uç değerlere duyarlıdır. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinde kadınlar ve erkekler için ücretsiz ev içi emeğe ayrılan ortalama süre, mülkiyetine sahip olunan ortalama arsa büyüklüğü, ilk evlilik yaşı ortalaması, kadının ilk çocuk sahibi olduğu yaş ortalaması gibi örnekler sıralanabilir.

Türkiye genelinde temsiliyet niteliği taşıyan bir örneklemeyle yürütülen TÜİK 2014-2015 Zaman Kullanımı Araştırması'na<sup>38</sup> göre, hanehalkı ve aile bakımı için Türkiye'de yaşayan 15 yaş ve üzeri bireylerin ortalama harcadıkları zaman süresi 3 saat 5 dakikadır. Erkeklerde bu süre sadece 51 dakika kadınlarda ise 5 saat 17 dakikadır. Çalışan kadın ve erkeklerde ev içi bakım emeği için ayrılan ortalama süredeki bu farklılaşma daha da çarpıcıdır: Türkiye geneli için 1 saat 37 dakika olan ortalama süre erkekler için 43 dakika iken, kadınlar için 4 saat 3 dakikadır. Türkiye genelinde kadınının istihdama katılım düzeyi erkeklerle kıyasla daha düşük olduğu için erkeklerin ortalama süresi genel ortalama değere daha yakındır (TÜİK, 2014).

<sup>36</sup> Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/919>

<sup>37</sup> Bkz. Doğruluk Payı Kadın İstatistikleri <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2019-turkiye-sinde-kadin-olmak>

<sup>38</sup> Bkz. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>

**Ortanca** (medyan) adından da anlaşılacağı gibi en küçük değerden en büyük değere doğru sıralanmış seride tam ortada yer alan gözlem değeridir; veri dağılımını yüzde 50 olarak iki eşit parçaya böler. Medyan değeri bulunurken veriler minimum değerden maksimum değere doğru sıralandığı için, uç değerler veri dağılımının ya alt kısmında ya da üst diliminde yer alırlar ve bu nedenle ortanca değeri etkilemezler. Nicel veriler özetlenirken medyan, bu özelliği nedeniyle, özellikle yaş ya da gelir gibi değişkenlerde, uç değerlerden ortalama değere kıyasla etkilenmediği için daha sağlıklı bir bilgi vermektedir. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinde ortanca ölçüsü, kadın ile erkek arasındaki yaş farklılıklarını gösteren önemli istatistiklerden birisi olarak kullanılmaktadır. Ortanca yaş, yeni doğan bebekten en yaşlıya kadar nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşı olarak karşımıza çıkıyor. Ortanca yaş aynı zamanda nüfusun yaş yapısının yorumlanmasında kullanılan önemli göstergelerden birisidir. Ortanca yaş nüfusun yaşlanma dinamiklerine dair de net bir bilgi sunmaktadır (Örnek 18).

### Örnek 18

2019 yılı ADNKS sonuçlarına göre, Türkiye geneli için ortanca yaş 32,4; kadınlar için 33,1; erkekler için ise 31,7'dir. Ortanca değeri, "Türkiye genelinde kadın nüfusunun yarısı 33,1'den küçük, erkek nüfusunun ise yarısı 31,7 yaşından küçüktür" biçiminde yorumlanır.

TÜİK Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705>

### Kutu 19 Ortalama ve Ortanca Kullanımına Karar Vermek

Toplumsal cinsiyete duyarlı istatistiklerde ortalama ya da ortancanın kullanımına karar vermek önemlidir. On sekiz yaşını tamamlamadan evlenen kız çocuklarının ortalama ilk evlenme yaşları ile ortanca ilk evlenme yaşları bize farklı bilgi verecektir. Ortalama evlenme yaşı, büyük ve küçük değerleri hesaplama dahil edeceğinden, özellikle büyük değerler ortalama yaşı artıracaktır. Oysa ortanca kullanıldığında, hesaplama dahil olan kadınların yarısına ilişkin bilgi, sorunun görünmesine daha doğru biçimde katkı sunacaktır. TNSA 2018 verilerine göre 25-49 yaş arası kadınlar için ortanca ilk evlenme yaşı 21,4'tür. Bu rakam ilkokul mezunu kadınlar için 19,8 iken lise ve üzeri eğitim almış kadınlar için 25'dir (HÜNEE, 2019a).

Anlaşılmak istenen olaya ilişkin daha ayrıntılı bilgi edinmek ve zaman içindeki değişimin dinamiklerini incelemek için hız da kullanılmaktadır. **Hız**, oran ve orantıdan farklı olarak belirli bir dönem içinde meydana gelen olay sayısının, bu olaya maruz kalma riski altındaki nüfusa bölünmesiyle elde edilir ve belirli bir zaman aralığı için hesaplanır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olarak en çok kullanılan hız doğurganlık hızıdır. Bu konuda Türkiye'nin güncel verisinden elde edilen sonuçlar, 15-49 yaş grubundaki kadınlar için

toplam doğurganlık hızının 2,3 olduğunu göstermektedir. Toplam doğurganlık hızı, üreme çağındaki kadınlar arasında kadın başına düşen ortalama çocuk sayısının 2,3 olduğu biçiminde yorumlanır (HÜNEE, 2019a). Sağlık hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyet farklılıklarını ortaya çıkarmak için kullanılan kız ve oğlan çocuklar için beş yaş altı çocuk ölüm hızı (1000 canlı doğum başına) da bir başka örnektir. TÜİK'in İstatistiklerle Çocuk 2019 bültenine göre, 2014-2018 yıllarında, beş yaş altı ölüm hızının erkek çocuklar için binde 14,2'den binde 12,1'e; kız çocuklar için binde 12,3'ten binde 10,7'ye düştüğü gözlenmektedir.

Sadece **sayılar** da toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmek amacıyla kullanılabilir. Örneğin, TÜİK İşgücü İstatistikleri 2014-2019 yılları karşılaştırmasına göre, Türkiye'de 15 yaş ve üzeri nüfusta son beş yılda işteki durumuna göre istihdam edilen kadın ve erkek sayıları incelendiğinde, 2019 yılı için tarım dışı çalışanlardan işveren statüsünde 1 milyon 79 bin erkek, 126 bin kadın olduğu belirtilmektedir. 2014 yılı için bu sayılar erkekler için 1 milyon 30 bin, kadınlar için ise 90 bindir. Tarım sektöründe işveren statüsünde çalışan erkeklerin sayısı 2019 yılında 45 bin iken, kadın işverenlerin sayısı sadece 4 bindir (TÜİK, 2019).



## İstatistiklerin Kullanımı ve Yorumlanması

Toplumsal cinsiyet istatistiklerini diğer istatistiklerden ayıran en temel özellik, yaşamın her alanında kadınlar, erkekler ve LGBTİ bireyler arasındaki farklılıkları ve eşitsizlikleri gösteren toplumsal cinsiyet bakış açısıyla ve kavramlarıyla elde edilmiş ya da sunulmuş istatistikler olmalarıdır. Toplumsal cinsiyet istatistikleri biyolojik cinsiyete göre ayrıştırılmış veriden farklı olarak toplumsal cinsiyete duyarlı yöntem ve yaklaşımlarla elde edilen ve sunulan verilerdir. Her ne kadar çoğu zaman cinsiyete göre ayrıştırılmış sayılar bize kadın-erkek arasındaki farklılıklar hakkında bilgi verse de toplumsal cinsiyet rollerini ve bu rollere ilişkin toplumsal beklentileri göz ardı etmesinden dolayı kadın ve erkeklerin hayatı yaşama ve deneyimleme biçimlerindeki farklılıkları ortaya çıkarmakta yetersiz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirilmesi amacıyla kullanılacak istatistiklerin yorumlanmasında bazı değerlendirmelerin yapılması önemlidir. Bu değerlendirmelerde,

- Metaveri
- Veri kalitesi
- Doğru yorumlama

dikkat edilmesi gereken noktalardır.

### Metaveri

Metaveri, kullandığımız verinin üretim sürecine ilişkin tüm bilgiler olarak tanımlanabilir. Verinin kimliği niteliği taşıyan metaveri, veriye ilişkin varsayımlardan teknik detaylara kadar bilgi vermektedir. Yayımlanan verilerin ve göstergelerin metaverisinin sunulması, verinin anlaşılmasına katkı sunacağı gibi, veri üretme sürecinin şeffaf olmasını da sağlar. Genel anlamda veri kalitesini değerlendirebilmek için metaveri:

- Kullanılan kavramlar, tanımlar ve sınıflandırmalar
- Veri kaynağının temel özellikleri
- Araştırma metodolojisi
- Veri kullanımı yönergeleri

konularında bilgi içermelidir.

Metaverilerin standart bir formatı yoktur, ancak bazı özel durumlarda, belirli türdeki metaverileri yayınlamak iyi bir strateji olabilir. Birçok kurum ve kuruluşun metaveri formatları öncelik alanlarına göre farklılaşmaktadır. Örnek 19'da CEİD'in Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Hak Temelli İzleme Göstergeleri'ne ilişkin olarak hazırladığı haritalama raporlarında kullanılan metaveri örneği verilmektedir. On tematik alanda üretilen bu raporlarda, tematik alana özel altbaşlıklar (**konu**); belirlenen tematik alandaki göstergenin dayanağı olan uluslararası sözleşmeler, standartlar ve normlara ilişkin bilgi (**ilgili insan hakları ve normlar**); mevcut ya da önerilen göstergenin tanımı (**gösterge**); hangi kaynaklar aracılığıyla üretileceği (**veri kaynağı**); verinin nasıl üretileceği (**veri toplama yöntemi**) ve verinin hangi aralıklarla üretildiği/üretileceği (**veri toplam sıklığı**) başlıklarından oluşan metaveri önerisi sunulmuştur.<sup>39</sup>

<sup>39</sup> Bkz. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

## Örnek 19 CEİD Hak Temelli İzleme Göstergesi Metaverisi

Konu	İlgili İnsan Hakkı ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri toplama Sıklığı
İş-yaşam dengesi	Toplumsal cinsiyet eşitliği  - Ayrımcılık yasağı, - Dönüştürücü eşitlik, - Adalet ve hakkaniyet-Pe-DEP F6 - CEDAW 25 Sayılı Tavsiye Kararı - ILO 156, 167 Sayılı Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi (Türkiye imzalamamıştır). - GGASŞ md. 27. <b>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metni:</b> - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği UEP 2008-2013	3. Çocukların eğitim hizmetleri veya kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanma oranı  3.1. 3-6 yaş arası okullaşma oranları (MEB)	Milli Eğitim Bakanlığı <a href="http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64">http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64</a>	Örgün eğitim istatistikleri eğitim kurumlarının kayıtları ve nüfus kayıtlarından oluşturulmaktadır. Eğitim kademesi, İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması ve yerleşim yeri düzeyinde okul, öğrenci, öğretmen, mezun ve yeni kayıt öğrenci sayılarını ve uluslararası karşılaştırmalar yapılabilmesi amacıyla bazı eğitim göstergeleri ile eğitim bütçesi ve eğitim yatırımlarını kapsamaktadır.	Yıllık

Bkz. CEİD İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/171>

### Veri Kalitesi

Veri toplama yönteminden bağımsız olarak toplumsal cinsiyete duyarlı analizler için öncelikle elde edilen verinin kalitesinden emin olunmalıdır. İkincil verileri, yani araştırmacı dışında diğer kurum ve kuruluşların ya da araştırmacıların topladıkları verileri kullanmadan önce veri kalitesini değerlendirmek için dikkat edilmesi gereken bazı konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Doğruluk: Yanlış ya da ilgilenilen konuyla alakasız olan veri var mı?
- Tamlık: Eksik ya da yanlış yapılmış veri girişi olmuş mu?
- Tutarlılık: Birbiriyle çelişen ya da tutarsız olan veri var mı?
- Bütünsellik: Veriyle ilişkili diğer verilere erişilebiliyor mu?
- Uygunluk: Veri toplama amacına uygun mu?
- Zamanlılık: Veri yayım planında belirtilen zamana mı ait?
- Teklilik/Mükerrerlik: Her kayıt tekil mi? Birden fazla aynı kayıt mevcut mu?
- Geçerlilik: Veri, ölçmeyi amaçladığını doğru bir biçimde ölçmüş mü?
- Erişilebilirlik: Veriye rahatlıkla erişilebiliyor mu?

TÜİK, idari kayıtlardan elde ettiği verilerden istatistikler üretmeden önce veri kalitesini bu niteliklere göre değerlendirmektedir.<sup>40</sup> İzlemedeyiz Derneği *Doğruluk Payı*<sup>41</sup> projesiyle siyasi aktörler, kurumlar ya da sivil kuruluşlar tarafından açıklanan verilerin doğruluğunu kontrol edip raporlayarak bunu sosyal medya ve web siteleri aracılığıyla kamuya paylaşmaktadır.

<sup>40</sup> TÜİK (2014). İstatistik Üretiminde İdari Kayıtların Rolü. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/946>)

<sup>41</sup> Bkz. <https://www.dogrulukpayi.com/>

Hanehalkı araştırmalarından elde edilen veriler kullanılırken örnekleme tasarımına uygun biçimde örnekleme ağırlıkları dikkate alınmalıdır. Örneğin, araştırma bulguları sunulurken evrendeki cinsiyet oranına göre ağırlıklandırma yapılmasının gerekip gerekmediği de dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda örnekleme hataları, örnekleme dışı hatalar, cevapsızlık oranları, veri karşılaştırılabilirliği gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü, toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin veri kalitesi ve istatistiklerin sağlamlığına ilişkin olarak üzerinde uzlaşılan kriterleri aşağıdaki başlıklar altında ele almıştır.<sup>42</sup>

- **Veri uygunluğu:** Toplanan verinin kullanıcılarının istek ve ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi ve uygulanan/analiz edilen politika ya da projeye uygunluğu önemlidir. Göstergeler, ölçülmekte olan politikanın, strateji, program, proje veya girişimin girdisi veya çıktısıyla açık bir biçimde bağlantılı olmalıdır.
- **Veri doğruluğu:** Toplanan verinin doğruluk derecesi kontrol edilmelidir.
- **Verinin zamanı:** Veri toplama zamanı ve veri ile ortaya çıkarılan olgular arasındaki süre bağlantılı olmalıdır.
- **Veri açıklığı:** Toplanan verinin, tüm yararlanıcılar tarafından kolay bir şekilde anlaşılması için gerekli açıklamalar yapılmalıdır. Veri toplama, tabulasyon ve analizlerde kullanılan yöntemlere ilişkin bilgiler verilmelidir.
- **Veri karşılaştırılabilirliği:** Sonuçların veya etkililiğin zaman içinde ve farklı bağlamlarda karşılaştırılmasını mümkün kılmak ve farklı coğrafi ya da coğrafi olmayan alanlardaki veya zaman içindeki farklılıkların, istatistiklerin gerçek değerleri arasındaki farklılıklarla ne ölçüde ilişkilendirilebileceği dikkate alınmalıdır.
- **Verinin dakikliliği:** Toplanan verinin analizi ve yayınlanması için son tarihlere uyulması gereklidir.
- **Verinin erişilebilirliği:** Bilginin varlığının tespit edilme kolaylığı ve bilginin erişilebildiği formun veya mecranın kullanılabilirlik, paylaşılabilirlik, maliyet ve ilgili diğer yönlerden uygunluğu dikkate alınmalıdır.

## İstatistiklerin Yorumlanması

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri kalitesinin incelenmesi, verinin üretim aşamalarına ilişkin önemli bir değerlendirme imkânı sunar. Üretilen istatistiklerin doğru yorumlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politikalara doğru yön vermesi açısından önemlidir. Verinin yorumlanması aşamasında aşağıdaki sorular dikkate alınmalıdır:

- Araştırma örnekleme araştırma evrenini temsil etme niteliğine sahip midir?
- Araştırmanın zamanı ve mekânına ilişkin bilgi kullanılmış mıdır?
- Örnekleme grubu yorumlarda ifade edilmiş midir?
- Araştırmada kullanılan tanımlar ve kavramlar yorumlarda aynı biçimde yer almış mıdır?

<sup>42</sup> Bkz. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1131>

- Betimleyici istatistikler kullanılmış mıdır?
- Çıkarımsal istatistikler, istatistiksel testler kullanılmış mıdır?
- Araştırma tahminlerinin güven aralıklarına yer verilmiş midir?
- İstatistiksel testler yapıldı ise yorumlar doğru şekilde yapılmış mıdır?

Bu sorular detaylandırılıp artırılabilir. Şimdilik bölümde yer alan kadınlara yönelik şiddete ilişkin veriyi hatırlayalım ve yukarıdaki soruların cevaplarını vererek doğru ve yanlış uygulamaları örneklendirilmeye çalışalım.

"Türkiye genelinde, 2014 yılında 15-59 yaş grubundaki kadınların yüzde 38'i birlikte oldukları erkeklerden (eş/partner) yaşamları boyunca en az bir kez fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmıştır" göstergesine ilişkin soruların cevapları araştırma raporu incelenerek cevaplanabilir.

- Göstergede yer alan "Türkiye geneli" ifadesiyle ilgili olarak araştırma raporunun<sup>43</sup> örnekleme tasarımı bölümü incelenmiştir. Araştırmanın örnekleme, ağırlıklı, tabakalı, çok aşamalı küme örneklemesidir. Hanehalkı araştırması olan bu çalışmada, 15.084 hanehalkı hedeflenmiş ve 13.403 hane görüşmesi sonucunda bu hanelerde bulunan 15-59 yaş grubundaki 7.462 kadınla görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu bilgiye göre "Türkiye geneli" ifadesi doğru bir tanımlamadır.
- Araştırma, 2014 yılında Türkiye genelindeki hanehalkları listesi çerçevesini temel alan bir örnekleme ile İİBS-1'e uygun olarak 12 bölgede yürütülmüştür.
- Görüşmeler, 15-59 yaş grubundaki kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Göstergede de bu durum açıkça ifade edilmiştir. Kadınlara ilişkin yaş, medeni durum, eğitim durumu gibi diğer özelliklere ilişkin ayrı göstergeler oluşturulsa da verilen göstergede böyle bir ayrıştırma söz konusu değildir. Yorumda doğru ifade kullanılmıştır.
- Araştırmada, kadınların birlikte oldukları erkekler (eş, partner, nişanlı, sevgili) tarafından maruz kaldıkları farklı şiddet biçimlerine ilişkin bilgi yer almaktadır. Göstergede, bu şiddet biçimlerinden fiziksel ve cinsel şiddetten en az birinin yaşanmasına ilişkin bilgi verilmektedir. Fiziksel şiddet ve cinsel şiddet, belirli eylemlere<sup>44</sup> en az bir kez maruz kalınmasına karşılık gelmektedir. Göstergede kullanılan tanımlar doğru kullanılmıştır.
- Gösterge, sadece tanımlayıcı ve yaygınlığa ilişkin bilgi veren, orana dayalı bir göstergedir.
- Herhangi bir istatistiksel test yapılmamıştır.
- Araştırmadan elde edilen istatistiksel tahminlere ilişkin güven aralıkları raporda verilmemiştir. Güven aralıklarına ilişkin bilgi az sayıdaki çalışmada verilen bir bilgidir.

Bu göstergenin, "**Türkiye'de kadınların yüzde 38'i şiddete maruz kalmaktadır**" biçiminde ifade edilmesi

- Araştırmanın hangi yılda yapıldığının belirtilmemesi,
- Yaş grubunun belirtilmemesi,

<sup>43</sup> Bkz. (HÜNEE, 2015). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/135>

<sup>44</sup> Fiziksel ve cinsel şiddet tanımları için bkz. HÜNEE, 2015.

- Hangi şiddet biçimleri olduğunun ve şiddetin nasıl tanımlandığının anlaşılması,
- Şiddet uygulayana ilişkin bilgiye yer verilmemesi gibi açılardan **yanlış bir yorumlama** olacaktır.

## ETKİNLİK 2: NİTEL VE NİCEL VERİNİN YORUMLANMASI

**Bu etkinliğin kazanımları:** Katılımcıların verinin işleviyle nicel ve nitel verinin farklılığını anlamalarını desteklemek/pekiştirmek.

**Etkinlik:** Katılımcıları gruplara ayırarak, kendilerine iletilen gazete haberindeki veriyi yorumlamalarını isteyin. Bu yorumlarda, veriye ilişkin neler söyleyebileceklerini açıkladıktan sonra hangi soruları sorduklarını ve bu sorulara ne tür yanıtlar verdiklerini açıklamalarını isteyin. Bu açıklamalarda yapılan yanlışlıklara ve eksikliklere değinmelerine özel önem vermelerini isteyin.

Grupların bir kısmına nicel veriye, bir kısmına ise nitel veriye dayalı bir gazete haberi verilmesine özen gösterin.

Her gruba 10 dakika verdikten sonra, gruplardan bir temsilcinin beş dakikalık sunum yapmasını isteyin. Son 10 dakikayı ise genel bir değerlendirmeye ayırın.

## ETKİNLİK 3: TOPLUMSAL CİNSİYET İSTATİSTİKLERİ

**Bu etkinliğin kazanımları:** Katılımcıların kendi çalışma alanlarında toplumsal cinsiyet istatistiklerini kullanmalarını teşvik etmek.

**Etkinlik:** Katılımcılardan bireysel olarak toplumsal cinsiyet istatistikleriyle ilgili aşağıdaki soruları cevaplamalarını isteyin. Cevapların grup içinde paylaşımından sonra toplumsal cinsiyet istatistiklerinin hangi alanlarda kullanıldığını, hangi alanlarda eksiklikler olduğunu gruplandırarak birlikte tartışın.

1. Toplumsal cinsiyet istatistiklerini kullanıyor musunuz? Yanıtınız "Evet" ise hangi alanlarda ve hangi istatistikleri kullanıyorsunuz?
2. (Kullananlar için) Toplumsal cinsiyet istatistiği kullanmadıysanız hangi alanlarda ihtiyaç duyuyorsunuz?  
(Kullananlar ve kullanmayanlar için) Hangi alanlarda ihtiyaç duyuyorsunuz ve hangi alanlarda eksiklik olduğunu düşünüyorsunuz?

**Materyaller:** Kalem, yapışkan not kâğıtları, beyaz tahta

## Bölüm 4: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Göstergeler ve Endeksler

### Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Gösterge Nedir?

Göstergeler, mevcut durum hakkında bilgi veren ve tanımlayan, eğilimleri ortaya çıkaran izleme ve değerlendirme araçlarıdır. Göstergeler ilgilenilen alan için politika üretim süreçlerine yol gösterir ve zaman ve mekân bağlamında karşılaştırma yapmaya imkân tanır.

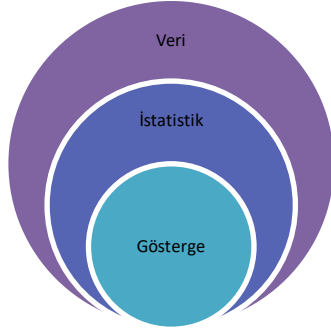
#### Kutu 20 İyi Bir Göstergenin Özellikleri

- **Geçerli:** Göstergenin ölçmek istediği şeyi ölçmesi,
- **Özgün:** Ölçmeyi amaçladığı girişimin yalnızca belirli yönünü ölçmesi,
- **Güvenilir:** Rastgele hatayı en aza indirme ve aynı gözlemci veya yanıtlayan da dahil olmak üzere aynı koşullar göz önüne alındığında aynı sonucu tutarlı bir şekilde üretmesi,
- **Karşılaştırılabilir:** Sonuçların veya etkililiğin zaman içinde ve farklı bağlamlarda karşılaştırılmasını mümkün kılması,
- **Yönsüz:** Herhangi bir yönde değişikliğin ölçülmesini sağlaması,
- **Kesin:** Açık, sınırları belli tanımlar kullanılması,
- **Uygulanabilir:** Elde mevcut olan araçlar, yöntemler, kaynaklar ve becerilerin kullanılarak ölçülebilir olması,
- **Uygun:** Ölçülmekte olan politika, strateji, program, proje veya girişimin bir girdisi, çıktısı veya sonucuyla açıkça bağlantılı olması,
- **Doğrulanabilir:** Ampirik olarak kanıtlanabilir ya da test edilebilir olmasıdır.

Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1131>

Çoğu zaman gösterge ile istatistik birbirine karıştırılmaktadır, fakat ikisi farklı şeylerdir. Herhangi bir istatistiğin gösterge olması için izlenmeye ya da ölçülmeye değer konuya ilişkin bir şey söylemesi, değerlendirme içermesi ve diğer göstergelerle ilişki içinde olması, böylelikle farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermesi gereklidir.<sup>45</sup>

<sup>45</sup> Bkz. CEID Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hak Temelli İzleme Eğitim Materyali. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/>



**Gösterge temelli izleme:** Bir alandaki mevcut durumun ortaya konulması, sürecin gittiği yönün gösterilmesi ve o alana ilişkin amaçlara ne kadar mesafede olunduğunun görünür kılınması amaçlanmaktadır.

Hak temelli izleme ve değerlendirmelerde kullanılan göstergeler, izlenen alanın insan haklarına, uluslararası normlara ve standartlarına uygunluğunu ortaya koyar. Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler elde edilen/toplanan toplumsal cinsiyete duyarlı veriden hesaplanan ölçütlerdir. Daha genel ifadeyle, göstergeler belirli bir zaman, yer ve diğer özellikler için istatistiksel verileri gösteren ve anlamlı karşılaştırmalar sağlamak için en az bir boyut (genellikle büyüklük) için düzeltilmiş veri ögesi olarak tanımlanabilir. Örneğin, basit bir toplamayla belediye meclisinde yer alan toplam kadın üye sayısı, her mecliste farklı sayıda meclis üyesi olduğundan, diğer belediyelerle karşılaştırılabilir değildir, bu nedenle kendi başına gösterge olmak için yeterli olmaz. Fakat belediye meclislerinde yer alan kadın üyelerin toplam üyeler içindeki oranı gibi göreceleştirme ya da standartlaştırma gibi bir işlemle elde edilen sonuç, toplumsal cinsiyete duyarlı göstergenin kriterlerini karşılamaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler genellikle eğitim, sağlık, istihdam, karar alma mekanizmaları ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet gibi alanlarda kaynaklara, fırsatlara, sosyal ve kamusal hizmetlere erişimde kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için oluşturulmaktadır. Göstergeler göreceli pozisyonları ya da olumlu veya olumsuz değişimleri göstermek için kullanılabilir. Kız çocuklarının eğitime devam etmeleri gibi toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine dair önemli bir konuda zamanla yaşanan ilerlemenin gösterilmesi için de göstergeler önemlidir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler ülke ya da yıl gibi verinin en az bir boyutunu referans alarak anlamlı karşılaştırmalar yapmaya imkân tanır. Ayrıca göstergeler toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili bir norm ya da standart referans alınarak belirli değer yargılarına karşı tanımlanabilir. Kadınların siyasete katılımıyla ilgili ayrımcılıklarla mücadele etmek için mecliste yer almalarına ilişkin, kadın milletvekilleri için minimum yüzde belirlenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Göstergeler belirli bir yönde referans noktasından bir değişiklik olmasına göre tanımlandığında normatif olurlar; bu durumda istenilen yöndeki değişim olumlu, ters yöndeki değişimler ise olumsuz olarak değerlendirilir. Bu nedenle, göstergeler, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili ilerlemeyi ve gelişmeyi ölçmek, zaman içinde

farklı coğrafyalarda, ülkelerde, kurum ve kuruluşlarda, kadın ve/veya erkek gruplarında (genç/yaşlı, işsiz/istihdam edilen) karşılaştırmalara imkân vermek için kullanılabilir. Göstergeler aracılığıyla mülkiyete erişim, kadınların güçlenmesiyle kadınlar ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı tutumları gibi alanlarda kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar ölçülebilir. Toplumsal cinsiyet göstergeleri, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve/veya olumsuz toplumsal cinsiyet kalıpyargılarından ne ölçüde arınmış olduğunu ölçmek için de kullanılabilir.

Toplumsal cinsiyet göstergelerinin planlanma ve hazırlanma aşamalarında, göstergelerin toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerindeki ilerlemeyi ve politikaların, programların veya bu konudaki projelerin belirli hedeflerini nasıl ölçeceği dikkate alınmalıdır. Buna ek olarak, göstergelerin politika hedeflerine göre uyarlanması ve uygun hale getirilmesi gerekir. Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin seçimi ayrıca politik müdahalelerin ölçeğine, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin mevcudiyetine ve veri toplama işini üstlenecek aktörlerin (kişi, kurum ve kuruluşların) kapasitesine de bağlıdır.

### **Kutu 21 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Uygun Göstergeleri Belirlenmesine İlişkin İlkeler:**

- İlgilenilen politikanın veya konunun tüm yönlerini kapsamlı bir şekilde ele alacağı ve veri toplama sürecindeki açıkları gidermeye katkıda bulunacağı için hem nicel hem de nitel toplumsal cinsiyet göstergelerinin kullanılması;
- Bazı göstergelerin ilgisiz olması veya verisinin bulunması zor olabileceği için seçilen toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin verisinin toplanabilir olduğundan emin olunması;
- İlgili düzeyinin ve ortak sahipliğinin sağlanması amacıyla, toplumsal cinsiyet göstergelerinin politika yapıcılar ve paydaşlar için olduğu kadar politik müdahale ve bağlam için de anlamlı olması;
- Özellikle, toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin ilgili alandaki cinsiyet eşitliği taahhütleri ve cinsiyete özgü politika hedefleriyle uyumlu olması;
- Paydaşların katılımcı yaklaşımlarla ilgili politika müdahaleleri için toplumsal cinsiyet göstergeleri tanımına dahil edilmesi;
- Toplumsal cinsiyet göstergeleri hakkındaki verilerin tanımlanmasında ve toplanmasında darboğazları önlemek için, sürece dahil olan aktörlerin kararlılıkları ve kapasitelerinin değerlendirilmesi;
- Kısa vade, orta vade ve uzun vadede gerçekleştirilecek politika, program veya projeler sonucunda beklenen değişikliklere ilişkin zaman aralığının belirlenmesi, bunun tanımlanmasında gösterge verisinin toplanması ve ölçülmesinin göz önünde bulundurulması;
- İlgili politika müdahalesinin amaçlarının ve eylemlerinin değiştirilmesi veya düzenlenmesi, ayarlanması gerekebileceğinden, toplumsal cinsiyet göstergelerinin geliştirilmesinde esneklik ve şeffaflık sağlanmalıdır.

**Kaynak:** <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1131>



Toplumsal cinsiyete duyarlı verisi olmayan göstergelerin zaman içindeki değişimini izleyebilmek için ilk kez toplanan veri, referans noktası oluşturacaktır. Böylece, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında zaman içindeki gelişimi kıyaslama imkânı yaratılmış ve haritalama yapılması sağlanmış olur. Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler için toplanan veriler, politika araçlarının ya da uygulanan projelerin kadınların ve erkeklerin durumlarında istenilen değişiklikleri tetikleyip tetiklemediğini incelemek için önceden kararlaştırılan çıktılarına göre değerlendirilebilir.

### Örnek 20

BM Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri, Pekin Eylem Planı'na göre belirlenen beş tema altında 52 nicel ve 11 nitel uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliği olan göstergeleri içermektedir. Göstergelerin bağlı olduğu temalar (1) ekonomik yapı, üretim faaliyetlerine katılım ve kaynaklara erişim, (2) eğitim, (3) sağlık ve ilgili hizmetler, (4) kamu yaşamı ve karar alma, (5) kadın ve kız çocuklarının haklarıdır. TÜİK tarafından ulusal düzeyde verileri derlenen bu göstergelerden "cinsiyete göre arazi sahibi olan yetişkin nüfus oranı" toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemeye yönelik verisi yeni elde edilen göstergelerden birisidir. Güncel verilere göre Türkiye'de arazi sahibi olan kadınların oranı yüzde 38 iken erkekler için bu oran yüzde 54,4'tür. Yine kadınların ekonomik yaşama katılımıyla ilgili bir diğer gösterge "işletme büyüklüğüne (ücretli çalışan sayısına) göre sahibi kadın olan ferdi mülkiyet işveren girişimlerin oranı"dır. TÜİK verilerine göre 2007 yılında 100 ve üzeri çalışanı olan işyeri sahibi kadınların oranı yüzde 16,1 iken 2018 yılında bu oran yüzde 10,8'dir.

**Kaynak:** <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>

## Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksleri

Genel ifadeyle endeksler de gösterge gibi bir istatistiki veridir. Endeksler, çokboyutlu bir olguya ilişkin birden fazla göstereyi tek bir sayısal değere indirgeyerek değerlendirilmesini sağlar. Belirli alanlardaki durumu ortaya koymak ve zaman içindeki değişimi görmek için endeksler uluslararası alanda sıkça kullanılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortaya koyan göstergeleri özetleyen küresel endeksler, birden fazla alanda yaşanan eşitsizlikleri bir arada görme olanağı sunmalarının yanı sıra hesaplandığı ülke ya da bölgeler açısından zaman içindeki değişimin izlenmesine de katkıda bulunmaktadır.

### Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksine İlişkin Çalışmalar

#### Kutu 22 Uluslararası ve Bölgesel Kuruluşların Oluşturduğu Endekslere Örnekler<sup>46</sup>

- Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (Gender Development Index)
- Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi (Gender Empowerment Index)
- Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (Gender Inequality Index)
- Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (Social Institutions and Gender Index)
- Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi (Global Gender Gap Index)
- Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (European Gender Index)
- SKH Toplumsal Cinsiyet Endeksi (EM2030 SDG Gender Index)
- UNDP Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (Gender Social Norms Index)

#### SKA Toplumsal Cinsiyet Endeksi (EM2030 SDG Gender Index)<sup>47</sup>

Eşit Ölçüler bağımsız sivil kuruluşu tarafından hazırlanan SKA Toplumsal Cinsiyet Endeksi, 129 ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğinin durumunu eğitim, sağlık, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, iklim değişimi, insana yakışır iş ve diğer ilgili alanlarda 14 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı altında yer alan seçilmiş göstergelerle hesaplanmıştır. Endeks 2030 Kalkınma Ajandası'na referansla dünyada toplumsal cinsiyet eşitliğinin anlık görüntüsünü vermektedir. 2019 endeks sonuçlarına göre, dünya genelinde 67 ülke toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine 2030 yılına kadar eksiksiz bir biçimde ulaşamayacaktır. Türkiye 2019 SKA Toplumsal Cinsiyet Endeks değeri 65,2'dir ve 129 ülke içerisinde 70. sırada yer almaktadır.

<sup>46</sup> Tabloda yer alan endekslerden sadece son dönemde oluşturulan Equal Measures ve Social Norms endekslerine ilişkin açıklamalar ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Diğer endekslere ilişkin açıklamalar için bkz. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı*, <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>.

<sup>47</sup> <https://data.em2030.org/2019-sdg-gender-index/key-findings/>

## UNDP Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (Gender Social Norms Index)<sup>48</sup>

Dünya Değerler Araştırması'nda (WVS) toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili tutum soruları kullanılarak oluşturulan Toplumsal Cinsiyet Sosyal Norm Endeksi siyaset, eğitim, ekonomi ve fiziksel bütünlük olmak üzere dört bileşenden oluşmaktadır. Endeks hesaplanırken kullanılan göstergeler:

- (1) "Genelde, erkekler kadınlardan daha iyi siyasi liderler oluyor" ifadesine katılanların oranı,
- (2) Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini düşünenlerin oranı,
- (3) "Üniversite eğitimi, kız çocuktan çok oğlan çocuk için önemlidir" ifadesine katılanların oranı,
- (4) "Ülkede eğer erkekler iş bulamıyorsa çalışmak kadınlardan çok erkeklerin hakkıdır" diye düşünenlerin oranı,
- (5) "Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor" diye düşünenlerin oranı,
- (6) Erkeğin birlikte olduğu kadını dövmesini doğru bulanların oranı,
- (7) Kürtajı onaylayanların oranıdır.

Toplumsal cinsiyet normu olarak değerlendirilen bu yedi göstergeden en az birine katılım düzeyi yüksek olanlar toplumsal cinsiyet önyargısına sahip olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi'ne göre dünyada toplumsal cinsiyet yanlılığı artmakta ve Türkiye'de de bu olumsuz değişim endeks değerlerine yansımaktadır. Türkiye endeks değerlerine göre bu yedi göstergeden en az ikisini onaylayanların oranı son 10 yılda yüzde 77,6'dan yüzde 85,7'ye yükselmiştir.

<sup>48</sup> Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/827>

### Örnek 21: Seçilmiş Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Endeks Verileri ve Türkiye'nin Konumu

Endeks adı	Üreten kuruluş	Alt bileşenler	Yayınlanma sıklığı	Yıl	Ülke sayısı	İlk sıradaki ülke	Türkiye	Son sıradaki ülke
TC Eşitsizlik Endeksi	BMKP	Üreme sağlığı Güçlenme İşgücü piyasası	2010 yılından itibaren her yıl	2018	189	İsviçre	66	Yemen
Küresel TC Uçurum Endeksi	World Economic Forum	Eğitim (4 gösterge) Sağlık (2 gösterge), Ekonomik katılım ve fırsatlar (5 gösterge) Politik katılım (3 gösterge)	2006 yılından itibaren her yıl	2020	153	İzlanda	130	Yemen
EIGE TCE Endeksi	EIGE	İş, para, bilgi, zaman, güç, sağlık, kesişen eşitsizlikler	2005,2013, 2015,2017, 2018, 2019,2020	2019	28	İsveç	Mevcut değil	Yunanistan
SKA- TCE Endeksi	Equal Measures	SKA Amaç 5 (14 gösterge), sağlık, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, iklim değişikliği, insana yakışır iş ve diğerleri (51 gösterge)	2018 yılından itibaren her yıl	2019	129	Danimarka	70	Çad

## Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksine İlişkin Çalışmalar

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği endeks çalışmaları ilk kez TEPAV’ın 2014 yılındaki “81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi” isimli çalışmasıyla başlamıştır.<sup>49</sup> İllere göre toplumsal cinsiyet eşitsizliği durumu 2016 yılında yeniden raporlanmış ve il bazında toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi ve kadın güçlenme endeksi 2015 yılı verileri temel alınarak hesaplanmıştır. 2020 yılında son rapor yayımlanmıştır.<sup>50</sup> Daha önce sağlık, istihdam, eğitim ve temsil bileşenlerinden oluşan Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi’nin son güncellemesinde sağlık bileşeni yer almamıştır. Endeks, (1) siyaset ve ekonomide temsil edilme, (2) üretim faaliyetlerine katılım ve (3) eğitime katılım.

### Kutu 23 2020 Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (TEPAV)

Siyaset ve ekonomide temsil edilme	Üretim faaliyetlerine katılım	Eğitime katılım
Belediye meclisi üyelerinin cinsiyetlerine göre dağılımı	Cinsiyetlerine göre çalışan nüfusun oranı	Cinsiyete göre okuryazarlık oranı
Siyasi partilerin ilçe başkanlarının cinsiyetlerine göre dağılımı	Cinsiyetlerine göre yönetici pozisyonunda çalışma oranları	Cinsiyete göre en az lise mezuniyet oranı
TOBB’a bağlı oda ve borsalarda başkan, meclis başkanı, genel sekreter, yönetim kurulu üyeleri, meclis üyeleri ve meslek komitesi üyelerinin cinsiyetlerine göre dağılımının ortalaması	Benzer işler için cinsiyetler arası ücret eşitliği	Cinsiyete göre en az üniversite mezuniyet oranı
Cinsiyetlere göre sendikalaşma oranı		
Şirketlerin imza yetkilerinin cinsiyetlerine göre dağılımı		

Endeks değerleri 0 (sıfır) ile 1 (bir) aralığında değişmekte ve 1’e yakınlık, belirlenen göstergelere göre kadın erkek oranının birbirine eşit olduğunu gösterirken sıfıra yakınlık değeri ise tam eşitsizliği yansıtmaktadır. 2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi’ne göre 81 ilin ortalama endeks skoru 0,471’dir ve en eşitlikçi il Muğla’dır ve arkasından İzmir, Yalova ve İstanbul gelmektedir. Buna karşılık 2020 endeks skorlarına göre göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu iller Muş, Bingöl, Bayburt ve Şırnak olarak sıralanmaktadır.

TEPAV’ın illerde toplumsal cinsiyet eşitliği karnesinde yer alan bir diğer endeks, aynı göstergelerin sadece kadınlara ait verilerinin kullanılarak hesaplandığı Türkiye Kadın Güçlenme Endeksi’dir. 2017 Türkiye Kadın Güçlenme Endeksi verilerine göre İstanbul,

<sup>49</sup> Bkz. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/926>

<sup>50</sup> Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1083>

Ankara, Bursa, Kocaeli ve Rize durumu en iyi olan iller iken kadının güçlenmesi açısından durumu en geride olan iller Ağrı, Muş, Yozgat ve Afyon'dur.

TEPAV'ın il düzeyinde yayımladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi'nin yanı sıra yakın dönemde Yanındayız Derneği Kanada Büyükelçiliği Kanada Yerel Girişimler Fonu desteği ve İstanbul Üniversitesi Şehir Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile işbirliği içerisinde Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilçe düzeyinde durumunu resmetmek için "İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi"<sup>51</sup> çalışmasını tamamladı. Türkiye genelinde 100.000 ve üzeri nüfusa sahip 234 ilçe için endekste yer alan göstergelerin toplanarak endeks skorları yayınlandı. Endekste 'politik katılım ve karar alma', 'ekonomik hayat ve kaynaklara erişim', 'eğitim', 'sağlık ve spor' alt başlıklarında toplam 27 gösterge yer almaktadır. Endeks değerleri 0 ve 1 arasındadır ve yayınlanan sonuçlara göre en eşitlikçi ilk 10 ilçenin 5'i İstanbul (Kadıköy, Bakırköy, Beylikdüzü, Beşiktaş, Şişli), 3'ü İzmir (Karşıyaka, Bornova, Bayraklı), 1'i ise Çanakkale'de (Merkez), diğeri ise Ankara'da (Çankaya) yer almaktadır.

---

<sup>51</sup> Bkz. <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1084>

## Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Gösterge ve Endeks Üreten Uluslararası ve Ulusal Kurum ve Kuruluşlar

Toplumsal cinsiyete duyarlı gösterge ve endekslere ilişkin veriler ve göstergeler uluslararası düzeyde ağırlıklı olarak Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği kuruluşları tarafından aktif bir biçimde üretilmektedir. Hem idari kayıtlardan hem de hanehalkı örneklem araştırmalarından elde edilen verilerin, ülkelerin ulusal istatistik sistemlerine entegre edilmesi ve uluslararası raporlarda kullanılması için bu kurumlar yerel ve ulusal düzeyde gösterge ve endeks üretimine teşvik edilmektedir. Uluslararası ve ulusal düzeyde toplumsal cinsiyet göstergesi ve endeksi üreten kurum ve kuruluşlar, BM ve AB bünyesindeki kuruluşlar, bağımsız kuruluşlar ile ulusal düzeydeki kuruluşlar Kutu 24'te listelenmiştir.<sup>52</sup>

### **Kutu 24 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Gösterge ve Endeks Üreten Uluslararası Kuruluşlardan Örnekler**

#### **Birleşmiş Milletler Kuruluşları**

Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu (UNSD)  
Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN WOMEN)  
Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik İşler Birimi (UNDESA)  
Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE)  
Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)  
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)  
Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF)  
Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

#### **Avrupa Birliği Bünyesindeki Kuruluşlar**

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT)  
Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)

#### **Diğer Kuruluşlar**

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)  
Dünya Bankası (WB)  
Uluslararası Para Fonu (IMF)  
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)  
Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

#### **Bağımsız Sivil Kuruluşlar**

Dünya Ekonomik Forumu (WEF)  
Veri 2x (Data 2x)  
Eşit Ölçütler 2030 (Equal Measures 2030)

<sup>52</sup> CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı'nda bu kurumlara ilişkin detaylı bilgi verildiğinden, burada sadece kurumların isimlerine yer verilmiştir. bkz. <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

## Türkiye İstatistik Kurumu

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretimi çalışmaları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülmektedir. TÜİK bakanlıklar, diğer kamu kurum ve kuruluşları ve üniversitelerin verilerini de derleyerek yayımlamaktadır. Türkiye genelinde resmi istatistik programları TÜİK tarafından hazırlanmakta ve hem idari kayıtlardan hem de örneklem araştırmalarından istatistiklerin üretilmesinde Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) Avrupa İstatistik Sistemi Standardı (ESS) gibi uluslararası kurallar dikkate alınarak yayımlanmakta ve dağıtılmaktadır. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesi kapsamında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri üretimi çalışmalarına, TÜİK, ilk kez 1995 yılında yayımladığı *İstatistiklerle Kadın 1927-1992* çalışması<sup>53</sup> ile başlamıştır. TÜİK Demografi İstatistikleri Daire Başkanlığı Resmi İstatistik Programı (RiP) çerçevesinde "Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri Çalışma Grubu" kurulmuştur.<sup>54</sup> Bu kapsamda, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İŞKUR, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) gibi ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde, toplumsal cinsiyet istatistikleri ve toplumsal cinsiyet göstergelerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet istatistikleri kapsamında, TÜİK ve farklı kurumlar tarafından üretilen nüfus, doğurganlık, sağlık, engellilik, evlenme, aile yaşamı, boşanma, eğitim, işgücü, seçilmiş meslekler, iş ve kazanç memnuniyeti, siyasal yaşam, şiddet ve güvenlik, zaman kullanımı, yoksulluk ve ölümlülük konularına ilişkin veriler yıllık olarak güncellenmektedir. Toplumsal cinsiyet göstergelerinin hesaplanmasında sayım, hanehalkı araştırmaları ve idari kayıtlar ile derlenen veriler kullanılmaktadır. Hem BM hem de AB bünyesinde toplumsal cinsiyet istatistikleri üreten ve yayımlayan uluslararası kuruluşlar Türkiye'ye ait ülke verilerini TÜİK üzerinden elde etmektedir. Ayrıca, TÜİK bünyesinde Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Minimum Seti (52 gösterge) çalışmalarına 2013 yılında başlanmıştır. Ekonomik yapı, üretim faaliyetlerine katılım ve kaynaklara erişim, eğitim, sağlık ve ilgili hizmetler, kamu yaşamı ve karar alma, kadınların ve kız çocuklarının insani hakları alanlarında 52 göstergenin Türkiye için mevcut verisi ayrı olarak sunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet istatistikleri programı kapsamında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan beşincisi olan "kadınlar ve kız çocuklarına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması" hedefiyle ilgili Türkiye'nin mevcut verisini de hazırlayıp yaygınlaştırmaktadır. TÜİK toplumsal cinsiyetle ilgili istatistikleri, 2012 yılından itibaren 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'ne özel yayımlanan yıllık haber bültenleri aracılığıyla kamuoyu ile paylaşmaktadır.

<sup>53</sup> T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1995). *İstatistiklerle Kadın: 1927-1992*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

<sup>54</sup> Bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>



## **Ulusal İstatistik Sistemlerine Toplumsal Cinsiyetin Entegre Edilmesi**

Kamu kurumları ya da sivil toplum kuruluşlarının kayıt sistemleri toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesi için oldukça önemlidir. Bu tür idari bilgiler merkezi ya da yerel yönetim organları tarafından (bakanlıkların il müdürlükleri, belediyeler, kaymakamlık ve valilikler) rutin olarak yapılan idari işlemler sırasında kişilerin cinsiyetlerine göre kayıt altına alındıklarında toplumsal cinsiyet istatistikleri açısından maliyetsiz ve çok değerli bir veri kaynağı olmaktadır. Bu tür kayıtlarda okul devamlılığı, kayıtlı işsizlik, kayıt altına alınmış doğum, ölüm ve evlilikler, hastalıklar, sağlık hizmetlerinin kullanımı, gelir desteği yardımları, adli süreçler ve yasadışı faaliyetler gibi çok geniş bir yelpazede bilgi toplanabilir. Bu veriler örneklem araştırmalarından daha sık, güvenilir ve hassas bir şekilde ayrıştırılmış veri sağlama ve nüfus sayımları veya araştırma verilerinin kapsamadığı toplumsal cinsiyet meseleleri hakkında bilgi verme potansiyeline sahiptir. Ancak, idari kayıtların asıl odak noktası istatistik üretmek olmadığı için toplumsal cinsiyete duyarlı istatistik üretme konusunda yararlılıkları sınırlı olabilir. Kapsamada sorunlar, kayıtların tamlığı, tanımlamalar, sınıflandırmalar ve veri toplama yöntemlerinde toplumsal cinsiyet istatistikleri toplama amacı olmadığı için eksiklikler ve uygunsuzluklar, güncelleştirilmeyen bilgiler gibi nedenlerle toplumsal cinsiyet istatistikleri olarak kullanılmaları sorun teşkil edebilir. Bu nedenle ulusal istatistik kurumları, ilgili idari kayıtları tutan kurumların toplumsal cinsiyet istatistiklerinin önemini ve bu kayıtların toplumsal cinsiyete duyarlı veri açığını giderme yönündeki değerini anlamalarını sağlayacak stratejiler geliştirmeli ve uygulamalıdır. Aynı zamanda ulusal istatistik kurumları diğer kurumlar tarafından üretilen idari kayıtların toplumsal cinsiyet istatistikleri olarak kullanılması için veri kalitesinin artırılmasına, eksikliklerin giderilmesine ve düzenli olarak veri tabanlarının güncellenmesine destek olmalıdır.<sup>55</sup>

<sup>55</sup> Ulusal istatistik sistemlerinin TCE duyarlı veri üretebilmesi için bazı yönergeler: Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu'nun (UNSD) hazırladığı <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1349> ve PARIS21 tarafından hazırlanan <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/956>

## **ETKİNLİK 4: TOPLUMSAL CİNSİYET İSTATİSTİKLERİ 2**

**Bu etkinliğin kazanımları:** Katılımcılara ulusal ve yerel düzeyde toplumsal cinsiyet verisi açığı konusunda farkındalık kazandırmak ve toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesi ile ilgili ulusal istatistik kurumlarının rolü hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak.

**Etkinlik:** Katılımcıların toplumsal cinsiyet ile ilgili bilgi düzeylerini dikkate alarak belirledikleri bir alanda toplumsal cinsiyet duyarlı veri açığını belirlemelerini ve bu veri açığını gidermek için TÜİK tarafından nasıl bir çalışma yürütüleceği konusunda tartışmalarını isteyin.

**Öneriler:** Kadınların ekonomik kaynakları, çocuk, erken ve zorla evlilikler

**Materyaller:** Kalem, yapışkan not kâğıtları, beyaz tahta

## Bölüm 5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Verinin Yaygınlaştırılması

Eğitim modülünün bu kısmında toplumsal cinsiyete duyarlı istatistiklerin hangi araçlar kullanılarak yayımlandığı ve hangi iletişim stratejileri ve planlarıyla yayımlama faaliyetlerinin yürütüldüğüne dair bilgiler yer almaktadır.

Etkin bir yayımlama politikası mevcut toplumsal cinsiyet istatistiklerinden ilgili aktörlerin tam kapasite faydalanmasını olanaklı kılmayı amaçlamalıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı istatistikler ve ilgili bilgiler kullanıcılara farklı biçimlerde ve farklı dağıtım mekanizmaları kullanılarak sağlanabilir. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yayımlanmasında en sık kullanılan yöntem ve araçlar Kutu 25'te yer almaktadır.

### Kutu 25 TCE duyarlı istatistiklerin yayımlanma yöntemleri

- Kitapçılar aracılığıyla dağıtılan ya da postayla gönderilen ya da kullanıcılar tarafından elde edilen basılı yayınlar
- Web sayfası, CD'ler ya da elektronik veri dosyaları aracılığıyla dağıtılan elektronik yayınlar
- TCE istatistikleri üreten kuruluşların web sayfalarından erişilen *online* veritabanları
- Üyeliği olan kullanıcılara e-posta aracılığıyla gönderilen standart hazırlanan ayrıntılı veri tabulasyonları
- Özel kullanıcıların istekleri üzerine uyarlanmış dağıtım ürünleri ve hizmetleri
- Bireysel ya da kurum temelli yapılan veri taleplerine e-posta, telefon ya da faksla verilen yanıtlar
- Bültenler, basın açıklamaları ve bilgi notları
- Veri merkezleri ve veri laboratuvarları aracılığıyla sunulan birim kayıt dosyaları
- Seminerlerde ya da konferanslarda sunumlar

World Bank Gender Equality Data and Statistics: Guidelines and Training Materials  
<http://datatopics.worldbank.org/gender/guidelinesandtraining>

Yayımlamada farklı dağıtım yaklaşımlarının bir arada kullanılması kullanıcıların ihtiyaçlarına, maliyet ve teknik altyapıya göre değerlendirilebilir. TCE duyarlı istatistikleri yayımlama stratejisi için öncelikli adım bu istatistiklerin nasıl ve kim tarafından kullanılacağına belirlenmesidir. Bu ancak toplumsal cinsiyete duyarlı istatistiklerden elde edilecek bilgiye kimin, hangi formda ve ne zaman ihtiyaç duyduğunun tespiti ile gerçekleşir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı istatistiklerin hedef kitleleri, hükümet organları; eğitim, sağlık, çalışma hayatı gibi alanlardan sorumlu devlet kurumları, üniversiteler, toplumsal cinsiyet konularına odaklanan araştırma kurumları ve araştırmacılar, toplumsal cinsiyet temelli çalışan sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleri, özellikle, kütüphane ve bilgi merkezleri,

medya kuruluşları, kamu ve uluslararası kurum ve kuruluşlardır. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yayımlanmasında, farklı yararlanıcı grupların kendilerine özel ihtiyaçlarını tespit edebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek en iyi yayımlama aracını belirleyebilmek için hedef gruplar içinde yer alan kullanıcılardan danışmanlık almak önemlidir.

Örneğin, belirlenen gruplarla toplumsal cinsiyet eşitliği hedefleri ve stratejileri temel alınarak, toplumsal cinsiyet istatistikleri için veri eksikliği de dahil önceliklerin ve yönlendirmelerinin tartışıldığı atölye çalışmaları yürütülebilir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet istatistiklerinin daha geniş bir kitleye erişimi ve kullanımını sağlayacak en uygun yayımlama stratejilerinin belirlenmesinde hedef gruplar içerisinde yer alan kadın örgütleri, ilgili devlet kurumları gibi aktörlerden geribildirim ve değerlendirme almak önem taşımaktadır. Kısacası, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yayımlama araçlarının tasarımı, içeriği ve her bir ürünün dağıtımı hedef grupların ihtiyaçlarını ve bu istatistikleri kullanabilme becerilerini göz önünde bulundurmalıdır. Yayımlamada önemli olan hem verinin hem de metaverinin birlikte ve planlandığı tarihte yayımlanmasıdır. Yayımlama takvimi istatistikleri üreten kuruluşun ajandasında yaklaşan duyurular kısmında kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

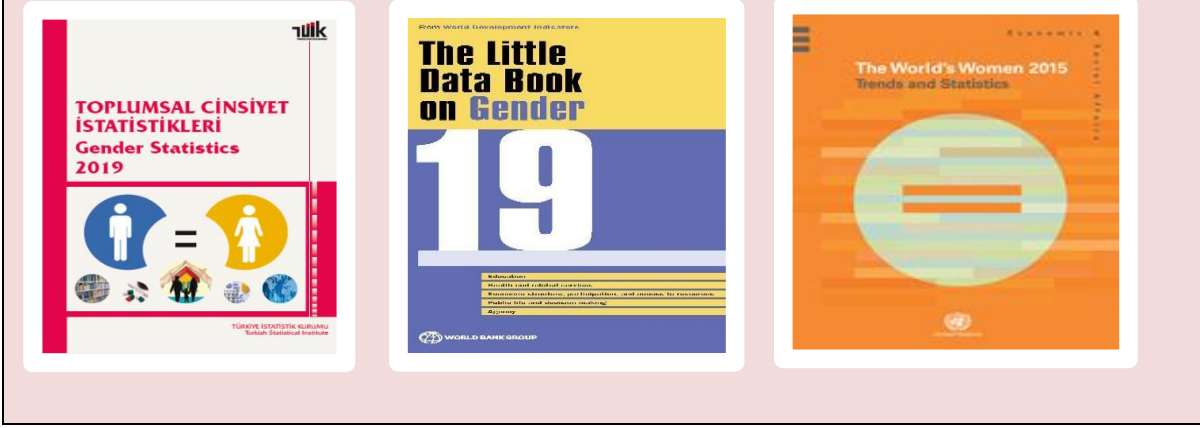
Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yayımlanmasında kullanılan materyaller üç ana grup altında toplanabilir:

- İstatistik yayınları,
- Araştırma raporları,
- *Online* veritabanları ve mikro veriler.

İlk olarak **istatistik yayınları**nda hem analizlerin hem de istatistiklerin yer aldığı analitik raporlar, makaleler, toplumsal cinsiyet odaklı olan istatistik yayınları ve temel bulguların da yer aldığı özel koleksiyonlara ait toplanan verilere ait sonuçlar yer almaktadır. Belirli konularda yayımlanan makaleler ya da analitik raporlar aracılığıyla yayımlanan toplumsal cinsiyete duyarlı istatistikler çoğunlukla daha geniş bir hedef kitesine hitap etmektedir. Bir veri kaynağından ya da farklı veri kaynaklarından derlenen istatistikler kullanılabilir. Toplumsal cinsiyete dair konularda veri temelli analizler ve toplumsal cinsiyete duyarlı tablo ve grafikler kullanılarak bu raporlara toplumsal cinsiyet perspektifi entegre edilmektedir. Toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veri çoğu zaman yayınların eklerinde sunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet odaklı istatistik yayınları da analitik raporların bir türüdür. Daha geniş bir alıcı kitesine hitap eden bu yayınlarda toplumsal cinsiyet istatistikleri, veri analizi ve yorumlarıyla birlikte sunulmaktadır. Bu yayınlar genel olarak farklı kaynaklardan derlenmiş muhtelif istatistik konularda veri sunmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çok yönlü politika alanlarını kapsamaktadır. Aynı zamanda bu yayınlar toplumsal cinsiyet uzmanları, toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları ve politika üretenler için önemli araçlardır. Belirli bir amaca yönelik ya da düzenli olarak yayımlanabilen bu tür yayınların en tipik örneği ülkelerin istatistik kurumları tarafından yayımlanan kadın erkek istatistikleri yıllıklarıdır.<sup>56</sup>

<sup>56</sup> Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/991> ve <https://worlds-women-2020-data-undesahub.arcgis.com/>

## Örnek 22: Kurumların toplumsal cinsiyet istatistiklerine ilişkin yayınları



Genelde resmi istatistik kurumları tarafından düzenli aralıklarla üretilen toplumsal cinsiyet odaklı diğer yayımlama materyalleri arasında özel araştırmaların ya da koleksiyonların temel bulgularını sunan basılı ya da elektronik dokümanlar ve raporlar da yer alır. Bu tür raporlar çoğunlukla nüfus sayımı, hanehalkı araştırması ya da resmi kayıt verisi gibi tek bir veri kaynağını ya da iş-yaşam dengesi gibi özel bir konuda toplanıp derlenmiş istatistikleri temel referans olarak alır. Bu yayınlarda veriler ayrıntılandırılarak büyük tablolarda sunulmakta ve istatistiklerin mutlak sayısal değerleri raporlanarak kullanıcılara kendi analizlerini gerçekleştirebilmeleri için imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda bu tür raporlarda kısmi bir veri analiz yapılmakta ve temel bulgular öne çıkarılmaktadır. Bu tür özel amaçlı yayınlarda toplumsal cinsiyet bakış açısı toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış verileri sunarak ve toplumsal cinsiyete ilişkin konuları önceliklendirecek veriyi kapsayarak entegre edilebilir. Zaman kullanımı ya da aile içi şiddet konularında yürütülen hanehalkı araştırmalarına ait raporlar bu yayımlama ürününe ilişkin örneklerdir. İkinci olarak, analiz edilmeden sadece istatistiklerin yer aldığı materyaller verilebilir. Bunlara en iyi örnek, *online* veritabanlarıdır.<sup>57</sup> Mikro verilere ait materyallerin gizli tutulan birim kayıtları da bu kapsamdadır. Örneğin, TÜİK mikro verilerinin bazılarını resmi veri talebi sonucunda kullanıcılara CD-ROM aracılığıyla erişirmektedir. Mikro veri dosyasında veritabanında yer alan değişkenlere ilişkin ayrıntılı bilgi ve metaveri bilgileri de ham veri dosyasıyla birlikte sunulmaktadır. Diğer yandan TÜİK mikro verilerinin bazıları ise ancak kullanıcılar ve TÜİK tarafından imzalanan protokoller çerçevesinde TÜİK Veri Araştırma Merkezlerinde kullanıma açılmaktadır.<sup>58</sup>

<sup>57</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz 5.2.1. bölüm

<sup>58</sup> TÜİK mikro veri erişimi hakkındaki ilgili yönerge için Bkz.

[https://www.tuik.gov.tr/media/corporatecontent/Yonerge\\_MikroVeri.pdf](https://www.tuik.gov.tr/media/corporatecontent/Yonerge_MikroVeri.pdf)

## Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veritabanları

Veritabanı, adından da anlaşılacağı gibi, belirli bir konuyla ilgili bilgilerin çeşitli yöntemlere göre sınıflandırıldığı ve verinin bilgisayar ortamında yayımlandığı bir sistemdir. Veritabanları verinin kolayca kaydedilmesine, mevcut verinin güncellenmesine ve kolay sorgulanmasına imkân verecek şekilde oluşturulur. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı veritabanları kullanıcıların kendi sorgulamalarını, analizlerini ve izleme çalışmalarını yapabilmelerini hedeflemektedir. Veritabanlarında toplumsal cinsiyet istatistikleri tablo şeklinde ve daha çok gösterge formatında sunulmaktadır. Bu sunum yöntemi çok sayıda kullanıcının çok çeşitlilikte veriye erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu veritabanları aracılığıyla kullanıcılar toplumsal cinsiyete ilişkin farklı konularda tablolar arasında gezinebilir ya da ilgilendikleri değişkenleri seçerek kendi tablolarını oluşturarak raporlama yapabilmektedir. Örneğin, Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri Veritabanı<sup>59</sup> kullanıcıların ülke, bölge, gösterge ve yıllara göre kendi tablolarını oluşturmalarına olanak sağlamaktadır. Bu tür veritabanlarında başlangıçta toplumsal cinsiyete ilişkin daha çok yığın veriler yer alırken mikro verilerden çekilen daha detaylı istatistiklere de erişim imkânı olabilmektedir.

Bu bölümde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesine yönelik mevcut politikaların sonuçlarının ulusal ve uluslararası karşılaştırmalarının yapılabilmesi amacıyla hazırlanan seçilmiş veritabanları kısaca tanıtılacaktır.

### **Kutu 26 Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerine İlişkin Seçilmiş Veritabanlarından Örnekler**

**Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri:**<sup>60</sup> Veritabanı, eşitlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği başlıklarında, yaş ve cinsiyet kısımlarında eğitim, işgücü piyasası, kazanç ve sosyal içerme, sağlık, çocuk bakımı, dijital ekonomi ve toplum gibi alanlardan seçilen; özellikle kadınların ve erkeklerin durumundaki farklılıkların ölçülmesinde önemli olan cinsiyet istatistiklerini 1992-2017 yılları arasında, AB ülkeleri ve AB bölge ülkeleri için sunmaktadır.

**Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veritabanı:**<sup>61</sup> Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü tarafından geliştirilen bu veritabanının amacı, toplumsal cinsiyetle ilgili istatistikler hakkında geniş bir bakış açısıyla kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları ve veri eşitsizliklerini öne çıkarmaktır. Veritabanında AB'ye üye ülkeler ve aday ülkelerde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı temalarında erişilebilir toplumsal cinsiyet istatistikleri yer almaktadır. Veritabanı Avrupa Komisyonu'nun Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'ne yönelik istatistiki veri sağlamakta ve aday ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemeyi teknik altyapı sağlayarak desteklemektedir.

<sup>59</sup> <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

<sup>60</sup> <https://ec.europa.eu/eurostat/web/equality/data/database>

<sup>61</sup> <http://eige.europa.eu>

**Küresel Kadına Yönelik Şiddet Veritabanı:**<sup>62</sup> Kadına yönelik tüm şiddet biçimlerinin kapsamı, doğası, sonuçları ve kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla yürütülen program ve politikaların etkililiğini izlemek amacıyla kurulmuş bir veritabanıdır. Veritabanının oluşturulma amacı, (1) devletler tarafından kadına yönelik her türlü şiddetle mücadele için alınan tedbirler hakkındaki kapsamlı güncel bilgiye kolay erişimi sağlamak; (2) kadına yönelik şiddetle mücadelede deneyimlerin paylaşılmasının olanaklarını artırmak; (3) kadına yönelik şiddeti önlemek için bilgi ve veri temelli etkin politika üretimini güçlendirmek; (4) kadına yönelik şiddetle ilgili ihtiyaç duyulan diğer verilerin toplanmasını, erişime açılmasını, yaygınlaştırılmasını ve analiz edilmesini teşvik etmektedir.

**Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonları Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (UNECE):**<sup>63</sup> Toplumsal cinsiyet istatistikleri ve politikalarını bir araya getiren veritabanı, toplumsal cinsiyete ilişkin verilerin üretilmesi, yaygınlaştırılması ve kullanılması için Avrupa ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili konuları önplana çıkarmaktadır. Veritabanında bölgedeki ülkelerin toplumsal cinsiyet profilleri, suç ve şiddet, eğitim, doğurganlık, aile ve hanehalkları, sağlık ve ölümlülük, göç, nüfus, kamusal hayat ve karar alma, bilim ve iletişim teknolojileri, çalışma ve ekonomi, iş-yaşam dengesi başlıkları altında göstergelerin verileri sunulmaktadır. Benzer biçimde Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (UN-ECLAC) veritabanı kadın ve erkeklerin durumuyla ilgili cinsiyete göre ayrıştırılmış verileri ve göstergeleri ulusal ve bölgesel düzeyde sunmaktadır. Bir diğer ekonomik komisyon olan BM Batı Asya Sosyal ve Ekonomik Komisyonu (UN-ESCWA) ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması için ulusal istatistik programlarına toplumsal cinsiyet bakışının getirilmesini ve öncelikli alanlarda ihtiyaç duyulan toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesini teşvik eden program kapsamında oluşturulan bir diğer veritabanıdır.

**Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Toplumsal Cinsiyet, Kurumlar ve Kalkınma Veritabanı:**<sup>64</sup> Sosyal kurumlarda toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa ilişkin verileri araştırmacılar ve politika yapımcıların kullanmaları amacıyla oluşturulmuş bir veritabanıdır. Kalkınmanın kilit alanlarında kadınların güçlenmesini analiz etmeye yardımcı olmanın yanı sıra veritabanı aynı zamanda kalkınmanın diğer alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hakkında bilgi vermektedir. Veritabanında 180 ülkede kadınlara ve kız çocuklarına karşı ayrımcılıkla ilgili yasal, kültürel ve geleneksel pratiklere ilişkin kapsayıcı bilgi yer almaktadır.

<sup>62</sup> <http://evaw-global-database.unwomen.org/en>

<sup>63</sup> <https://w3.unece.org/PXWeb/en>

<sup>64</sup> <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=GIDDB2014>

## Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veri Portalları

Portal kelimesi kapı anlamına karşılık gelmektedir. Veri portalı ilgilenilen konuya özel bilgilerin ve verilerin yer aldığı genel ağ sayfası olarak tanımlanmaktadır. Teknik olarak veri portalları birden fazla veritabanının ve farklı içeriklerin bulunduğu web siteleridir. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yayımlanması için önemli araçlardan bir tanesi olan veri portalları ulusal istatistik kurumları ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan veriler hakkında bilgi edinebilmek için erişim noktalarıdır. İyi yapılandırılmış, düzenli bakımları ve güncellemeleri yapılan bir veri portalı kullanıcılara hızlı ve kolay bir biçimde geniş bir yelpazede sunulan materyallerden aradıklarını bulmalarını olanaklı kılmaktadır. Toplumsal cinsiyet istatistikleri konulu veri portalları istatistiksel faaliyetler içerisinde birçok alanı kesen toplumsal cinsiyetin göz ardı edilme riskini azalttığı için toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına hizmet eder. Veri portalları ilgili yayınlara, istatistiki veritabanlarına ve toplumsal cinsiyet istatistikleriyle ilgili diğer önemli veri kaynaklarına erişimi kolaylaştırırken; veri sınırlılıkları, kavramlar, sınıflandırmalar, yöntemler ve standartlara dair güncel gelişmelerle ilgili bilgilendirici ve eğitici materyaller sağlar.

### **Kutu 27 Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerine İlişkin Seçilmiş Veri Portallarından Örnekler**

**Birleşmiş Milletler Kadın Birimi Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veri Portalı (Women Count):**<sup>65</sup> 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında beşinci hedef olarak yer alan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının izlenmesi için gerekli olan toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretiminin teşvik edildiği ve tüm ülkelerde mevcut olan verilerin sunulduğu kapsamlı bir veri portalıdır.

**Birleşmiş Milletler Kadın Birimi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Değerlendirme Portalı:**<sup>66</sup> Kadının güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesi için dünya genelinde yapılan çalışmalar hakkında değerlendirmelerin bulunduğu veri portalı. Bulguların paylaşılmasını ve değerlendirilmesini teşvik eden bir araç olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dair politika ve programların geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

**Küresel Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Programı (UNSD):**<sup>67</sup> Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü'nün Demografik ve Sosyal İstatistikler Birimi Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri programı kapsamında, BM bünyesinde yer alan diğer birimler, ILO, DB, UNECE ve EUROSTAT tarafından derlenen toplumsal cinsiyet istatistiklerini bir arada sunmayı amaçlamaktadır. Veri portalı üzerinden 52 Minimum Toplumsal Cinsiyet Gösterge Seti, zaman kullanımı istatistikleri, kadına yönelik şiddet istatistikleri için hazırlanan ayrı veritabanları üzerinden veriler ve diğer bilgiler sunmaktadır. Ayrıca veri portalında nüfus, ailede kadınlar ve erkekler, sağlık, eğitim, çalışma hayatı ve siyasal karar alma üzere toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesiyle ilgili temel konuları bölgeler ve ülkeler düzeyinde değerlendirmek amacıyla toplumsal cinsiyet istatistikleri, nitel ve nicel göstergeler portal üzerinden yayınlanmaktadır.

<sup>65</sup> <https://data.unwomen.org/women-count>

<sup>66</sup> <http://genderevaluation.unwomen.org/en>

<sup>67</sup> <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/gender/#data>



**Dünya Bankası Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veri Portalı:**<sup>68</sup> Demografi, eğitim, sağlık, ekonomik fırsatlar, kamusal hayat ve karar alma alanları gibi toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin ülkelere ve yıllara göre sunulduğu zengin bir veri portalıdır.

**Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri:**<sup>69</sup> Eğitim, istihdam, girişimcilik, sağlık ve kalkınma alanlarında OECD üye ülkeleri ile Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika ülkeleri için toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin istatistikler yer almaktadır.

<sup>68</sup> <http://genderstats.worldbank.org>

<sup>69</sup> <http://www.oecd.org/gender/data/>

## Bölüm 6: Veri Görselleştirme

Eğitim materyalinin bu bölümünde toplumsal cinsiyete duyarlı istatistiklerin toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili sosyal politikaların üretim süreçlerinde daha etkin ve etkili olabilmesi için hangi yöntemlerle ve nasıl görselleştirilmesi gerektiği üzerinde duracağız. Bu doğrultuda, toplumsal cinsiyet duyarlı veri görselleştirmenin amaçlarını

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili temel sorunlara dikkat çekmek,
- Kadınlar ve erkekler arasındaki karşılaştırmaları kolaylaştırmak,
- Geniş bir hedef kitleye erişmek,
- İleri analize ön açmak ve teşvik etmek,
- Daha fazla veri ve bilgi için merak uyandırmak

şeklinde sıralayabiliriz. Toplumsal cinsiyete duyarlı veri görselleştirme tablolar, grafikler ve şekiller aracılığıyla yapılmaktadır.

### **Kutu 28 Toplumsal Cinsiyet İstatistiklerinin Kullanıcı Dostu Bir Biçimde Sunumunda Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar**

- Tablo, grafik ya da şeklin sınırlı sayıda mesaj içerecek şekilde hazırlanması
- Görselle verilmek istenilen mesajların toplumsal cinsiyetle ilgili belirli bir konuya işaret etmesi
- Şekillerin açık ve net olması, başlıkların kolay ve anlaşılır olması
- Veri ve kategori etiketlerinin açık ve doğru olması
- Eksenlerin açık ve tutarlı bir şekilde aralıklandırılması
- Veri kaynaklarının açıkça belirtilmesi
- İyi bir tasarım yapılması
- Kadın ve erkek verisinin yan yana sunulması ve verinin kadınlar ve erkekler için aynı biçimde sunulmasında tutarlılık sağlanması
- Verinin vermek istediği mesajın hedef kitlesinin göz önünde bulundurulması (sayıların herkesin anlayabileceği şekilde daha rahat okunabilir olması için yuvarlanarak tam sayı olarak verilmesi, vb.)
- Veri etiketlerinin şekil ya da grafik içinde dikkat dağıtmaması için yer almaması
- İki boyutlu grafiklerin tercih edilmesi, anlaşılmayı zorlaştıracak ve karmaşıkları üçüncü bir boyutun eklenmemesi
- Grafik ya da tablonun kolay okunur ve anlaşılabilir olması için arkaplanlarında görsel kullanılmaması, sadelik ve basitliğin sağlanması

**Kaynak:** Feminist Data Visualization <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/955>

D'Ignazio ve Klein'a (2016) göre feminist veri görselleştirmenin altı temel ilkesi vardır: (1) kadın-erkek, Doğu-Batı, birey-toplum gibi ikilikleri yeniden düşünmek, (2) çoğulculuğu kucaklamak, (3) güç ilişkilerini incelemek ve güçlenme isteği oluşturmak, (4) bağlamı

dikkate almak, (5) duyguları ve duyguların cisimleşmiş hallerini meşrulaştırmak, (6) emeği görünür kılmak. Görselleştirmenin amacı sadece verinin ne söylediği değil, aynı zamanda verinin mevcut iktidar organları ve sistemlerle nasıl bağlantılı olduğunun da ortaya çıkarılması olmalıdır. Bu ilkelere göre veri görselleştirmelerinde kullanılan araçlardan bağımsız olarak tasarım aşamasında görseli oluşturanlar ve ortaya çıkacak görseli kullanacak kişileri dikkate alarak Kutu 29'da yer alan bazı soruların yanıtlarının verilmesi gereklidir.

## **Kutu 29 Feminist Veri Görselleştirme**

### **Kimler için Üretiliyor?**

- İdeal kullanıcı kim?
- Kimlerin sesleri temsil edildi, kimlerinki temsil edilmedi?
- Marjinal olarak etiketlense dahi kimlerin, hangi grupların bakış açıları içerilmedi, kategorilere dahil edilmedi?
- Görseller, sesleri kayıp olan duyulmayanlarla iletişime geçebiliyor mu?
- Verinin üzerinde birden fazla ve farklı yaklaşım ele alınabiliyor mu?
- Katılımcı bir yaklaşımla görselleştirme yapılabilir mi?
- Görselleştirme hedef grupların (son kullanıcı, kurum ya da kuruluş) güçlenmesine hizmet ediyor mu?
- Görsel için kullanılan metaverinin verilmesi mümkün mü?
- Veri okuryazarlık becerisi farklı düzeyde olan ama veri görselleştirmeye katkıda bulunmak istediğimiz kişi ya da gruplarla ortak işbirliği içerisinde ya da onların katkılarıyla nasıl çalışılabilir?

### **Kimler Üretiyor?**

- Tasarımcının ya da araştırmacının dünya görüşünü temsil ediyor mu?
- Tasarımcı ya da araştırmacılar arasında güç dağılımı nasıl?
- Kimin fikri ya da sesi önplanda ve neden?
- Veri görselleştirmeyi yapan kişiler kimlerdir? Teknik uzmanlar mıdır? Erkekler midir?

**Kaynak:** Feminist Data Visualization <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/955>

## Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Tabulasyonu

Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin yaygınlaştırılması amacıyla hazırlanan rapor, bülten ve sunumlarda üretilen verinin görselleştirilmesinin yanı sıra veri özetlerinin sunulduğu kapsamlı ve geniş tablolar kullanılmaktadır. Tablolarda, birden fazla değişken ve gösterge hakkında veri yer alabilir ve değişkenlerin farklı altgruplara göre kırılımları ve dağılımlarıyla ilgili bilgi sağlanır. Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin sunulmasında kullanılan tablo türlerini iki ana grupta sınıflandırabiliriz: (1) metin tablolarının rapor metninin ana gövdesi içerisinde yer aldığı kısa ve dar kapsamlı olan tablolar, (2) raporların ana metinden ayrı bir bölümde, genellikle ekler kısmında yer alan uzun ve kapsamlı tablolar. İlk grupta yer alan tablolar genellikle metin içerisinde vurgulanan bir konuyu desteklemek üzere hazırlanır.

Rapor içerisinde birçok sayıyı metine dönüştürüp sunmak yerine, çarpıcı bulguları ve toplumsal cinsiyet temelli farklılıkları az ve öz biçimde sunmak amacıyla bu tablolar tercih edilmektedir.

### Örnek 23

**5.4 Cinsiyet, yaş grubu ve öğrenim durumuna göre evlilik kararı, 2016**  
Decision of marriage by sex, age group and educational status, 2016  
[15+ yaş-age]

	(%)						
	Toplam Total	Kendi kararım, ailemin rızasıyla My decision with the approval of my family	Kendi kararım, ailemin rızası dışında My own decision without my family's consent	Görücü usulü, kendi rızamla Arranged marriage my decision	Görücü usulü, kendi görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla Arranged marriage with the decision of my family without taking my opinion	Kaçma/ kaçırılma Eloping/ being eloped	Diğer Other
<b>Türkiye-Turkey</b>	100,0	30,2	2,5	47,8	12,1	7,0	0,4
<b>Cinsiyet-Sex</b>							
Erkek-Male	100,0	33,8	2,5	47,8	9,0	6,5	0,3
Kadın-Female	100,0	27,1	2,6	47,8	14,8	7,3	0,4
<b>Yaş grubu-Age group</b>							
15-19	100,0	20,7	1,7	51,0	4,1	22,5	-
20-24	100,0	38,4	2,6	42,5	3,7	12,7	0,1
25-29	100,0	51,7	3,6	33,8	3,9	6,7	0,3
30-34	100,0	48,5	3,0	36,8	5,2	6,2	0,3
35-39	100,0	37,6	3,2	44,8	6,9	7,3	0,2
40-44	100,0	30,4	2,5	51,2	8,7	7,1	0,1
45-49	100,0	27,6	2,1	52,9	11,2	5,6	0,5
50-54	100,0	23,4	2,4	53,0	14,4	6,6	0,2
55-59	100,0	20,5	2,5	54,0	16,2	6,2	0,7
60-64	100,0	19,4	2,1	52,8	18,0	7,0	0,7
65+	100,0	13,9	1,7	51,5	24,8	7,6	0,6
<b>Öğrenim durumu-Educational status</b>							
Bir okul bitirmedi-No school completed	100,0	10,6	1,4	52,1	26,5	7,9	1,5
İlkokul-Primary school	100,0	19,8	2,0	56,7	13,0	8,2	0,3
İlköğretim/Ortaokul veya mesleki ortaokul Primary education / Junior high school or vocational junior high school	100,0	32,6	2,8	47,7	6,9	10,0	0,0
Lise,Mesleki veya teknik lise High school or vocational high school	100,0	48,2	3,6	38,1	5,1	5,1	0,0
Yüksekokul, fakülte, üniversite, yüksek lisans/doktora Higher education school, faculty, master/doctorate	100,0	67,1	4,3	24,8	2,9	0,9	0,0

TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2019  
Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016  
- Bilgi yoktur.

TurkStat, Gender Statistics, 2019  
Source: TurkStat, Family Structure Survey, 2016  
- Denotes magnitude null.

**Kaynak:** 2019 TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri

Örnek 23'te sunulan tabloda, kadın ve erkek alt alta satırlarda sunulmuş farklılıkların açık bir biçimde gösterilmesi amaçlanmıştır.

Aşağıdaki tabloda istihdam edilen kadınların ve erkeklerin çalıştıkları sektörlere göre dağılımları arasındaki farklılıkları incelemek için sayılar yan yana sütunlarda gösterilmiştir.

## Örnek 24

**Tablo 1-6 İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (%), 2013**

		Kadın		Erkek	
		Bin Kişi	(%) Pay	Bin Kişi	(%) Pay
	<b>Toplam</b>	<b>7 641</b>		<b>17 883</b>	
<b>Tarım</b>	Tarım, hayvancılık, balıkçılık vd.	2 826	37.0	3 189	17.8
	Madencilik ve taş ocakçılığı	3	0.0	102	0.6
<b>Sanayi</b>	İmalat	1 086	14.2	3 547	19.8
	Elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon	20	0.3	198	1.1
	<b>Toplam</b>	<b>1 109</b>	<b>14.5</b>	<b>3 847</b>	<b>21.5</b>
<b>İnşaat</b>	İnşaat	62	0.8	1 720	9.6
	Toptan ve perakende ticaret	785	10.3	2 733	15.3
	Ulaştırma ve depolama	77	1.0	1 075	6.0
	Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	284	3.7	1 025	5.7
	Bilgi ve iletişim	68	0.9	187	1.0
	Finans ve sigorta faaliyetleri	129	1.7	159	0.9
	Gayri-menkul faaliyetleri	33	0.4	153	0.9
<b>Hizmetler</b>	Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	205	2.7	348	1.9
	İdari ve destek hizmet faaliyetleri	335	4.4	685	3.8
	Kamu yönetimi ve savunma	235	3.1	1 226	6.9
	Eğitim	623	8.2	625	3.5
	İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	558	7.3	300	1.7
	Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	26	0.3	95	0.5
	Diğer hizmet faaliyetleri	287	3.8	518	2.9
	<b>Toplam</b>	<b>3 645</b>	<b>48</b>	<b>9 129</b>	<b>51</b>

**Kaynak:** Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadın İşgücü Profili İstatistiklerinin Analizi 2014, <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/355>

Verinin kategoriler arasında çok fazla farklılaşmadığı ya da verinin farklılaşmadığı durumlarda grafik yerine tablo kullanmak verinin mesajını daha net verebilir. Toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretim süreçleri kadar, elde edilen verilerin görselleştirilmesinde de toplumsal cinsiyete duyarlı olmanın yol ve yöntemlerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

## Grafikler ve Şekiller

Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin en güçlü ve en etkin görselleştirilmesi grafikler ve şekiller aracılığıyla yapılmaktadır. Grafikler toplumsal cinsiyete duyarlı verideki eğilimleri, örüntüleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri özetler. Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin raporlanmasında grafikler ve şekiller toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dair verilmek istenen ana mesajı örneklendirerek güçlendirir; hedef kişi ve grupların ilgisini çekmeye ve yayının devamının dikkatle okunmasına öncülük eder. Grafikler ve şekiller, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin okunmasında özellikle kadın ve erkek arasında vurgulanmak istenen farklılıkların hızlı ve kolay bir biçimde anlaşılmasını sağlar.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veriyi grafik ya da şekil olarak görselleştirirken:

- Grafiğin/şeklin kolay olmasına ve çok karmaşık olmamasına,
- Verinin mesajını değiştirmeden veriyi göstermesine,
- Verideki eğilimleri ya da farklılıkları açık bir şekilde göstermesine,
- Göz algısı ile oynamadan veriyi düzgün yansıtmasına (kadın ve erkekler için ayrı ayrı grafikler içeren bir şekilde grafiklerin eksen aralıklarının her iki grafikte de aynı olması gibi) dikkat edilmelidir.

İkincil kaynaklardan elde edilen grafiklerde görselleştirilen verilerin künyesi hakkında detaylı bilgi sahibi olmak grafiği doğru okumak için önemlidir. Metaveri ölçülen kavramı ya da tanımlamaları, örneklem, zaman gibi bilgileri sunduğu için grafikte özetlenen veriler daha doğru biçimde yorumlanır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veri görselleştirme için çeşitli grafik ve şekil tipleri vardır. En sık kullanılan şekil/grafik tipleri olarak çizgi grafikler, çubuk grafikler, yaş piramitleri, nokta grafikleri, dilim grafikleri, serpmme grafiği ve haritaları sıralayabiliriz.<sup>70</sup> Bunlar arasından doğru olan grafik tipinin belirlenmesi öncelikle analiz edilip raporlanan verinin türüyle doğrudan ilişkilidir. İstenilen mesajın verilmesi ve yaygınlaştırılması için kullanılacak basılı kitap ya da elektronik materyaller gibi araçlar da tercih edilecek şekil/grafik tipine karar vermede etkilidir.

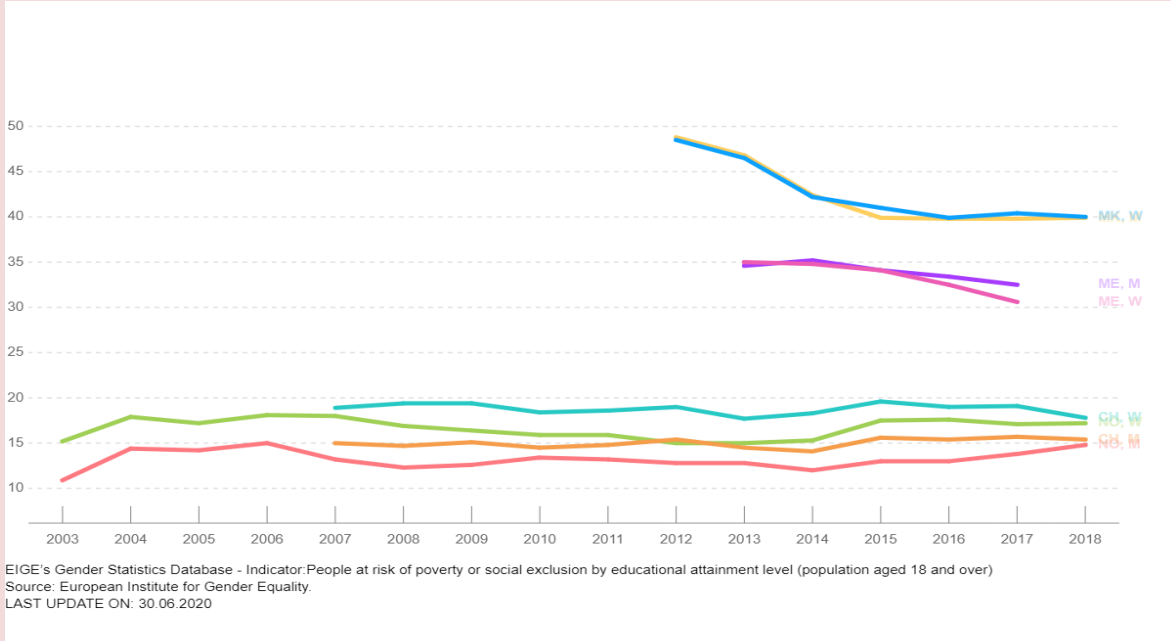
<sup>70</sup> Yakın zamanda Türkçeye çevirilen "Data Visualisation Catalogue" (Veri Görselleştirme Kataloğu) farklı şekil ve grafik türleri açısından incelenebilir: <https://datavizcatalogue.com/TR/>

## Çizgi Grafikler

Çizgi grafikler farklı türdeki nicel verinin mekâna, zamana ya da başka bir değişkene göre seyrini ve farklılaşmasını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet istatistiğinin zaman içerisindeki değişiminin görselleştirilmesi isteniyorsa zaman serilerine uygun ve çizgi grafiklerin bir alttürü olan kartezyen grafik kullanılabilir. Kartezyen grafiklerde yatay eksen (x) zaman değişkeni (gün, ay, yıl, dönem, mevsim, vb. gibi ölçme düzeylerinde) yer alırken dikey eksen (y) analiz edilen toplumsal cinsiyet istatistiği yer alır ve bu istatistiğin aldığı değerlerdeki artma, azalma, durağanlık gibi farklılaşma durumları açık bir şekilde ortaya çıkar. Örnek 25, Avrupa ülkelerinde 18 yaş ve üzeri nüfusta eğitim durumuna göre yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinin 2003-2018 yılları arasındaki değişimini göstermektedir. Grafiğin y ekseninde yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinin yüzdeler üzerinden verisi sunulurken, x ekseninde yıllar yer almakta ve grafik içinde farklı renkte olan çizgiler farklı ülkelerdeki eğilimleri göstermektedir.

### Örnek 25 Çizgi Grafik

**Şekil 1** 18 Yaş ve Üzeri Nüfusta Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski

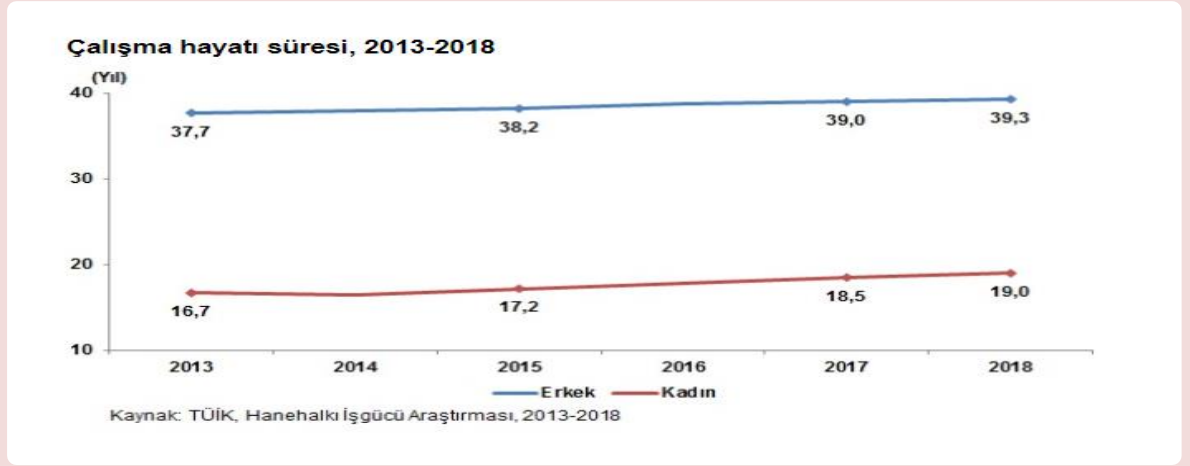


**Kaynak:** EIGE Gender Statistics Database, 2020

Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin çizgi grafiklerle görselleştirilmesine örnek olarak TÜİK İstatistiklerle Kadın, 2019 bülteninde yer alan kadınların ve erkeklerin son beş yılda yaşamları boyunca çalışma sürelerinin özetlendiği grafik verilebilir.

## Örnek 26 Çizgi Grafik

Şekil 2 Kadınlar ve Erkekler için Çalışma Hayatı Süresi, 2013-2018



**Kaynak:** TÜİK İstatistiklerle Kadın, 2019 Haber Bülteni,  
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33732>

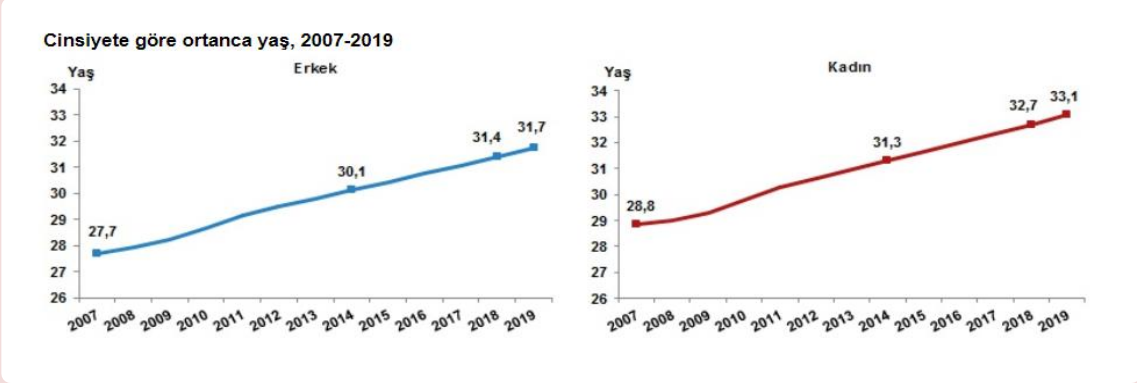
Çizgi grafiklerle yapılan veri görselleştirme, kadınların çalışma hayatı sürelerinin erkeklere kıyasla daha düşük olduğunu ve çalışma süresi açısından kadın-erkek arasındaki farkın son beş yılda değişmediğini belirgin bir şekilde göstermektedir.

Kadınlar ve erkeklere dair istatistikleri tek bir grafik üzerinde göstermek yerine iki ayrı grafikte karşılaştırmalı biçimde göstermek tercih edilebilir. Bu durumda dikkat edilmesi gereken nokta iki grafikte de her bir eksen için alt ve üst değerlerin ve değerler arasındaki aralıkların aynı olmasıdır. Aksi takdirde, iki grafiğin karşılaştırılması doğru olmayacağından, verinin yanlış yorumlanması söz konusudur. Örneğin, ADNKS kayıtlarına göre, 2007-2019 yılları arasında Türkiye'de yaşayan kadınlar ve erkekler için ortalama yaşlardaki değişim ayrı grafiklerde gösterilmiştir. Örnek 27, 2019 yılında erkeklerin yarısının 31,7 yaşından büyük, kadınların yarısının ise 33,1 yaşından büyük olduğunu göstermektedir. Ayrıca, grafiğe bakarak, son 12 yılda erkeklerin ortalama yaşının 27,7'den 31,7'ye, kadınların ise 28,8'den 33,1'e yükseldiğini söyleyebiliriz.



## Örnek 27 Çizgi Grafik

### Şekil 3 ADNKS 2019 Kadın ve Erkeklerin Ortanca Yaşlarındaki Değişim



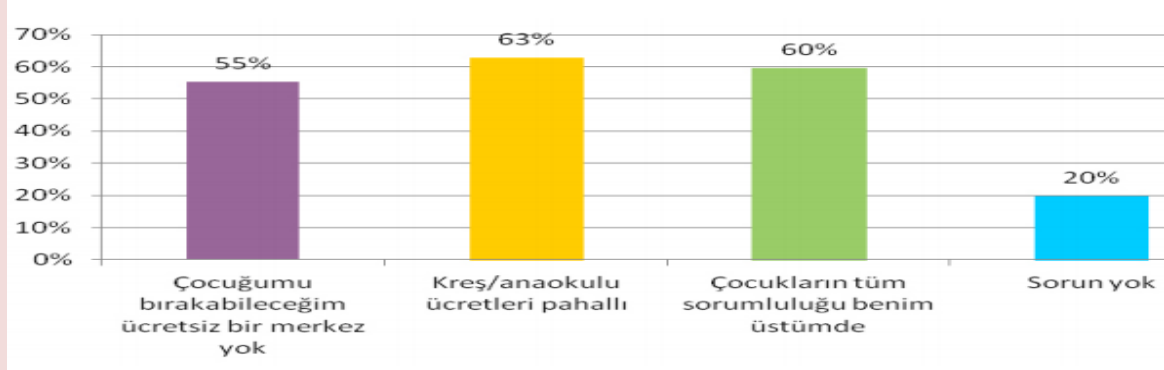
**Kaynak:** TÜİK İstatistiklerle Kadın, 2019 Haber Bülteni,  
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33732>

## Çubuk (Sütun) Grafikler

Gruplanmış ya da kümelenmiş çubuk grafikler kadınlar ve erkeklere özgü belirli özellikleri aynı anda sunarak karşılaştırmayı kolaylaştırır. Hem yatay hem de dikey çubuk grafikler toplumsal cinsiyet istatistiklerinin raporlanmasında oldukça yaygın biçimde kullanılmaktadır. Çubuk grafiklerin temel özelliği verinin sayısal değeri arttıkça çubukların da yüksekliğinin artmasıdır. Teknik olarak çubuk grafik oluşturulurken analiz edilen değişkenin frekans dağılımına göre kategorilerin aldığı değerler yatay/dikey ekseninde yan yana etiketlenir ve her bir kategoriye karşılık gelen sayı ya da oranla eşleştirilir. Çubuk grafikleri çok farklı toplumsal cinsiyet istatistiklerini görselleştirmek için kullanabiliriz. Örneğin, KEİG platformu tarafından yürütülen "Mamak'ta Yaşayan Kadınların Gündelik Hayatlarına Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Tuzluca Örneği" araştırmasında, kadınların çocuk bakımıyla ilgili en sık karşılaştıkları problemlerin verileri çubuk grafik kullanılarak görselleştirilmiştir.

### Örnek 28 Çubuk Grafik

Şekil 4 Katılımcıların Çocuk Bakımıyla İlgili Görüşleri



**Kaynak:** KEİG (2016). Mamak'ta Yaşayan Kadınların Gündelik Hayatlarına Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Tuzluca Örneği. Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi ve Kadın Eğitim ve İstihdam Derneği (KEİD). (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1351>)

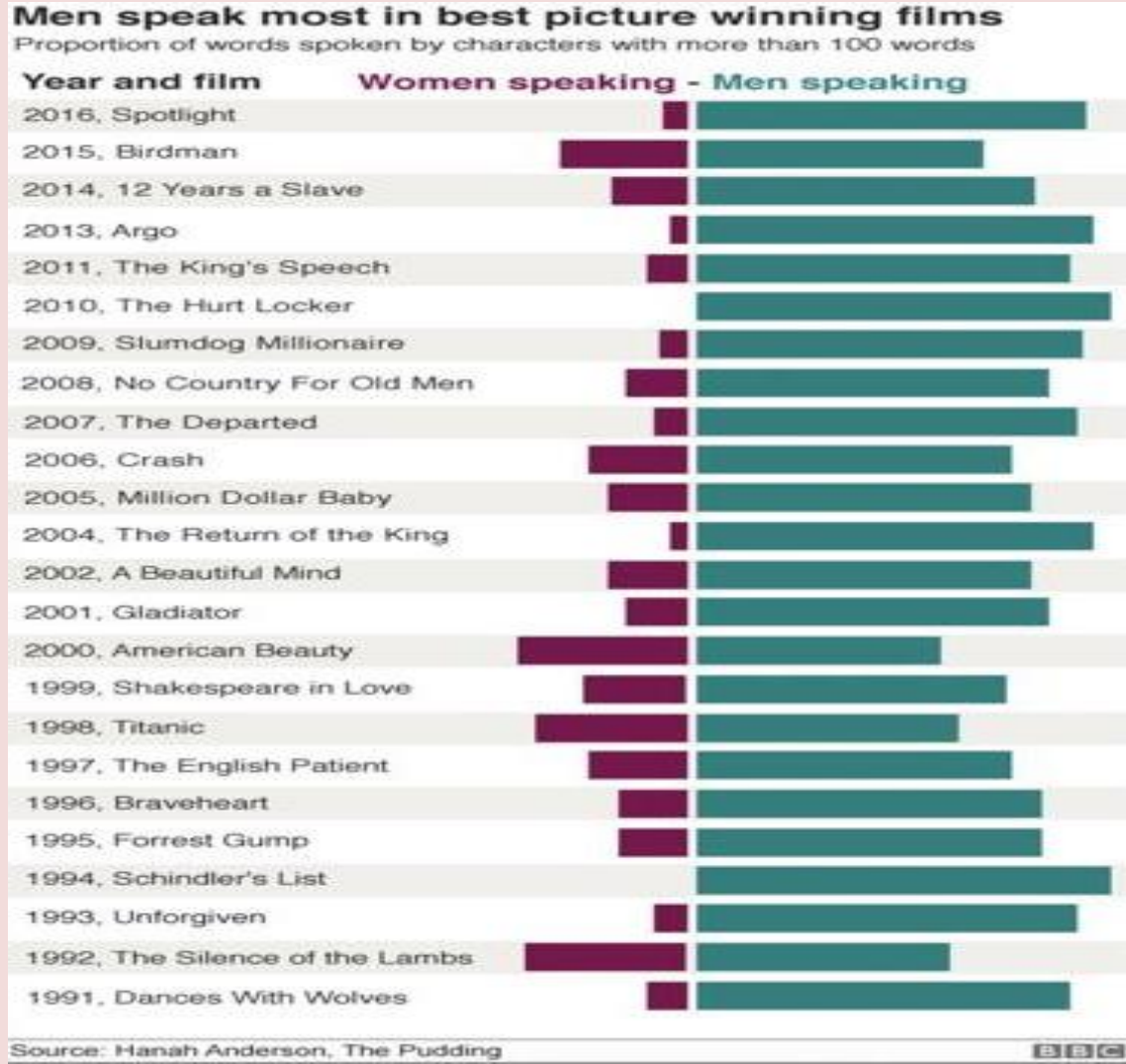
Grafiğe göre, her beş kadından biri sorun yaşamadığını belirtirken, kreş/anaokulu ücretlerinin pahalı olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 63, çocuklarını bırakabilecekleri ücretsiz bir merkez olmadığını ifade edenlerin oranı da yüzde 55'tir.

Çubuk grafiklerde, kategorilerin çubukların altında açıkça yazılması karşılaştırma yapılmasını kolaylaştırır. Çubuk grafikleri oluştururken, görsel tasarımlarda yapılan değişiklikler grafiği gereksiz bir şekilde karmaşıklaştırabilir; verinin anlattığı temel hikâyeyi değiştirmese de karmaşık görüntü potansiyel olarak yanlış yorumlamaya neden olabilir. Yatay çubuk grafikler, bir ülkenin bölgeleri gibi kategori sayısının fazla olduğu ya da kategori isimlerinin uzun olduğu durumlarda tercih edilmektedir. Şekil 5, son 27 yılda en iyi

film dalında Oscar ödülü kazanmış filmlerde 100 kelimedenden fazla konuşması olan kadın ve erkek oyuncuların film süresince konuşma sürelerini yatay çubuk grafikte göstermektedir.

### Örnek 29 Yatay Çubuk Grafik

Şekil 5 Güncel Filmlerde Cinsiyet Eşitliği, 1991-2016



**Kaynak:** <http://www.skdturkiye.org/esit-adimlar/guncel/filmlerde-cinsiyet-esitligi>

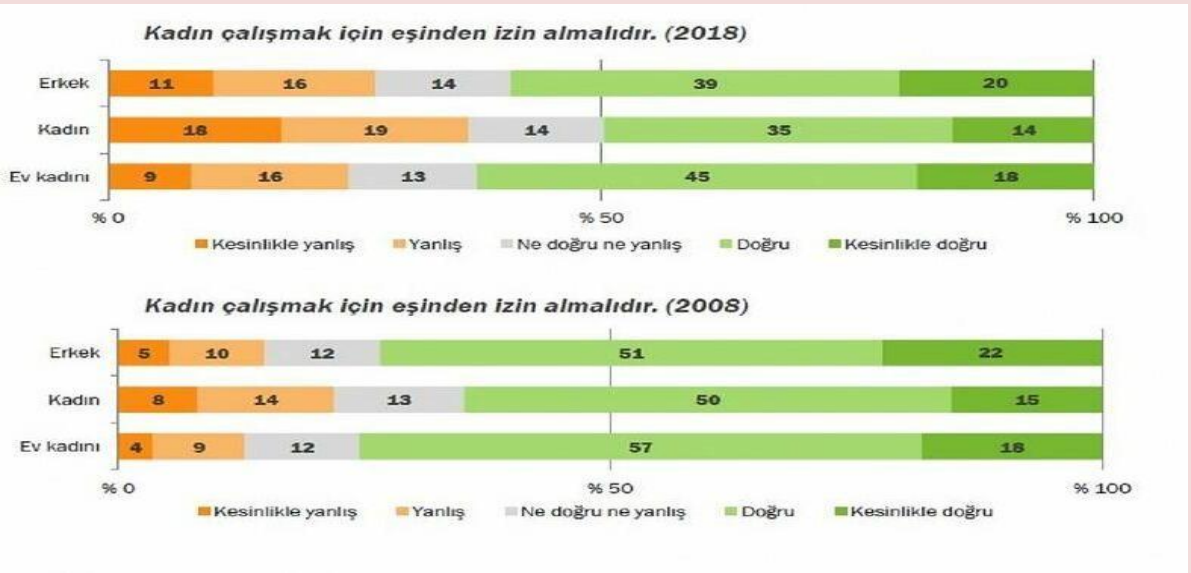
Analiz edilmek istenen değişkenin birden fazla veriyle ilişkisini özetlemek ve görselleştirmek için yığılaştırılmış çubuk grafikler kullanılabilir. Örneğin, ölüm nedenlerine göre kadın ve erkeklerin ölüm oranları ya da farklı okul türlerine göre okula devam oranlarının kız ve erkek öğrenciler arasındaki dağılımı yığılaştırılmış çubuk grafiklerle görselleştirebilir. Yığılaştırılmış çubuk grafikler, özellikle değişken kategorilerinin toplamının 100 olduğu verileri görselleştirmek için en etkili grafik türlerinden birisidir.

Yığılaştırılmış çubuk grafikleri kullanırken en sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biri, bir çubukta üçten fazla bölüm olduğunda diğer çubuklarla karşılaştırılmasının zorluğu, bir ya

da daha fazla kategorinin ölçek üzerinde görünemeyecek derecede kısa kalmasıdır. Şekilde KONDA'nın hayat tarzları üzerine yaptığı kamuoyu araştırmaları sonucunda, son 10 yılda "kadın çalışmak için eşinden izin almalıdır" ifadesiyle ilgili görüşlerin değişimi yığılaştırılmış çubuk grafikte görselleştirilmiştir. Bu veriye göre hem kadın hem de erkek katılımcılar arasında kadının çalışmak için izin alması gerektiğini düşünen (kesinlikle doğru ve doğru) kişilerin yüzdesi zamanla azalmıştır.

### Örnek 30 Yığılaştırılmış Çubuk Grafiği

Şekil 6 Kadının Çalışmak için Eşinden İzin Almasına Dair Görüşler, 2008-2018



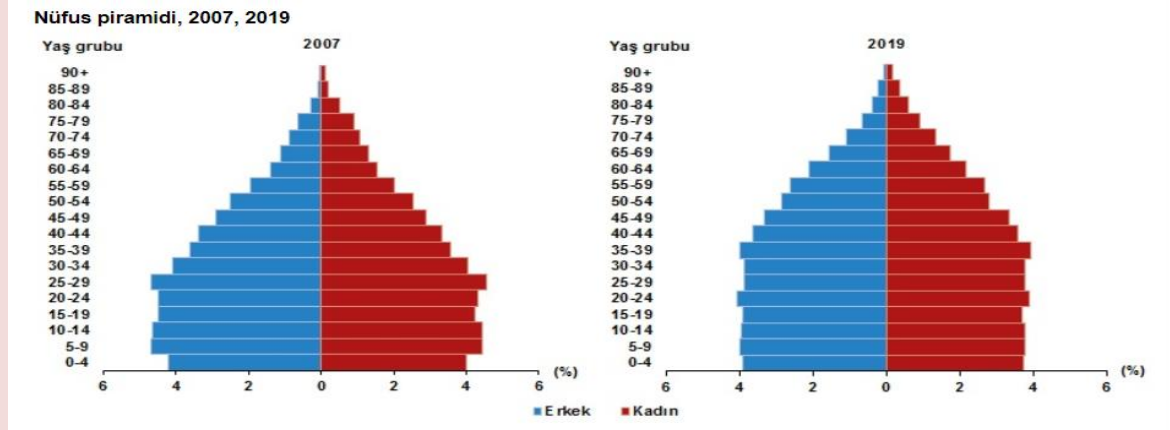
**Kaynak:** Konda Toplumsal Cinsiyet Raporu,  
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/919>

## Yaş Piramitleri

Yaş yapısını açıklamak ve zaman içindeki değişimini özetlemek için kullanılan bir çubuk grafik örneğidir. Nüfus piramitlerinde kadınlar veya erkeklerin belirli yaş gruplarında daha çok yer aldığını vurgulamak için sayılar yerine yüzdeler kullanılır. TÜİK ANDKS 2019 sonuçlarına göre Türkiye'nin yaşlanan nüfus yapısı, 2007 yılına kıyasla, 5-9 ve 10-14 yaş gruplarında hem oğlan ve kız çocukların sayılarının azalmasından hem de orta yaş ve üzeri yaş gruplarında yer alan kadın ve erkek sayılarının artmasından anlaşılmaktadır.

### Örnek 31 Yaş Piramidi

#### Şekil 7 ADNKS 2019 Türkiye Nüfus Piramidi (2007-2019)



**Kaynak:** TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

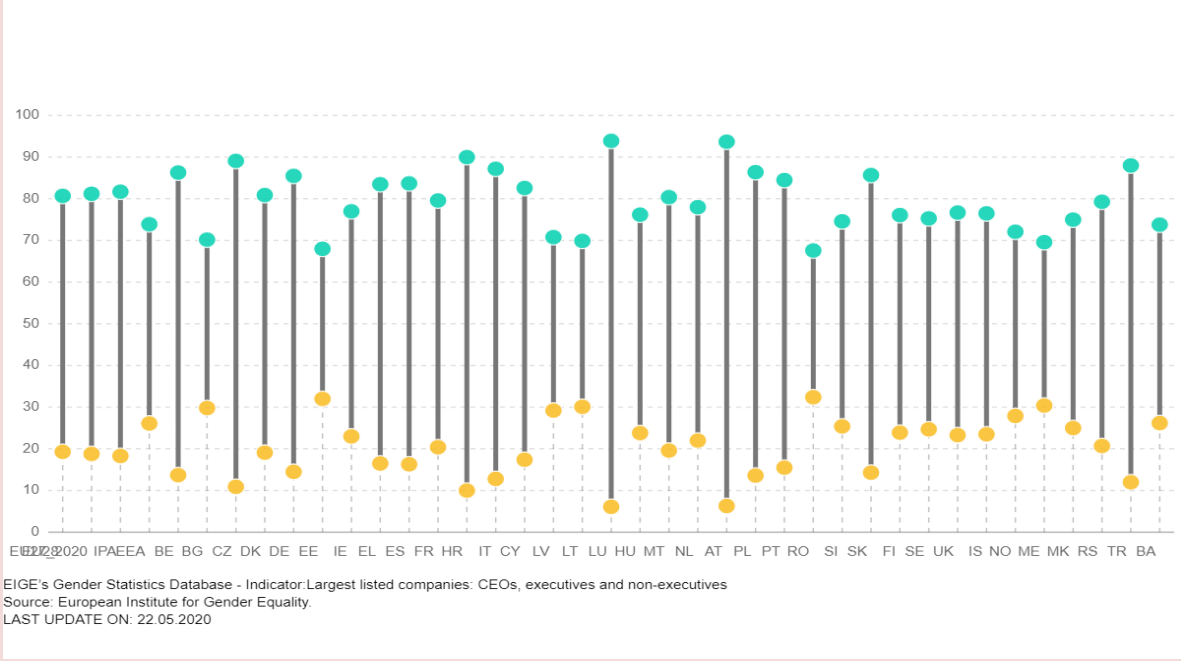
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33705>

## Nokta Grafikleri

Çok fazla kategorinin ya da veri noktasının olduğu durumlarda toplumsal cinsiyet istatistiklerini görselleştirmek için tercih edilmektedir. Çubukların genişliği daralacağı ve yorumlaması zor olacağı için, çubuk grafiklerin yerine nokta grafikleri kullanılır.

### Örnek 32 Nokta Grafiği

**Şekil 8** Büyük Şirketlerin CEO veya Yönetici Düzeyinde ya da Yönetici Statüsü Olmadan Karar Alma Yetkisi Olan Organlarında Kadın ve Erkek Dağılımı



**Kaynak:** EIGE Gender Statistics Database, 2020

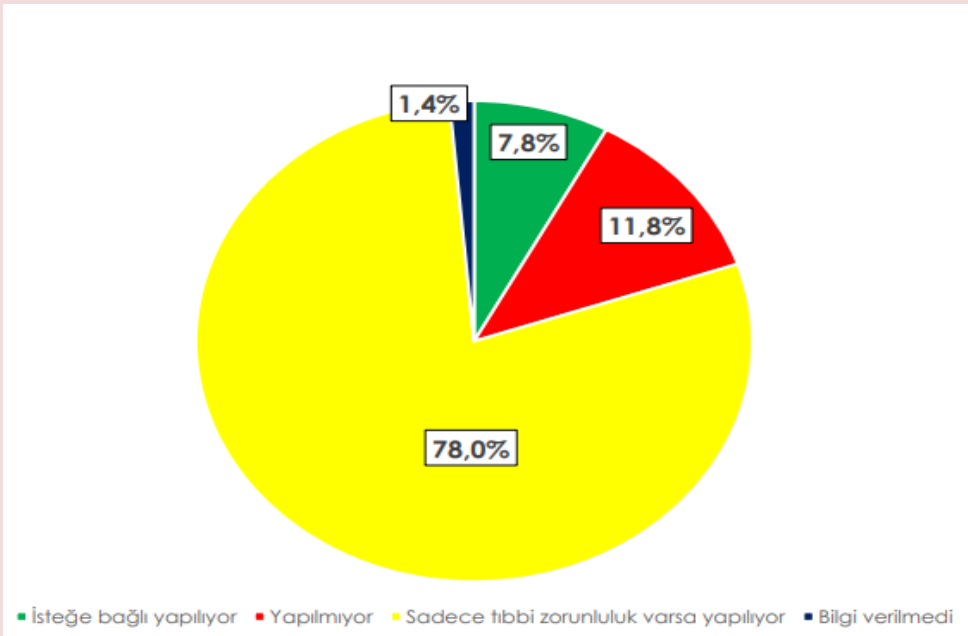
Nokta grafikler aracılığıyla çok fazla bilgi karışıklık olmadan basit bir şekilde özetlenebilir ve analize tabi değişkenin türüne göre dik ya da yatay şekillerde hazırlanabilir. Şekil 8'de Avrupa ülkelerinde 100'den fazla çalışanın olduğu büyük şirketlerin CEO, yönetici ya da yönetici statüsü olmadan karar alma yetkisi olan organlarında kadın ve erkek oranları nokta grafiğiyle görselleştirilmiştir. Grafiğe göre, Estonya, Romanya gibi ülkelerde kadınların iş sektöründe karar alma mekanizmalarına katılımı daha yüksek ve kadın-erkek arasındaki fark daha az iken, Lüksemburg, Avusturya ve Türkiye'de büyük şirketlerin karar alma organlarında kadın-erkek oranları arasındaki fark dikkat çekici biçimde yüksektir.

## Pasta (Dilim) Grafikleri

Az sayıda kategorinin yüzde dağılımlarını göstermekte ve kolay bir şekilde karşılaştırılabilirlikleri için çubuk grafiklere alternatif olarak kullanılmaktadır. Pasta grafikleri her bir kategoriye ait verinin ağırlığını göstermek için bir dairenin dilimlere ayrılmasıyla oluşturulur ve genişliği büyük olan paylar frekansı daha yüksek olan kategorileri gösterir. Pasta grafiklerde beşten fazla kategorinin grafikte kullanılması grafiğin okunmasını zorlaştırmaktadır.

### Örnek 33 Pasta (Dilim) Grafik

Şekil 9 Kadın Doğum Bölümüne Sahip Kürtaj Hizmeti Veren Devlet Hastaneleri



Kaynak: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1219>

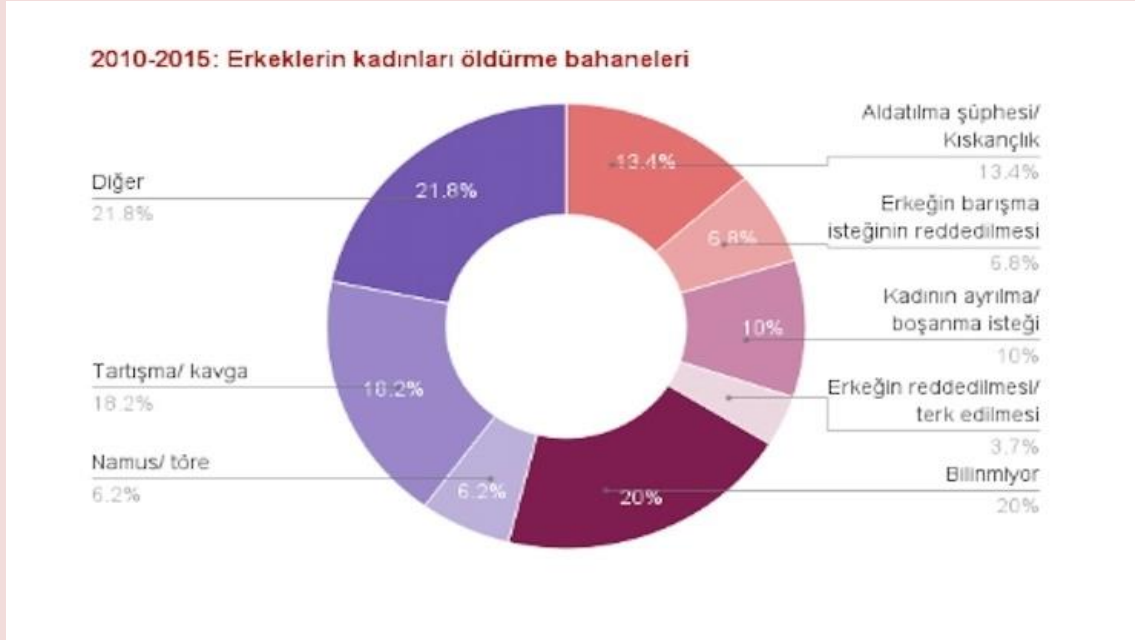
Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Merkezi'nin 2016'da yayımladığı Yasal Ancak Ulaşılabilir Değil: Türkiye'deki Devlet Hastanelerinde Kürtaj Hizmetleri başlıklı raporun sonuçlarına göre, kadın doğum bölümüne sahip ve kürtaj hizmeti veren devlet hastanelerinin yüzde 78'inde kürtaj tıbbi zorunluluk olduğu takdirde yapılırken, sadece yüzde 8'i isteğe bağlı kürtaj hizmeti vermektedir. Son dönemde veri görselleştirme araçlarının zenginleşmesiyle pasta grafikleri farklı biçimlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

## Halka (Donut) Grafikleri

Pasta (dilim) grafiklerine nazaran daha çok tercih edilmektedir.

### Örnek 34 Donut (Halka) Grafik

### Şekil 10 Erkeklerin Kadınları Öldürme Bahaneleri



**Kaynak:** <http://kadincinayetleri.org/>

Şekil 10'daki, 2010-2015 arasında yaşanan kadın cinayetlerinde erkeklerin eşlerini ya da birlikte oldukları kadınları öldürme gerekçelerinin dağılımını göstermekte olan bu grafiğe göre, bilinen nedenler arasında kıskançlık ilk bahane olarak erkekler tarafından dile getirilmektedir.

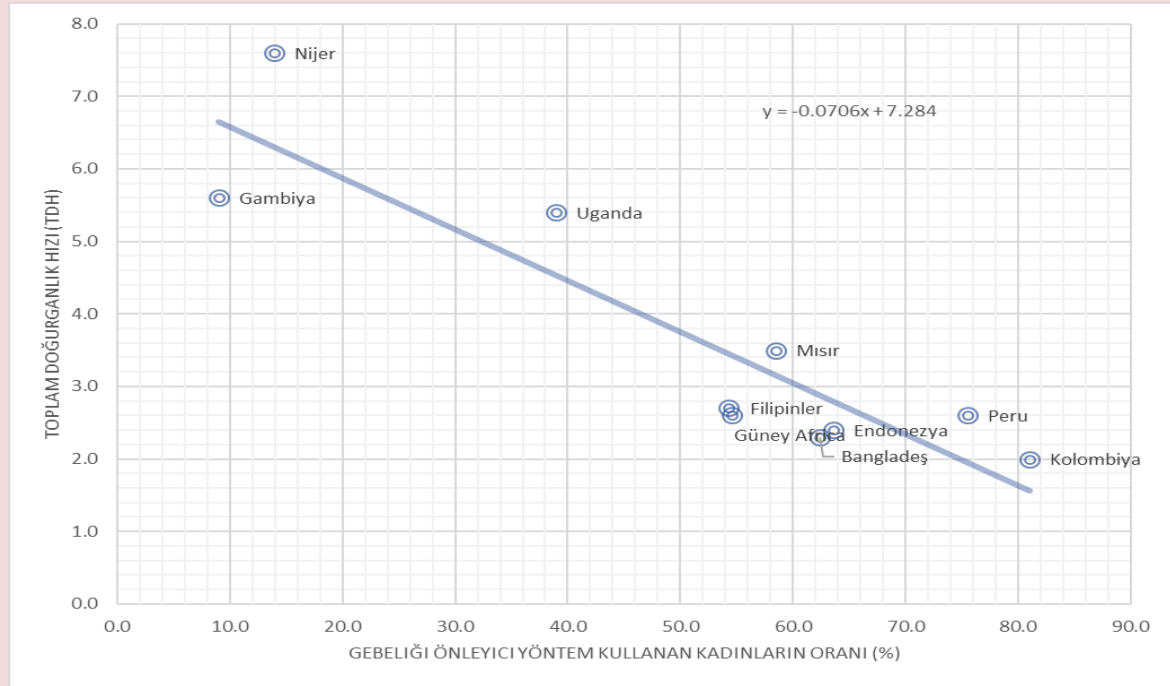


## Serpilme Grafikleri

İki nicel değişken arasındaki ilişkiyi göstermek için en sık kullanılan grafik tiplerinden biridir. Fazla sayıda bölge ve ülke gibi birçok veri noktasının görselleştirilmesi gerekli olduğunda oldukça kullanışlıdır. Serpilme grafikleri, ayrıca verideki uç değerleri ortaya çıkarmak amacıyla da kullanılır. Yatay ve dikey eksenlerde yer alacak değişkenler, analiz edilmek istenilen ilişkide bağımlı ya da bağımsız değişken olma durumuna göre belirlenir. Şekil 11'de dünyanın farklı kıtalarında yer alan ülkelerde gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve toplam doğurganlık hızı arasındaki ilişki serpilme grafiğiyle görselleştirilmiştir. Grafikte Nijer ve Gambiya gebeliği önleyici yöntem kullanan kadınların az olduğu ülkeler iken, toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülkelerdir. Öte yandan Kolombiya, Peru gibi Latin Amerika ülkelerinde gebeliği önleyici yöntem kullanan kadınlar çoğunlukta ve bununla ilişkili olarak toplam doğurganlık hızı düşük seviyededir. Serpilme grafiklerinde iki değişken arasındaki ilişki ve ilişkinin yönü özetlenmektedir.

### Örnek 35 Serpilme Grafiği

Şekil 11 Ülkelere Göre Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı ve Toplam Doğurganlık Hızı



Veri Kaynağı: DHS Statcompiler, <https://www.statcompiler.com/en/>

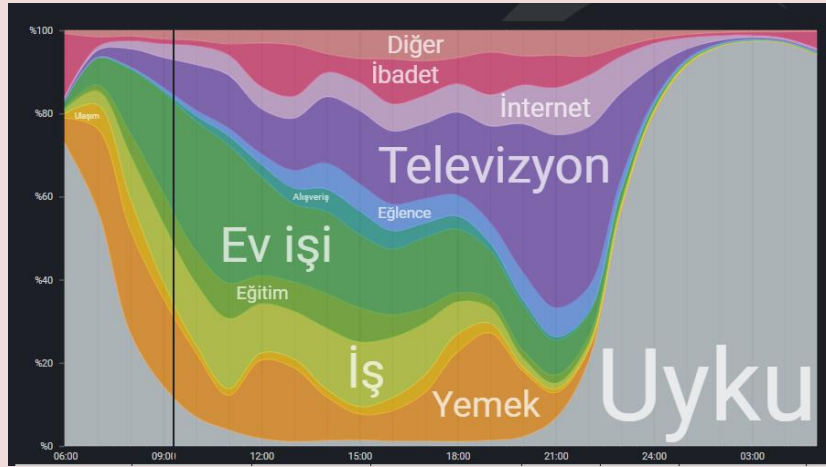
## Dalga Grafikler

Çoğunlukla zaman kullanımı araştırmalarından elde edilen veriyi görselleştirmek için kullanılmaktadır. Yatay eksende günün saatleri yer alırken, dikey eksende farklı renklerle gösterilen günlük yaşamsal faaliyetlere kişilerin ayırdıkları zamanın yüzdesi yer almaktadır. Örnekte KONDA tarafından yürütülen Türkiye'de Zaman Kullanımı araştırmasının sonuçları kadınlar ve erkekler için ayrı dalga grafiklerde gösterilmiştir. Şekil 12 incelendiğinde, Türkiye'de yaşayan 15 yaş üstü kadınların sabah saat 09.:00 ile akşam saat 18.00 arasında erkeklere kıyasla ev işine, televizyon izlemeye, alışveriş yapmaya ve ibadet etmeye harcadıkları zamanın daha fazla olduğu görülmektedir.

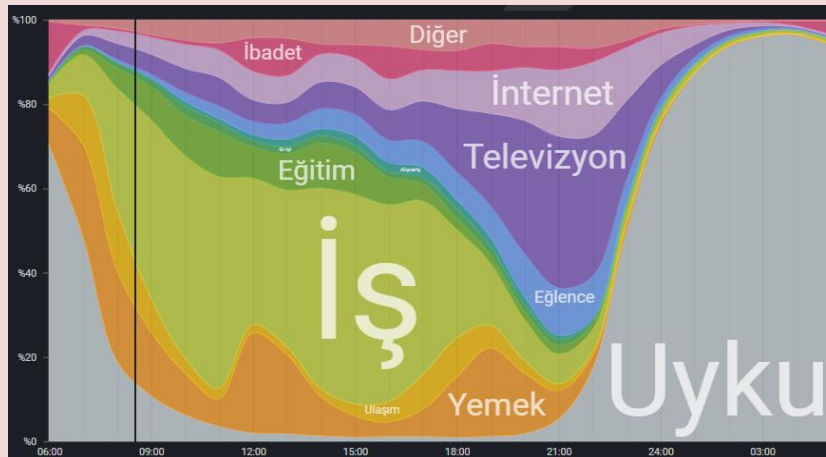
### Örnek 36 Dalga grafiği

**Şekil 12** Türkiye'de Kadınların ve Erkeklerin Bir Gün İçerisinde Yaşamsal Faaliyetlerine Ayırdıkları Zaman

#### Kadınlar



#### Erkekler



**Kaynak:** KONDA Türkiye'de Zaman Kullanımı

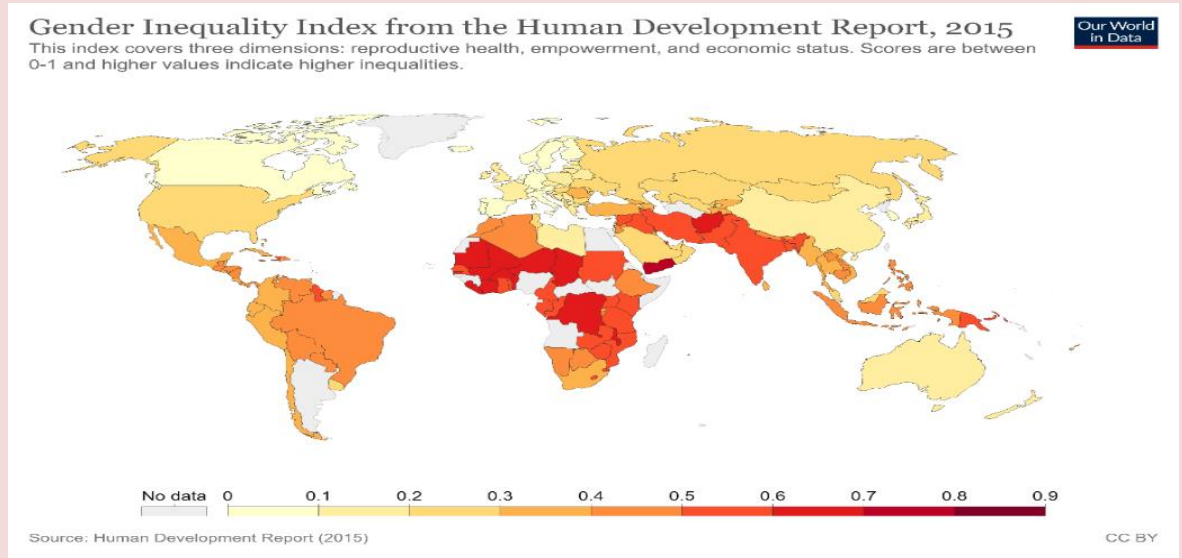
[https://interaktif.konda.com.tr/tr/zaman\\_kullanimi/konda\\_zaman\\_kullanimi.php](https://interaktif.konda.com.tr/tr/zaman_kullanimi/konda_zaman_kullanimi.php)

## Haritalar

Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin görselleştirilmesinde ve raporlanmasında haritalar bir değişkenin mekânsal ve coğrafi dağılımını ve örüntüleri ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Örneğin, bir ülke içinde farklı bölgelerin görünürlüğünü artırıp, ülke ortalamasından sapan ya da farklı olan verileri istatistiki bölgeler düzeyinde önplana çıkarmak amacıyla oluşturulabilir. Şekil 13, 2015 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Raporu'nda yer alan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nin dünya üzerinde aldığı değerleri göstermektedir. Haritadaki renkler açıktan koyuya doğru değiştikçe cinsiyet eşitsizliği de artmaktadır; buna göre Afrika, Ortadoğu bölgelerinde yer alan ülkelerde endeks değerleri oldukça yüksek iken, Kanada ve Kuzey Avrupa ülkelerinde eşitsizlik oldukça düşük düzeydedir.

### Örnek 37 Harita

#### Şekil 13 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, 2015



**Kaynak:** <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1178>



## Bilgi Notu Hazırlama

İngilizcesi *fact sheet* olarak tanımlanan bilgi notları toplumsal cinsiyete duyarlı verinin yaygınlaştırılmasında sıklıkla kullanılan ve belirli bir konuda gerçeği ortaya çıkarmaya yönelik bilgiler ve verilerden oluşan genellikle tek sayfalık kısa belgelerdir. Bilgi notu, toplumsal cinsiyet alanında belirli bir konunun etrafındaki tüm önemli bilgileri, sorunları, gerçekleri ve rakamları görsel bir şekilde metin, grafik, resim gibi öğelerin yardımıyla listeler. Bilgi notları aynı zamanda toplumsal cinsiyet temalarına özgü bilgiler, istatistikler, teknik veriler, merak edilen sorular, başvuru listeleri, eğitim materyalleri ya da "nasıl yapılır" sayfaları gibi konular üzerine odaklanarak hazırlanabilir. Bilgi notu hazırlanırken açık ve net olmaya, bütünlüklü ve anlaşılabilir olmaya dikkat edilmesi gerekir. Vurgulanmak istenen mesajlar ve bilginin çarpıcı olabilmesi için görsellerden yararlanılması ve bilgi notlarının ulaşması istenen hedef kitlenin net olarak tanımlanması gerekir.

### Kutu 30 İyi bir bilgi notunun olmazsa olmazları

- Mümkünse tek bir sayfa uzunluğunda
- Kısa ve öz bilgi
- Görsel açıdan ilgi uyandırıcı tablo, şekil, grafik ve madde işaretli metin
- Kolay okunan
- Savunuculuğu destekleyici nitelikte
- İletişim bilgilerini belge sonunda içeren



## Örnek 39 Bilgi Notu

### Şekil 15 EIGE Medya Kuruluşlarında Karar Vermede Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Bilgi Notu



## Advancing gender equality in decision-making in media organisations

**POLICY CONTEXT**

In December 1995, the European Council acknowledged the European Union's commitment towards the Beijing Platform for Action (BPfA) and expressed the intent to review its implementation across the Member States on a yearly basis. Adopted in 1995, the BPfA formally recognised the relationship between women and media as one of the major challenges for the achievement of equal opportunities for women and men in contemporary societies and defined, among its key objectives, increasing the level of women's participation and access to expression and decision-making in the media.

The European Parliament resolution on the follow-up to the Beijing Action Platform (2000/2020(INI)) underlined the need for a more gender balanced participation in all decision making levels in the mass media sector and therefore encouraged the media to take initiatives to attract more women journalists. The 2012 legislative proposal of the European Commission, *Directive on improving the gender balance among non-executive directors of companies listed on stock exchanges and related measures* might have a potential impact on the media sector.

In the process of the EU follow-up of the BPfA, the Irish Presidency of the Council of the EU (first half of 2013) chose to explore gender balance in decision-making in media organisations across the EU. On 21 June 2013, the Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council of Ministers of the European Union (EPSCO) adopted Conclusions on Women and the Media and took note of the first indicators prepared for the Irish Presidency on the basis of EIGE's report.

**FINDINGS**

EIGE's report for the Irish Presidency addresses the participation and access of women to expression and decision-making in media by analysing the proportion of women and men in decision-making posts in media organisations, both public and private, and the existence of internal policies to promote gender equality in organisations. Thus, the first EU level indicators to measure the progress of gender equality in media are introduced and presented in the report.

**Indicators on gender equality in decision making in media organisations**

- **Indicator 1.** Proportion of women and men in decision-making posts in media organisations in the EU
- **Indicator 2.** Proportion of women and men on the boards of media organisations in the EU
- **Indicator 3.** Policies to promote gender equality in media organisations

**Persistent gender inequalities in the media sector**

In spite of an increasingly favourable European legal and policy framework for the advancement of women, the overall progress of gender equality in the media sector is slow.

The findings reveal that the media sector in the EU Member States and Croatia continues to be male-dominated despite the fact that women make up nearly half the workforce and account for more than half tertiary level graduates for media related careers.

**Media-related area**



Source: Eurostat, 2010

Persistent patterns of inequality in the form of under-representation, glass ceiling to advancement of women and gender pay gap remain still firmly embedded within the media sector. Women and men continue to be segregated by different functions at different levels of importance and/or prestige (e.g., magazines vs newspapers), roles requiring different skills and competences (e.g., low representation in technical areas).

Given that it is precisely the media that foster a broad understanding of the complexities of gender equality among policy makers and the public, it is extremely relevant to address the structural and cultural aspects of gender inequality in media organisations.

**Women in decision-making in media organisations**

The proportion of women involved in top-level decision making in media organisations is still extremely low. This discrepancy manifests the prevailing gender inequality and exemplifies the waste of highly qualified and skilled human resources.

**Proportion of women and men in decision-making posts in media organisations in the EU- 27, 2012**



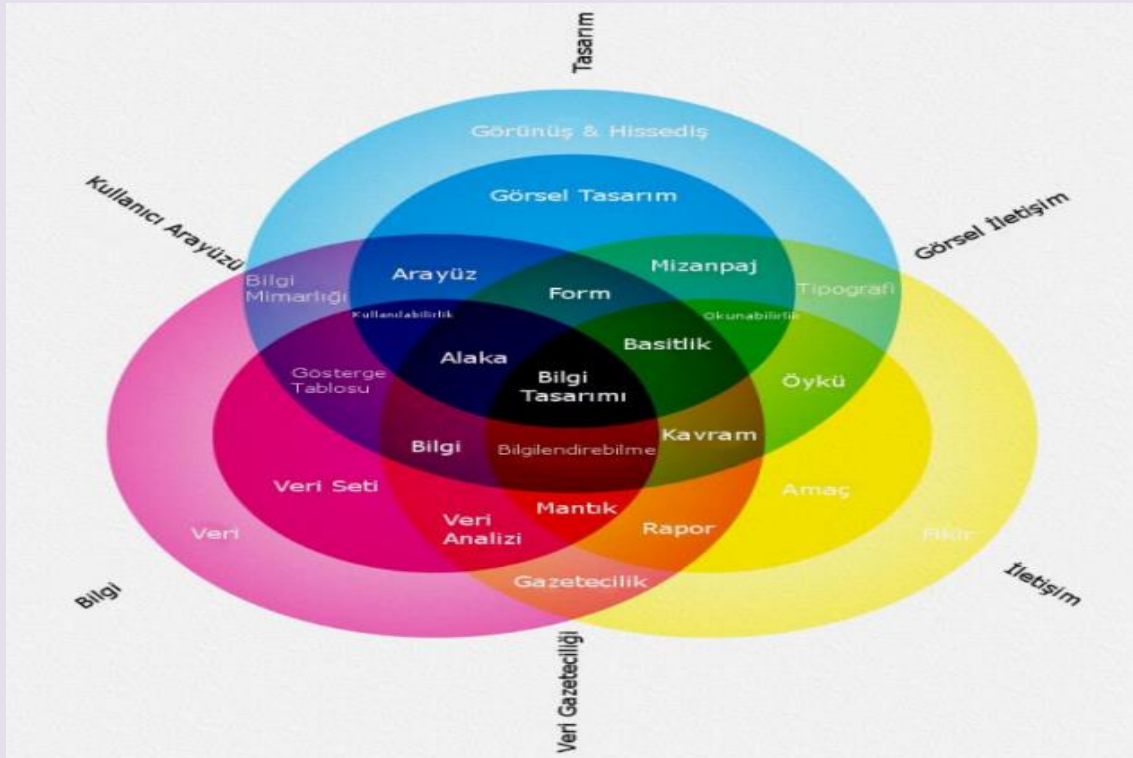
Source: Data from 96 media organisations in the 27 EU Member States, collected in July – September 2012.

**Kaynak:** <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Women-and-Media-Fact-sheet.PDF>

## İnfografik

Herhangi bir konuda bilgi ve verinin görsel olarak ifade edildiği tasarımlardır. İnfografiklerde veri, sayılar ve metin görselleştirilerek sunulur ve çeşitli görsel öğeler, şekil ve grafikler kullanılarak hedef kitleye verilmek istenilen mesajlar somutlaştırılır. İyi bir infografik görsel öğeleriyle ilgi çeker ve anlatılmak istenen konunun net bir şekilde anlaşılması için gerek veriler gerek metinler ve onları temsil eden görsel unsurlar sade bir biçimde sunulur. Toplumsal cinsiyete duyarlı verinin yaygınlaştırılmasında infografikler oldukça etkilidir; karmaşık, yoğun veri ve bilgileri sadeleştirerek kısa bir sürede tek bir materyalle fazla miktarda bilgi aktarımı sağlar. Uzun raporlara ya da sunumlara nazaran infografikler daha fazla akılda kalıcı ve anlatım biçimi açısından daha çarpıcıdır. İyi bir infografiğin temel unsurları Kutu 31'de özetlenmiştir.

### Kutu 31 İnfografiğin Temel Unsurları

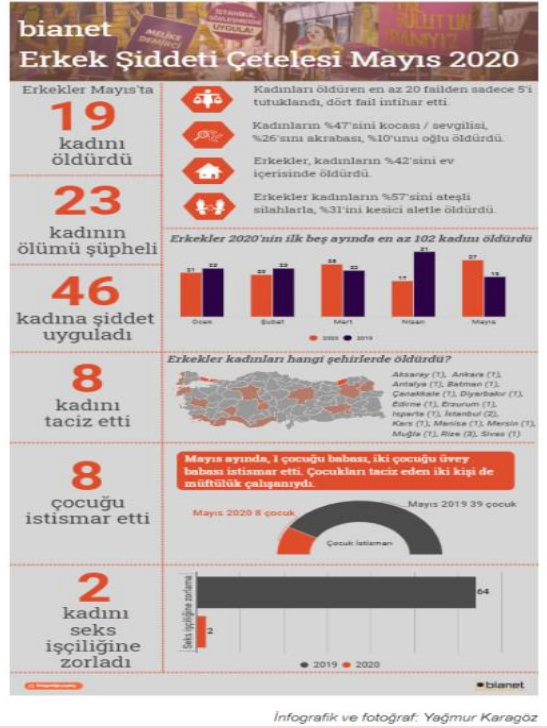


**Kaynak:** STGM. STÖ'ler İçin Sosyal Medya Eğitimi Materyali

Toplumsal cinsiyete duyarlı infografik hazırlarken öncelikle içerik iyi bir şekilde hazırlanmalı, kullanılacak verinin doğrulaması ve metaveri bilgilerinin hazır olması gereklidir. Özellikle infografikle savunuculuk yapma ve/veya farkındalık oluşturma amaçlanıyorsa infografiğin dolaşıma gireceği zamanlama da oldukça önemlidir. Örneğin, sadece 8 Mart'lar ile sınırlı olmayan, kadınları ilgilendiren diğer önemli günlerde, yasal düzenlemeler öncesinde, hak ihlallerinin ardından yayımlama gibi konulara dikkat edilmelidir. İnfografiklerin tasarımları

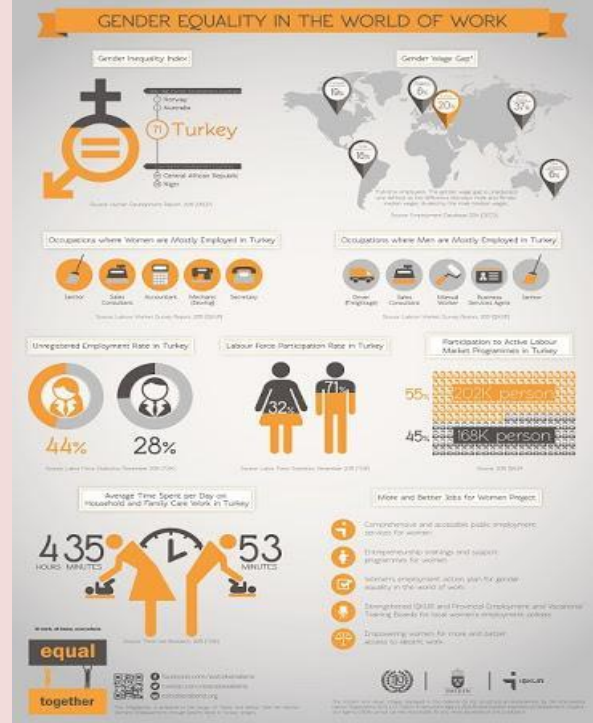
açısından kullanılacak tema, renkler, yazı fontları okunabilirliği artıracak biçimde olmalıdır. İnfografikler özellikle savunuculuk için hazırlanıyorsa, sorunların ortaya konmasının yanı sıra çözüme yönelik mesajlar da verilmelidir. İletilmek istenen mesajın hedef kitlesi önceden belirlenmeli ve tüm tasarım hedef kitleye hitap edecek şekilde hazırlanmalıdır.

## Örnek 40 İnfografikler



### Kaynak:

<https://m.bianet.org/bianet/erkek-siddeti/225085-erkekler-mayis-ta-19-kadini-oldurdu>



### Kaynak:

[https://www.ilo.org/gender/Informationresources/WCMS\\_463094/lang--en/index.htm](https://www.ilo.org/gender/Informationresources/WCMS_463094/lang--en/index.htm)

## ETKİNLİK 5: TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İNFOGRAFIK

**Bu etkinliğin kazanımları:** Katılımcıların toplumsal cinsiyete duyarlı verinin ne anlama geldiğini anlamalarını pekiştirmek.

**Etkinlik:** Katılımcılara çeşitli alanlarda hazırlanan infografikler vererek, bunların toplumsal cinsiyete duyarlı olup olmadığı konusunda tartışmalarını isteyin.



## Kaynakça

- Arat, Y. ve Altınay, A. G. (2008). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet. Metis Yayınları, İstanbul.
- Callamard, A. (1999). A Methodology for Gender-Sensitive Research. Amnesty International.
- Corner, L. (2003). From Margins to Mainstream. From Gender Statistics to Engendering Statistical Systems.  
<http://www1.aucegypt.edu/src/engendering/Documents/engendering%20corporate%20governance/Margins2Mainstreamgengerstatistics.pdf>
- Corner, L. (2005). Gender-sensitive and Pro-poor Indicators of Good Governance.  
[https://iknowpolitics.org/sites/default/files/governance20indicators\\_undp.pdf](https://iknowpolitics.org/sites/default/files/governance20indicators_undp.pdf)
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum, 1(8).  
<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=ucf>
- Creswell, J. W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. (Çeviri editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2015). Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi, İkinci Baskıdan Çeviri. Çev. Editörleri Y. Dede ve SB Demir. 61-116.
- Decataldo, A. ve Ruspini, E. (2014). La Ricerca di Genere. Carocci, Roma.
- Demetriades, J. (2007). Gender Indicators: What, Why and How ve BRIDGE's Gender and Indicators Cutting Edge Pack.  
<http://www.oecd.org/dac/gender-development/43041409.pdf>
- Decataldo, A. ve Elisabetta, R. (2016). Gender-sensitive Data: The State of the Art in Europe. International Review of Sociology, 26(3), 407-423.
- D'Ignazio, C. ve Klein, L. F. (2016) Feminist data visualization. Workshop on Visualization for the Digital Humanities (VIS4DH). IEEE, Baltimore.
- Gencer, T. E. (2019). Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.

Glesne, C. (2013). Nitel Araştırmaya Giriş. (Çeviri editörleri: Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu). Anı Yayıncılık, Ankara.

Harding, S. (1987). Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı? (Zelal Ayman, Çev.). Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde. Sel Yayıncılık, İstanbul.

Hedman, B., Perucci, F. ve Sundström, P. (1996). Engendering Statistics: A Tool for Change. Statistics Sweden Publication Services, Stockholm.

HÜNEE. (2019a). 2018 Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması. Elma Teknik Basım Yayıncılık, Ankara.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/323>

HÜNEE. (2019b). 2018 Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örneklemi. Elma Teknik Basım Yayıncılık, Ankara.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1355>

HÜNEE ve KSGM. (2009). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve KSGM.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/357>

HÜNEE ve KSGM. (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve KSGM.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/135>

Kardam, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2009). Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Erkeklerin Görüşleri/Deneyimleri/Algıları. Kadın/Woman 2000, 10 (1).

Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Araştırma Yöntemleri. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Leduc, B. (2009). Guidelines for Gender Sensitive Research. ICIMOD.

Lopes, C. A. ve Bailur, S. (2018). Gender Equality and Big Data: Making Gender Data Visible. UN WOMEN.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1356>

Mason, J. (1996). Qualitative Researching. Sage Publication.

Mies, M. (1983). Feminist Araştırmalar için Bir Metodolojiye Doğru. (Ayşe Durakbaşa ve Aynur İlyasoğlu, çev.). Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde. Sel Yayıncılık, İstanbul.

Neuman, W. L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Cilt I). (S. Özge, çev.). Yayın Odası Yayınları. Ankara.

Stanley, L. ve Wise, S. (1990). Feminist Araştırma Sürecinde Metod, Metodoloji ve Epistemoloji. (Fusun Şaşmaz, çev.). Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde. Sel Yayıncılık, İstanbul.

Strauss, A. ve Corbin, J. (1998). Basics of Qualitative Research. Sage Publications.

Şendeniz, Ö. (2018). Kapitalizm ve Ağız Kokusu: 1920'li Yıllarda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Listerine Reklamları Üzerinden İzlemek. Fe Dergi, 10, 97-110.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/935274>

Tanesini, A. (2012). Feminist Epistemolojilere Giriş. Sentez Yayınları, İstanbul.

Teddlie, C. ve Tashakkori, A. (2015). Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri. Anı Yayıncılık.

Toksöz, G. ve Memiş, E. (2018). Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi: İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları, Ankara.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/171>

TÜİK. (2007). Resmi İstatistik Programı 2007-2011.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/939>

TÜİK. (2017). Resmi İstatistik Programı 2017-2021.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/940>

TÜİK. (2020). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, Yayın No: 4575.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1357>

UNECE ve World Bank. (2010). Developing Gender Statistics: A Practical Tool.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/218>